

STOWARZYSZENIE POLSKO SERBOŁUŻYCKIE PRO LUSATIA
INSTYTUT HISTORII UNIWERSYTETU OPOLSKIEGO

Pro Lusatia

Opolskie Studia Lużycoznawcze

Tom 8

Opole 2009

Redaktor:
Mariusz Patelski

Zespół redakcyjny:
**Mikołaj Iwanow, Zbigniew Kościów,
Krzysztof Stecki, Małgorzata Świder, Krzysztof Tarka**

Sekretariat redakcji:
Piotr Pałys

skład DTP
Krzysztof Stecki

recenzent:
doc. PhDr. Petr Kaleta, Ph.D.

Adres redakcji: ul. Strzelców Bytomskich 2, p. 230, 45-094 Opole

ISSN 1643-1931

wydanie I

8,1 ark. drukarskich; 5,5 ark. wydawniczych

SPIS TREŚCI:

Od redakcji

Studia i artykuły:

- GORO CHRISTOPH KIMURA (Tokio), KEN SASAHARA (Tokio)** s.6
Zajím za Serbow a sorabistika w Japanskej
-
- WOJCIECH M. WOCHNA (Rokiciny-Kolonia)** s.19
Kilka uwag o religii etnicznej dawnych Serbołużyczanach na kanwie historycznego opowiadania Lubomíra Jaroša Vítr na věčnost
-
- ZBIGNIEW KOŚCIÓW (Opole)** s.42
Polskie pieśni w twórczości K. A. Kocora
-
- MĚRKO ŠOLTA - SCHOLZE (Budziszyn)** s.44
Łużyckie oratorium narodowe – „utopia i realność”
-
- JAROSLAV ŠŮLA (Hradec Králové)** s.57
Místního odboru Společnosti přátel Lužice v Hradci Králové v letech (1928/1929) 1933 až 1939
-
- PAWEŁ BEHRENDT (Szczecin)** s.80
Sprawa Łużyc w publicystyce „Przeglądu Zachodniego” w latach 1945-1948
- ### Materiały źródłowe:
- PIOTR PAŁYS (Opole),** s.89
Łużycka korespondencja Wójciecha Kočki z lat 1947-1950
- ### Recenzje i omówienia:
- Stoletý most mezi Prahou a Budyšínem. Společnost přátel Lužice (1907-2007) Marcel Černý - Petr Kaleta (edd.), Společnost přátel Lužice a Chvojkoovo nakladatelství, Praha 2008, ss. 151, **Jan Morawiak (Opole)** s.166
- Achim Nawka, Z Radworja do swěta. Kalejdoskop mojeho žiwjenja, nakładem autora, Radwor 2007, ss. 192, **Zbigniew Kościów (Opole)** s.170

Beno Budar, Tež ja mějach zbožo. Serbscy wojacy w 2. swětowej wójnje, Ludowe nakładnistwo Domowina, Budyšin 2006, ss. 227,
Zbigniew Kościów (Opole) s.172

Kronika:

Międzynarodowa konferencja naukowa: Jan Skala (1889-1945)
Działacz narodowy, publicysta i twórca, Opole 26 maja 2008 r.,
Piotr Pałys (Opole) s.174

Zajim za Serbow a sorabistika w Japanskej^{1*}

Zawod

W džensnišim so globalizowacym swěće njewuwijawa so kulturne styki jenož mjez geografisce blišimi regionami a krajami, ale tež mjez wšelakimi regionami a krajami cyłeho swěta. Tak je samo mjez Japančanami a Serbami na kulturnym polu mjezsobny wliw spóznajomny. Na př. je serbska legendarna postawa Krabat tež w Japanskej znata. Tak přiznawa swětostawny anime-filmowy režiser Hayao Miyazaki, zo je jeho film „*Sen to Chihiro no kamikaku-shi*“ (duchowna jězba Sen a Chihiro, pólsce: „*Spirited Away: W krajinie bogów*“, němsce: „*Chihiros Reise ins Zauberland*“) wobwliwowany wot legendy Krabata. Na druhim boku je njedawno wušoľ přeni manga w serbskej rěči (Beserec 2008). Tak njeje Japančanam mišter Krabat hižo cuzy, a Serbja su sej přiswojili džěl japanskeje moderneje kultury młodžiny.

Ale tu dyrbju hnydom dodać, zo njejsu tajke kulturne wliwy bjezposrědnje mjez Japanskej a Łužicu nastali. Krabat je pola nas znaty z přeložka němskorěčneho powědančka Otfrieda Preußlera. A serbski manga nješteji zawěšće tež direktnje w zwisku z manga w japanskim originalu, ale z přeložkami do němčiny. Tak su kulturne počahi mjez woběmaj ludomaj přewažnje indirektneho razu, posrědkowane přez němčinu.

¹ * Tute džělo je džělnje spěchowane wot Ministry of Education, Science, Sports and Culture, Grant-in-Aid for Scientific Research (C), 20520393, 2008–2009 (Kimura), a for Young Scientists (B), 19720099, 2007 – 2010 kaž tež Global COE Program „Corpus-based Linguistics and Language Education“ (CbLLE), Tokyo University of Foreign Studies (Sasahara). Wotrězki 1 do 5 spisa Kimura, mjez tym zo stej wotrězkaj 6 a 7 wot Sasahary. Džakujemoj so knjeni Haňži Smolinej za korigowanje teksta a knjezej dr. Piotrej Pałysej, kotryž je namaj nastork k tutej temje daľ.

Tola su tež bjezposrědnje kontakty. Hižo někotři Serbja su službne abo turistisce Japansku wopytali a tež nawopak, su tež Japančenko Łužicu wopytali. W džensnišim swěće je normalne, zo so ludžo tež za cuze regiony a kultury zajimuju. Tuž chcemoj nětko předstajíc, štó je so w Japanskej kak za Serbow zajimował a čehodla.

Najprjedy dže wo to, kak so Serbow w Japanskej powšitkownje prezentuju, potom scěhuje wopisanje wědomostneho zajima za Serbow.

Powšitkowne informacije wo Serbach w Japanskej

Informacije wo Serbach namakamy w Japanskej hłownje w slědowacych třoch kontekstach:

- jako narodna mjeńšina w Europje,
- jako regionalna wosebitosć Němskeje, wosebje wuchodnjeje Němskeje,
- jako jedyn ze słowjanskich ludow.

Ale najčasćišo je tomu tak, zo rozprawjeja nowiny a časopisy wo cuzych narodnych mjeńšinach jenož, hdyž nastanje konflikt. Tak wo Serbach z medijow zrědka zhonimy, jeli docyła. Wuwzaće bě protestna akcija 2008 w Berlinje, wo kotrejž je tež japanska nowinska agentura krótko rozprawjała. We wobłuku předstajenja Němskeje so Serbow tak husto njemjenuja. Samo fachowcy za Němsku druhdy njewědza, zo serbski lud eksistuje. We wědomostnych nastawkach namakamy na př. zwěšćenja, zo Němska nima žanu narodnu mjeńšinu, abo zo we wuchodnej Němskej bydla Słowjenjo, kotřiž su emigrowali z Pólskeje abo Čěskeje! Hdyž pak dže wo předstajenje Słowjanow, naspomnjeja so Serbja jako jedyn ze słowjanskich narodow. Ale najčasćišo so woni tež tam jenož zwjeršnje mjenuja.

Zo bychy zajimcy dokładnišo wobhonjeni byli, staj Goro Christoph Kimura a Kunimitsu Ando domjacu stronu wo Serbach „*Sorubu tsuushin*“ (serbske informacije) w interneće zestajaloj, hdžež informujetaj wo stawiznach a přitomnosći Serbow. Mj. dr. je tam bibliografija, kotraž wobsahuje po móžnosći wšitke nastawki a knihi w japanšćinje, hdžež so Serbja jenož njemjenuja, ale hdžež so něšto wo Serbach pisa, tež hdyž jenož někotre linki. Mjeztym

je tam hižo něhdže 70 titlow registrowane. Zajimcy móža so tež nastupajo Serbow naprašować. Zwjetša su naprašowanja wot turistow, kotřiž chcedža Łužicu wopytać abo su ju wopytali a tam wo Serbach zhonili.

Serbska literatura w japanšćinje

Štož nastupa literaturu, je džěcaca kniha Jurja Brězana „*Dyrdomdejstwo kota Mikoša*“ (1993) jeničke wudaće serbskeho awtora, kotrež je do japanšćiny přeložene a w japanskich kniharnjach předawane. Bohužel je tuta ilustrowana kniha mjeztym hižo rozebrana. Nimo toho je fachowy časopis za wuchodoněmsku literaturu dotal dwójce wosebity zešiwk serbskej literaturje wěnowať (*Higashidoitsu bungaku* 1998, 2004). Tam su wozjewjene přeložki Jurja Brėzanoweho „Čorneho młyna“ a serbskich bajkow, kotrež je Pawoł Nedo zezběrať.

Wšitke horjeka mjenowane su přeložki z němčiny. Tež dalše nastawki wo serbskej literaturje (na př. Shishido 1992) su z pjera germanistow. Zaslužba japanskich polonistow je, zo su w knize wo pólskich bajkach tež serbske bajki (Moriyasu 1980) zapřijate. To je přeložk z pólsćiny.

Facit je, zo bu serbska literatura tež w Japanskej předstajena, byrnjež ličba přeložkow jara snadna była. Zdruha je rjad tutych prezentacijow literatury na Jurja Brězana a bajki wobmjezowane. A střeća njeje bohužel hišće žadyn literarny přeložk direktnje ze serbšćiny do japanšćiny.

Mjeńšinowa politika

Wědomostne polo, hdžež namakamy hłubši zajim za Serbow, su mjeńšinowa politika, řečna sociologija a řečespyt. W zaštych lětach su wšelacy socialnowědomostnicy w svojich nastawkach serbsku tematiku wobjednali. Na př. tematizuja juristiski aspekt kaž diskusiju wo prawje mjeńšin w němskim Zakładnym zakonju a wob sah Serbskich zakonjow (Okada/ Kimura 2005) abo politiski aspekt kaž problemy serbskeho kubłanja (Ikuta 2004, Satoo 2004). Tež tu napadnje, zo su to časćišo slědzerjo, kotřiž so z Němskej zaběraja. Pozadk tajkeho zajima je, zo je škit mjeńšin tež w Japanskej dzeń

a aktualniša tema. Japanska ma wot lěta 1997 zakon wo škiće kultury narodneje mjeńšiny Ainu, a japanski sejm je w lěće 2008 Ainu jako prawobydlerjow Japanskeje připóznał. Tak zajim za přikłady z druhich krajow přiběra.

Rěčna sociologija

Rěčna sociologija a sociolinguistika stej wobłuk slědženja a publikowanja Gora Christopha Kimury. Nimo powšitkownej rěčnosociologiskeje situacije w Serbach (Kimura 2005a) je so Kimura wosebje zaběrał z rěčnym položenzjom w katolskich Serbach (mj. dr. Kimura 2001, 2003). Čěžišo jeho magisterskeho džěla bě rěčnospěchowansku charakteristiku katolskeje cyrkwyje w Serbach zdžělać a integrować do wjetšeho, powšitkowneho wobłuka, zo by přirunanje z druhimi rěčnymi mjeńšinami móžne było. Z tutej temu je so dale zaběrał, a 2002 na uniwersiće Hitotsubashi w Tokiju zakitował disertaciju (Kimura 2005b, hl. tež Hibiya 2006). Zaměr disertacije běše wužiwanje rěče jako socialny proces wopisać. Nastupajo serbsćinu, kotraž twori hłowny džěl konkretno slědženja, dže tam předewšěm wo to, rólu katolskeje cyrkwyje za zdžerženje serbsćiny we wšědnym žiwjenju wuslědźić. Dale wěnuje so tež počahej mjez serbskimi a němskimi wobydlerjemi dwurěčneje kónčiny Łužicy (Kimura 2007). Tuchwilu wuwučuje Kimura němskowědu a rěčnu sociologiju na Sophia uniwersiće w Tokiju a wobjednawa husćišo serbsku tematiku we wobłuku svojich čitanjow a seminarow.

Powšitkowny rěčespyt

Stejnišo serbsćiny w zapadnych słowjanskich rěčach

W tutym wotrězku rysuje so sorabistika w Japanskej we wobłuku rěčespyta. Najprjedy so naspomnja, kak rozjimuje bohemist a polonist serbsćinu w encyklopediji rěčespyta. Tule namakamy zajimawu diskrepancu we wopisowanju serbsćiny. Chino (1989: 708) pisa pod hesłom „čěšćina“, zo » je čěšćina ze słowakšćinu čłon zapadneje skupiny słowjanskeje hałzy. Ale hinak hač lechitiske rěče, kotrež tworja pólsćina, połobšćina, hornjo- a delnjoserbsćina, tworitej čěšćina a słowakšćina južnu podskupinu zapadosłowjanskeje skupiny«¹. We wopisowanju pólsćiny pak pisa Kohara (1992: 1142), zo džěla »někotři wědomostnicy zapadosłowjansku

skupinu dale do dweju podskupin: mjenujcy do južneje skupiny z češćinu, słowakšćinu a serbšćinu a do t. mj. lechitiskeje dialektalneje skupiny na sewjeru«.

Na jednym boku słuša serbšćina k skupinje z pólsćinu, na tamnym pak k skupinje z češćinu. Tu namakamy rozdzělnej widaj.

Motiwu rěčespytnikow za sorabistiku

Hladajo na japanskich slědźerjow, kotřiž so ze serbšćinu zaběraja, spóznamamy fakt, zo njeslědźa wo serbšćinje jeno slawisća. Tež někotři germanisća maja zajim na Serbach. Jich motiwu hodža so zwjetša do dweju typow zhornýc, zo (i) přirunuja němćinu z hinašimi europskimi rěčemi abo (ii) pytaja rěčny kontakt. Ale po našim wobkedźbowanju je ličba tajkich ludźi dale mała. Nastupajo (i) měni jedyn germanist, zo je slědženje za germanista chětro zajimawe, ma-li serbšćina podobne charakteristiki kaž němćina.

Štyrjo Japančenjo, kotřiž so ze serbšćinu zaběraja

Štyrjo Japančenjo su w 20. a 21. lětstotku wo serbšćinje we wobłuku rěčespyta pisali.

Hisanosuke Izui

Prof. Izui narodži so 2. 7. 1905 w Osace a zemrě 28. 5. 1983. Studowaše rěčespyt na Uniwersiće Kyoto. Skutkowaše po tym wjele lět jako profesor na tutej uniwersiće. Wón je jedyn z najwjetšich rěčespytnikow Japanskeje. Přeslědži hłownje europske rěče, ale přepytowaše tež aziske rěče. 1968 spisa nastawk „Shimo Serubia-go SE BŁYSKA; Doitsu-go UNTER“ [Delnjoserbske SE BŁYSKA; němske UNTER], w kotrymž komentuje teoriju Hermana Paula (*Prinzipien der Spachgeschichte*) z delnjoserbskimi přiklady. To je přenje džěło, kotrež naspomnja serbšćinu w džensnišim powšitkownym rěčespyće w Japanskej. To drje njeje sorabistiske slědženje, ale ma wulki wuznam nastupajo diskusiju wo delnjoserbšćinje.

Eiichi Chino

Prof. Chino narodži so 7. 2. 1932 a zemrě 19. 3. 2002. Tež wón słu-

ša k najwuznamnišim japanskim řečespytnikam. Jako slawist-bohemist zaběraše so z češćinu. Dokelž słowjanske a njesłowjanske řeče jara derje znaješe, publikowaše wón mnohe řečespytne knihi a přeložki češkeje literatury (Karel Čapek: *R.U.R.*, Milan Kundera: *Nesnesitelná lehkost bytí* atd.).

Chino bě tež jako esejist znaty. 1975 wuda esej „Onna to sekitan – sorubu-go no hanashi“ [Žony a brunica – wo serbsćinje]. Z tutym hesłom měni wón najwjetšeho njeřečela Serbow. Pokazuje, hdyž so Němc ze Serbowku ženi, móže w tutej swójbje znajmjeńša dwurěčnosť – serbsćina jako maćerna řeč - žiwa wostać. Hdyž pak sej Serb Němku za žonu bjerje, njemóže sej předstajíc, zo so dwurěčnosť zdžerži, t.r. zo so serbsćina prawdžepodobnje pomijnje.

Nastupajo brunicu derje wěmy, po tym zo buchu we Łužicy wuhlowe skladžišća namakane, je wjele Němcow do serbskeho kraja přišlo. Serbska kónčina bu pačena a je džensa geografisce kaž serbska kupa w němskim morju. Chino boješe so hižo swój čas tuteje situacije.

W 1980tych lětach su japanscy řečespytnicy hromadže wulki projekt scěhowali – wudać encyklopediju řečespyta, w kotrejž so telko řečow na swěće kaž móžno wopisuje (Kamei *et al.* 1988-2001). Chino je jedyn z třoch hłownych redaktorow tutoho wudaća, přinošuju tež sam k tomu, m. dr. pod hesłom „češćina“ a „serbsćina“. Hačrunjež wopřijima wopisowanje znatych řečow kaž pólsćiny abo češćiny něhdže 15 stron, je serbsćina jenož na dwěmaj stromaj wopisana. To rěka, zo bě serbsćina hač k 80tym lětam 20. lětstotka hišće dosć njeznata, eksotiska řeč.

Keiko Mitani

Mitani skutkuje jako slawistiska řečespytnica. Wona studowaše slawistiku na Tokioskej uniwersice, wot lěta 1986 do 1988 balkanistiky w Chorwatskej. Na seminaru słowjensćiny w Słowjenskej je připadnje zeznała dr. Madlenu Norbergowu. Mitani hižo do toho wědžeše, zo eksistuje w Němskej słowjanska řeč serbsćina. Na tutym zetkanju pak je přeni raz direktnje wo situaci Serbow zhoniła. W léce 1993 publikowaše wona přinošk „Sorubu-go ni tsuite“ [Wo

serbšćinje] (Mitani 1993). To je přeložk wot Helmuta Faskoweho nastawk „Sorbische Sprache“ (Faške 1991), z kotrymž Mitani nam Japančanam serbšćinu předstaji – drje přeni raz japonsce. Po tym hišće časćišo wo Hornjo- a Delnjoserbach pisaše.

Jeje dotal najwjetše džěło je wudaće přenjeho serbsko-japonskeho słownika (Mitani 2003 z 80-stronskim wujasnjenjom gramatiki jako apendiks (hl. Kimura 2004).

Ken Sasahara

Sasahara studowaše najprjedy germanistiku na Uniwersiće Seijo a pisaše swoje kónčne džěło na uni wo gramatice němčiny. W magisterskim kursu na Graduate School of Humanities and Sociology Tokioskeje uniwersity zaběraše so dale z němčinu. W rěčnym leksikonje připadnje čitaše, zo eksistuje w Němskej narodna mjeńšina Serbow. W doktorskim kursu na samsnej uniwersiće započá tuž we wobłuku powšitkowneho rěčespyta wo hornjoserbšćinje slědźić. Přenje polowe slědženje přewjedže 1999 a zezběra tehdy w Chrósćicach zakładnu leksiku. Potom měješe wulke zbožo, wot lěta 2000 do 2002 jako stipendiat wot DAAD dwulětny studij sorabistiki na Lipšćanskej uniwersiće nazhonić směć.

Jeho hłowna tema bě hornjoserbsku gramatiku wopisać, kotraž bazěrowaše na jeho polowym slědženju. W swojim Lipšćanskim času je mj. dr. k časopisej *Sorapis* serbce přinošował (Sasahara 2002, 2003), jeho přeni wulki wuslědk bě 33-stronski zarys hornjoserbskeje gramatiki (Sasahara 2006), spisany w fonetiskim přepisu (nic po prawopisu), t.r. poprawom za rěčespytnikow.

9. - 12. 9. 2008 na Uniwersiće Kanazawa wotměwaše jako docent čitanja na temu „Předmjety rěčespyta: natwar gramatiki hornjoserbšćiny“. To drje bě přenje uniwersitne sorabistiske zarjadowanje w Japanskej. Studenća pokazachu wulki zajim za Serbow. Někotři chcedža serbšćinu dale wuknyć a so ze serbskej kulturu dokładnišo zeznajomić. To drje je dopokaz, zo bě tute intensiwne čitanje wulce wuspěšne.

Tule někotre hłosy studentow w Kanazawje:

Hdyž bych tajke čitanje hišće zašo měł, bych sej serbšćinu za swoju temu unikónčneho džěła wuzwolił.

Raduju so, zo móžach nimo řeče tež wo kulturje Serbow zhonić, na př. zeznach Serbske Nowiny, serbsku narodnu drastu atd.

Bě mi dobre nazhonjenje, jako student řečespyta wuknyć tajku cuzu řeč, kotraž ma wjele padow.

Sym rozumił, zo je serbščina jedna z wohroženych řečow (jendźelsce: *endangered languages*). Nadźijam so, zo Serbja swoju řeč a kulturu zachowaja.

Hdyž ludžo hódnotu w swojej řeči spóznaja, so serbščina njezhubi.

Zjeće

Ma so rjec, zo je serbskowěda hišće eksotiski předmjet w Japanskej. Znajmjeńša tři Japančenjo so tuchwilu intensiwnje so ze sorabistiskim slědženjom zaběraja. My tři mějachmy składnosć, z nastawkami k Serbskej protyce přinošować, w kotrychž pisachmy wo hornjoserbsko-japanskim słowniku (Mitani 2005) a trochu wo japanskej řeči (Sasahara 2005 a Kimura 2005c). A zwěšćamy, zo ličba zajimcow dale přiběra.

Napadne je, zo wuwiwa so wulki džěl slědženja Serbow w Japanskej poprawom *zwonka* slawistiki. Často su zajimcy germanistiskeho pozadka. To snano na tym zaleži, zo je ličba germanistow wjetša hač slawistow. Tak je jich tematika bóle w geografiskim wobłuku hač we wobłuku „słowjanskich řečow“ zakótwjena.

Dokelž njejsmy ani Němcy ani Słowjenjo, dyrbimy kóždu móžnosć slědženja daloko wot Europy wužiwać. Wěrimy, zo móhli wot nas na Serbow hinak hladać, a to móže dalšej mjezynarodnej kooperaciji w sorabistice polěkować. Wo to chcemy so prócować a swoje slědženja wo Serbach z Japanskeje do swěta njesć.

Literatura

Ando, Kunimitsu, a GoroKimura. *Sorubutsuushin*. Internetowe strony: <http://www.geocities.jp/sorb5692/>

Beserec, Katrin. 2008. *Vineta – město wuhnatych*. Budyšin: Ludowe nakładnistwo Domowina.

Burejan, Yuuri [Brězan, Jurij]. 1993. *Kuroneko mikoshu no boeken*

[Dyrdomdejstwo kota Mikoša]. (Tooyama, Akiko, přel.). Tokyo: Holp Shuppan.

Chino, Eiichi. 1975. „Onna to sekitan – sorubu-go no hanashi“ [Žony a kamjentne wuhlo – wo serbšćinje]. W: *Gengogaku no sam-po* [wuchodžowanje w rěčespyće]. Tokyo: Taishuukan, str. 293-304.

Chino, Eiichi. 1989a. „Sorubu-go“ [Serbšćina]. W: *The Sanseido Encyclopedia of Linguistics* [Sanseidojowa Encyklopedija rěčespyta: 2. kniha], Tokyo: Sanseido, str. 518-520.

Chino, Eiichi. 1989b. „Cheko-go“ [Čěšćina]. W: *Gengogaku daijiten* [Sanseidojowa Encyklopedija rěčespyta: 2. kniha], Tokyo: Sanseido, str. 708-714.

Faßke, Helmut. 1991. „Sorbische Sprache“. W: Maćica Serbska, *Die Sorben in Deutschland*, str. 27-33.

Frencl, Alfons (wud.). 2005. *Serbska protyka 2006*. Budyšin: Ludowe nakładnistwo Domowina.

Hibiya, Junko. 2006. „Recensija. Goro Christoph Kimura: *Mytos přirodneje asimilacije a kumštneje rewitalizacije* (Tokio: Sangensha 2005)“. W: *Rozhlad* 56-8, str. 305.

Higashidoitsu bungaku [Wuchodnoněmska literatura] 4, 6 (1998, 2004).

Ikuta, Shuji. 2004. „Doitsu no Sorubu minzoku wo meguru Kyooiku to kadai“ [Kubłanje Serbow w Němskej] (1), (2), (3). W: *Jinken* 21 [Prawa čłowjeka 21], No. 168, 170, 171; str. 52-61, 48-57, 43-50.

Izui, Hisanosuke. 1968. „Shimo Serubia-go SE BŁYSKA; Doitsu-go UNTER – Pauru ‚Gengo-shi genri‘ e no oboegaki“ [Delnjoserbske SE BŁYSKA; němske UNTER – přispomnjenje k *Prinzipien der Spachgeschichte* Paula]. W: *Gengo kenkyuu* 53, str. 1-13.

Kamei, Takasi, Rokuroo Koono, a Eiichi Chino (wud.). 1988-2001. *Gengogaku daijiten* [Sanseidojowa encyklopedija rěčespyta]. 6 knihi. Tokyo: Sanseido.

Kimura, Goro Christoph. 2001. „K róli katolskeje cyrkwyje při zdžerženju serbšćiny“. W: *Rozhlad* 51-1, str. 6-11.

Kimura, Goro Christoph. 2003. „Wuwice serbskich elementow we Wosadniku po 1945“, *Sorapis*, Zešiwk 4, str. 91-101.

Kimura, Goro Christoph. 2004. „Hornjoserbsko-japanski słownik wušoľ“. W: *Rozhlad* 54-3, str. 106-107.

Kimura, Goro Christoph. 2005a. „Sorubu - Doitsugoken to

Surabugoken no hazama de“ [Serbja – Słowjenjo w Němskej]. W: Hara, Kiyoshi a Shoji Hiroshi (wud.): *Kooza Sekai no senjuuminzoku 6: Yooroppa* [Narodne mjeńšiny w Europje], Tokyo: Akashi Shoten, str. 138-153.

Kimura, Goro Christoph. 2005b. *Gengo ni totte jin'isei towa nanika. Kerunoogo to Sorubugo wo jirei to shite* [Mytos přirodneje asimilacije a kumštneje rewitalizacije: Wo wuznamje wědomych zasahnjenjow do procesow rěčnych jednanjow, předstajenym na přikładze serbšćiny a kornišćiny], Tokyo: Sangensha.

Kimura, Goro Christoph. 2005c. „Japanskepismo–najkomplikowaniši pisanski system swěta?“ W: Frencl, 2005, str. 67-68.

Kimura, Goro Christoph. 2007. „Wakaranai kotoba to doo tsuki-au ka - Doitsutoobu no sorubugotiiki ni okeru majoriti to mainoritigengo“ [Kak měła wjetšina wobchadźec z mjeńšinowej rěču – Němcy a Serbja we Łužicy]. W: Iwama, Akiko a Yu, Hyojon (wud.), *Mainoriti towa nanika* [Što je „mjeńšina“], Kyoto: Minerva Shoboo, str. 371-397.

Kohara, Masatoshi. 1992. „Poorando-go“ [Pólščina]. W: *Gengogaku daijiten* [Sanseidojowa encyklopedija rěčespyta: 3. kniha], Tokyo: Sanseido, str. 1142-1161.

Mitani, Keiko. 1993. „Sorubu-go ni tsuite“ [Wo serbšćinje]. W: *Rusistika* 10, str. 96-116.

Mitani, Keiko. 2003. *Sorubugo jiten* [Hornjoserbsko-japanski słownik]. Tokyo: Daigaku shorin.

Mitani, Keiko. 2005. „Hornjoserbščina po japansku“ W: Frencl, 2005, str. 64-66.

Moriyasu, Tatsuya (přeł.). 1980. „Sorobujin no minwa“ [Serbske bajki]. W: Yoshigami, Shoozoo et al. (přeł.), *Poorando no minwa* [Polske bajki], str. 321-341.

Okada, Toshiyuki / Kimura Goro Christoph. 2005. „Doitsu no gengohoo“ [Rěčne prawa w Němskej]. W: Shibuja Kenjiro (wud.), *Ooshuu shokoku no gengohoo* [Rěčne prawa w Europskej], Tokyo: Sangensha, str. 299-319.

Sasahara, Ken. 2002. „Tentatiwna analiza refleksiwneho pronomena so a genusa verbi w hornjoserbšćinje“. *Sorapis* 3, str. 145-157.

Sasahara, Ken. 2003. „Ke konstrukcijam morfema so z pasiwnym

woznamom w hornjoserbskej řeči“. *Sorapis* 4, str. 27-35.

Sasahara, Ken. 2005. „Kajka řeč je japanščina?“ W: Frencl, 2005, str. 67.

Sasahara, Ken. 2006. „Kami-sorubugo“ [Hornjoserbščina]. W: Nakayama, Toshihide, a Ebata Fuyuki (wud.), *Bunpoo o kaku: Fiirudo waaku ni motozuku shogengo no bunpoo suketchi* [Gramatiku pisać: Gramatiske skicy někotrych řečow na zakładže pólnych slědženjow (Grammatical sketches from the field – Concise grammatical descriptions based on primary data)], Fuchuu: Research Institute for Languages and Cultures of Asia and Africa, Tokyo University of Foreign Studies, str. 51-83.

Satoo, Kazuhiro. 2004. „Tagengo tabunka kyooseishakai to gengo-seisaku – Doitsu no shoosugengo Sorbugo no hukko, Iji to gengokyooiku“ [Mnohorěčna a mnohokulturna towaršnosť a řečna politika – Rewitalizacija a zdžerženje serbščiny]. W: *Doitsugo kyooiku* [Časopis wučerjow němčiny] 9, str. 83-92.

Shishido, Takami. 1992. „Doitsu no shoosuminzoku zorube no hitobito to sono kosho“ [Narodna mjeńšina w Němskej – Serbja a jich pomjenowanje]. W: *Sekai bungaku* [swětowa literatura] 75, str. 53-6

Interests in Sorbs and Sorbian Studies in Japan

Generally in Japan, informations on the Sorbs are rare. A limited number of Sorbian literature has already presented to Japanese readers, but the translations are from German or Polish, and there is still no direct translation from Sorbian into Japanese. Academic interests can be found especially in the fields of minority policy and (socio)linguistics. It is worth while noting that not only slavists get interested in the Sorbs but also researchers on German language and society. Recently there were some breakthroughs in Sorbian studies in Japan. A Sorbian-Japanese dictionary was published (Mitani 2003). A doctoral thesis in sociolinguistics followed, which focused on the contribution of the Catholic Church to maintain the Sorbian language (Kimura 2005). And in 2008 the first co-

urse on Sorbian language was held in a Japanese university, using a concise grammar sketch basing on authentic materials from the instructor's fieldwork (Sasahara 2006). We hope that active, frequent Japanese-European cooperation in Sorbian studies will be held in the near future, exchanging various opinions from various viewpoints.

Zainteresowanie Serbami i sorabistyką w Japonii

Zasadniczo w Japonii informacji o Serbołużyczanach jest niewiele. Ograniczona ilość serbołużycyckiej literatury została zaprezentowana japońskim czytelnikom, ale w przekładzie z niemieckiego lub polskiego Wciąż brak jest bezpośrednich przekładów z łużyckiego na japoński. Zainteresowania badaczy skupiają się głównie na problematyce mniejszościowej i socjolingwistycznej. Należy zaznaczyć, że nie tylko slawiści, ale także badacze języka i kultury niemieckiej interesują się Serbołużyczanami. Niedawno miał miejsce mały przełom w japońskiej sorabistyce – opublikowano słownik łużycko - japoński (Mitani2003). Następnie opublikowane zostały prace doktorskie z dziedziny socjolingwistyki o wkładzie kościoła katolickiego w utrzymaniu języka łużyckiego (Kimura 2005). W 2008 rozpoczął się pierwszy na japońskim uniwersytecie kurs języka łużyckiego, oparty na autorskim zarysie gramatyki opracowanym przez lektora (Sasahara 2006). Mamy nadzieję, że aktywna i częsta współpraca japońsko – europejska oraz wymiana opinii i światopoglądów na polu sorabistyki będzie w najbliższej przyszłości kontynuowana.

日本におけるソルブ人ならびにソルブ_Γへの_Γ心

一般に、日本ではソルブ人に_Γする情報はきわめて少ない。ごく少_Γのソルブ文_Γ作品は日本語に翻_Γされているものの、それらはドイツ語またはポ_Γランド語翻_Γからの重_Γである。したがって、ソルブ語から直接日本語に翻_Γされたケ_Γスは、いまのところない。_Γ問界では、ソルブについて少_Γ民族政策や言語_Γ、社_Γ言語_Γの_Γ点から捉えようとする_Γ究が見られる。ここで特筆すべき点は、日本におけるソルブ_Γ究はスラヴィストのみならず、ゲルマニストによってもなされていることである。

近年では、ソルブ_Γにおける目_Γましい成果が日本でも見られる。上ソルブ語 – 日本語_Γ典 (三谷2003)、ソルブ語維持についてのカトリック

「」の寄「」に「」する社「」言語「」的論考（木村2005、博士論文）がその代表例である。また2008年9月には、フィールド調査に基づく上ソルブ語文法スケッチ（笹原2006）の著者が、金「大」で「ソルブ語「」論」（集中講義）を担「」した。これは、日本で初めてのソルブ「」講義である。

今後、日「」共同で活「」なソルブ「」術交流が、さまざまな見地からなされることが期待される。

Wojciech M. Wochna (Rokiciny - Kolonia)

Kilka uwag o religii etnicznej dawnych Serbołużyczanach na kanwie historycznego opowiadania Lubomíra Jaroša *Vítr na věčnost*

Historyczne opowiadanie Lubomíra Jaroša¹ wpisuje się doskonale w współczesny trend zainteresowań literatów, historyków, slawistów i religioznawców podejmujących temat najstarszych dziejów Słowian. Wyraźnie daje się zauważyć zainteresowanie głębszego zrozumienia kultury dawnych Słowian, ich systemu religijnego, ciągle niesłusznie nazywanego w literaturze przedmiotu mitologią. Elementy przedchrześcijańskiej kultury Słowian, niemal na każdym kroku obecne we współczesnym życiu, szczególnie w formie „ochrzczonej” w religii chrześcijańskiej, zaczynają powoli być dostrzegane. Kolejny tego dowód złożył Lubomír Jaroš, przedkładając czytelnikowi opowiadanie, które zawiera w sobie liczne fakty historyczne z życia serbołużyckich społeczności etnicznych.

Autor stanął przed trudnym zadaniem: ukazaniem końcowego etapu życia Miliducha († 806)² na tle ówczesnej sytuacji politycznej. Tym bardziej nie łatwe to zadanie, gdyż źródła dotyczące niemal wszystkich plemion serbołużyckich dość skąpo i tylko bardzo ogólnikowo informują o najdawniejszych czasach³.

¹ *Vítr na věčnost. Historický příběh o Miliduchovi, knížeti Lužických Srbů*, Ústí nad Labem 2009; ukazała się także wersja górnołużycka w tłumaczeniu Františka Vydry i Jurja Šěraka pt. *Miliduch. Mjez zabyćom a věčnosťcu. Powědančko ze serbskich stawiznow*. W dalszym ciągu pominięto wersję niemiecką.

² Na temat Miliducha źródła wypowiadają się tylko dwukrotnie: „*Milito, rex superbus, qui regnabat in Siurbis*” (Chronicon Moissiacense) i „*Milidouch, Sclavorum dux...*” (Einhardi annales).

³ Życie Łużyczan (Milczan) od strony gospodarczej i społecznej na tle innych społeczności zachodniosłowiańskich najpełniej opisał J. Brankač, *Studien zur Wirtschaft und Sozialstruktur der Westslawen zwischen Elbe-Saale und Oder aus der Zeit vom 9. bis zum 12. Jahrhundert*, Bautzen 1964. Aspekt religijny Słowian zachodnich ze szczególnym uwzględnieniem Łużyczan podjął ostatnio w formie

Życie duchowe ówczesnych Słowian oscyloowało przede wszystkim wokół dwóch sfer: polityki i religii; szczególnie ta ostatnia pełniła bardzo znaczącą rolę. Obie te sfery były ze sobą ściśle powiązane, tym ściślej, im większe występowało zagrożenie militarne płynące ze strony germańskich Franków (cesarza Karola Wielkiego i jego syna Karola Młodszeo) oraz wspierającego ich kościoła chrześcijańskiego. Współdziałanie tych sił, germańskiej i chrześcijańskiej, zagrażało nie tylko suwerenności i tożsamości Słowian, lecz także zachowaniu wiary rodzimej, która cementowała obie powyższe. Dlatego w powieści temat religii etnicznej, szczególnie w konfrontacji z ekskluzywną religią chrześcijan został potraktowany przez autora priorytetowo.

Znaczenie Miliducha wśród plemion serbołużyckich

Miliduch jawi się w źródłach jako *rex* i *dux*⁴. Pierwsze określenie jest oczywiście przesadzone, gdyż za królów uważano władców większych suwerennych państw, a Miliduch nie był ani (samodzielnym) władcą, ani nie władał (suwerennym) państwem⁵. Niemniej jednak słowo *rex* stanowi nobilitację owego męża, któremu udało się zjednoczyć plemiona serbskie i stanąć na ich czele. Natomiast zwrot *dux* (por. *ducere*) był kojarzony księciem lub wojewodą. Etymologia słowa wskazywałaby raczej na jego *województwo*, czyli na naczelnictwo wojów. A i funkcja Miliducha, obieranego jedynie na czas przygotowań i działań militarnych, o czym informuje autor: „*jeho [sc. Miliducha] úřad se vztahoval především na období války*” (76), wskazywałaby na pełnienie funkcji *vojvody*⁶. Określenie kompetencji wojewody ma dla wymiaru religijnego istotne znaczenie, gdyż religia etniczna była jak najściślej związana z prawem etnicznym, a

popularyzatorskiej W. Meschkank-Měškank, *Als die Wendengötter sterben sollten. Über die vorchristliche wendische Glaubens- und Götterwelt*, Cottbus 2006. Na temat najdawniejszej historii Serbołużyczan ciągle aktualne pozostają *Stawizny Serbow*, tom I, cz. I, rozdz. 1-3 (kolektyw autorów), Budyšin 1977.

⁴ Por. przyp. 2. Nie jest jasne, z jakiego plemienia wywodził się Miliduch i czy był w ogóle wodzem jakiegoś plemienia, czy raczej może tylko wojewodą związku plemion.

⁵ *Einhardi annales* dotyczące pierwszej połowy IX w. określają terytorium Serbów bardzo ogólnikowo, jako kraj nad Soławą i Łabą.

⁶ Badacze posiłkują się zazwyczaj słowem *Książę*, czyli pan (por. panować), natomiast *Stawizny Serbow* utrzymują termin *król* (*kral*).

te z kolei leżało w gestii wiecu, któremu zasadniczo przewodniczył zerc. Ze względu na brak danych źródłowych trudno jednoznacznie określić relacje wojewody do władzy duchowej i jej wyroków⁷.

Powieść ukazuje wojewodę jako młodego władcę, ale cieszącego się już dużym autorytetem u większości ludu. Jego autorytet jednak nie był na tyle duży, by jego mocą mógł on przeprowadzić przemiany ustrojowe, tj. ograniczyć władzę wiecu i zerca, mimo że, „*stále více hlasů volalo po trvalém vůdci jako záštitě před silicím tlakem francké říše*” (76). Na tle władzy rodziło się też napięcie między wojewodą a zercem. Miliduch musiał się liczyć z opinią zerca Božeciecha⁸, szczególnie gdy ten przekazywał wyroki boskie dotyczące wypraw wojennych. I faktycznie takie napięcia wykorzystał autor do naświetlenia złożoności problemu w swoim opowiadaniu. Lecz stan „dwuwładzy” nie trwał długo, gdyż Miliduch krótko po objęciu urzędu, będąc jeszcze w sile wieku, zginął w boju pod Górą (?).

Miliduch jawi się, jako roztropany przywódca, który rozumie trudną sytuację Serbów: z jednej strony nieuchronna militarna inwazja ze strony Franków, zagrażająca suwerenności ludów słowiańskich, z drugiej konieczność wprowadzenia religii chrześcijańskiej kosztem utraty tożsamości etnicznej. Miliduch zrozumiał pułapkę, w jakiej się znalazł i przez podjęcie działań militarnych szukał z niej wyjścia.

Bóstwa serbołużyckie

Punktem wyjścia autora stało się twierdzenie, że każde lud-plemię dawnych Słowian miało swojego boga naczelnego, który mimo spełniania podobnych funkcji społeczno-religijnych w poszczególnych społecznościach etnicznych był przez nie inaczej nazywany⁹ (por. 77). Autor, wymie-

⁷ Najpełniej wyjaśnia tę problematykę K. Modzelewski, *Barbarzyńska Europa*, Warszawa 2004, szczeg. rozdz. VIII: *Instytucje wspólnoty plemiennej*, s. 345-425.

⁸ W tekście oryginalnym Božetěch i Božek – forma deminutywna wskazującą zarazem na bliskość nosiciela tego imienia z bogiem – boży człowiek.

⁹ Mimo wyróżnienia różnych bogów wśród ludów połabsko-pomorskich przez dziejopisów, jak np. Swarožyca (-Radegasta) (Thietmar Merseburgensis i za nim Adam Bremensis i Helmold Bozoviensis) czy Świętowita i bogów z Korzenicy (Saxo Grammaticus i za nim Knýtlinga-saga) jak i jakiegoś Trzygłowa (tzw. żywociarze Ottona i Henricus de Antwerpe), to jednak analizy badaczy skłaniają się tezie, że wszyscy Słowianie zachodni mieli jedno wspólne bóstwo naczelne

niając niektóre znane i mniej znane bóstwa słowiańskie, stawia wszystkie w jednym szeregu: Peruna, Swaroga¹⁰, Welesa/Wołos, Mokoszę, a także bliżej nieznanego żytańskiego Mojbę oraz jakąś rujańską Babę i w końcu łuzycyckiego Czarnoboga (i Białoboga). Takiego stanu rzeczy badacze religii dawnych Słowian nie potwierdzają i jeśli już się zgadzają na te bóstwa, to upatrują wśród nich pewną gradację. Bogiem naczelnym wszystkich Słowian był Swarog-Perun¹¹. To bóstwo nie budzi wątpliwości, natomiast wśród pozostałych występują bóstwa z całą pewnością fikcyjne; do tych należą m.in. Czarnobóg i Białobóg¹². Autor przy określaniu naczelnego bóstwa Milczan Czarnoboga nie miał dużego pola manewru, bowiem źródła dotyczące tej grupy etnicznej milczą na temat czczonego przez nich bóstwa. Pierwsza wzmianka pochodzi od Konrada Bothe z końca XV wieku, czyli dobre 600/700 lat po zniesieniu wiary rodzimej. Donosi on

– Swaroga (-Swarożyca).

¹⁰ Swarog jest zaświadczony jedynie w źródłach wschodniosłowiańskich, natomiast autorzy niemieccy Thietmar i Bruno Querfurtensis donoszą o Swarożycu (*Zuarasici* wzgl. *Zuarasiz*) w nawiązaniu do pomorskiej Redogoszczy. Autor posłużył się wprawdzie wschodniosłowiańskim zapisem, ale to samo znaczenie można odnieść i do zachodniosłowiańskiego bóstwa, wskazując na ich tożsamość. Podstawę do takiego wniosku daje chociażby stwierdzenie Thietmara: „...*quorum [i.e. Deorum manu factorum] primus Zuarasici dicitur, et pr<a>e caeteris [ce-] a cunctis gentilibus honoratur et colitur*” (*Chronicon* VI, 17); por. przyp. 18.

¹¹ Wśród naukowców panuje względna zgoda, co do tego, że Swarog i Perun byli jednym i tym samym bóstwem, pełniącym tę samą funkcję. Ich nazewnictwo wskazuje na nawarstwienie się starszej nazwy Swaroga i młodszej Peruna. Ponadto są i tacy krytycy, którzy uważają słowiańskiego Peruna za bóstwo fikcyjne.

¹² Na temat słowiańskich pseudo-bóstw literatura przedmiotu jest obszerna, a ich pochodzenie jednoznacznie wyjaśnione. Ku ścisłości: Czarnobóg jako bóstwo serbołużyckie pojawiło się dopiero w XVI w. za sprawą erudytych niemieckich J. Lindnera i za nim P. Albinusa, natomiast jako nazwa góry (*Čornoboh*) pojawia się dopiero pod koniec XVIII wieku. Białobóg został sfingowany w XVII w. w kontraście do poprzedniego, imieniem, którego nazwano sąsiednią górę (*Běloboh*). Na gruncie serbołużyckim pisał o tych (pseudo)bóstwach już w 1675 r. Juro Krygał: „*Deum verum Beli bogh, h.e. album Deum, daemonem Zarni bogh, h.e. nigrum Deum, [Serbi nominabant]... (Disputatio historica de Serbis, Venedorum natione, vulgo dictis die Wenden*”, [w:] *Scriptores rerum Lausticarum antiqui et recentiores*, tom II, Lipsiae et Budissae 21719, s. 242).

jakimś Flinsie, przy czym jego imię nie jest nazwą słowiańską¹³. Jednak zastanawiającym jest fakt, że Jaroš pominął Białego Boga, który o wiele bardziej odpowiadałby przekonaniom religijnym dawnych Słowian. Już sam Helmold (XII w.), pod wpływem ideologii chrześcijańskiej, nazywa Czarnoboga złym bogiem¹⁴. Na gruncie łużyckim podobnie wypowiada się Juro Krygař dodając, że Białobóg jest bogiem prawdziwym (dobrym)¹⁵. Tę ostatnią tezę wzmacniają, choć nader enigmatycznie, zapiski czeskie: Jan z Holešova (koniec XIV w.) informował w *Largum sero* o czeskim kulcie bożka *Bela*, który miał odpowiadać *Bielobogowi*; podejmowano też próby utożsamienia, wymienionej w kronice Neplacha (XIV w.), boginki *Zelu z Belu* (Biała) i w końcu sam Koźmin z Pragi (początek XII w.) rekuruje na bitną (?) boginkę Bellonę (Białkę?), która miała być siostrą boga wojny Marsa¹⁶. Jakkolwiek mają się te sprawy, Czarny Bóg wydaje się mało trafnym odzwierciedleniem jakiegokolwiek bóstwa naczelnego. Tym bardziej, że jako zły (złośliwy) bóg mógł jedynie *destruktywnie działać*, a w najlepszym razie wstrzymywać się od takiego działania: nie nękać klęskami, nie wywoływać wojen etc. W tym względzie Jaroš nie zachował należytej konsekwencji: „*prosili Černoboħa o zachování zdraví pro ... lid, aby zachoval plodnost stád a úrodnost polí...*” (81) Wydaje się, że, czyniąc Czarnoboga bóstwem naczelnym, autor chciał uwypuklić jego funkcję wojenną, więc niejako negatywną, choć prowadzenie wojny przez dawne ludy niekoniecznie było negatywnie przez nie postrzegane, gdyż jak sam stwierdza: Miliduch „*bil se ... promyšleně a nelítostně – účinně ztělestení Černého Boha*” (136).

Czarny Bóg (i nie tylko on) był w końcu asocjowany z bóstwem chtonicznym: „*největší ohně vzplály ... ve svatyni Černoboħa*” (76). Palenie ognia miało na celu nie tylko odstraszanie wrogich sił nadprzyrodzo-

¹³ Conradus Botho (Konrad Bothe), *Cronecken der Sassen*, hasło *Flyns*, Mainz 1492. Jak sam autor zaznacza, nazwa bóstwa miała pochodzić od rodzaju skały, na której miał się znajdować jego posąg.

¹⁴ Helmold, *Cronica Slavorum*, I 52: „*Unde etiam malum deum lingua sua [Obodriti] Diabol sive Zcerneboch, id est nigrum deum, appellant*”.

¹⁵ J. Krygař, tamże; por. przyp. 13. W tym samym tonie wypowiadają się bracia Michał i Abraham Frenclowie.

¹⁶ Cosma Pragensis, *Chronica Bohemorum*, I 11; II 10: „*Audaciam dabat eis invicta soror Fortunae Bellona.*” Jest to jednak „zwrot literacki czystej wody” (H. Łowmiański, *Religia Słowian i jej upadek*, Warszawa ²1986, s. 204).

nych, ale było zarazem właściwością boską w sferze ziemskiej¹⁷. Właśnie ogień wyrażał związek boga z (pod)ziemią, z lasem, polami, i wskazywał na niszczycielską moc bóstwa. Ogień był atrybutem bóstwa naczelnego Swaroga - Swarozycy¹⁸ w tej czy innej postaci: bądź słońca, bądź ognia ziemskiego. Temu bóstwu, wszak występującemu pod różnymi nazwami, przypisywali wszyscy dziejopisarze funkcję wojenną. Nie oznacza to, że ów bóg z natury był bogiem wojennym, o wiele bardziej należałoby upatrywać jego wojenną funkcję w związku z śmiertelnym zagrożeniem Słowian ze strony germańskich sąsiadów. Podobne okoliczności pojawiają się w powieści, co pozwala na wysunięcie przypuszczenia, że ów Czarny Bóg również nie tylko pełnił funkcję wojenną, ale i do tego był bogiem gniewnym – *Deus iratus*¹⁹: składano „*prosebné dary či oběti-nu na usmířenou*” (77) „*rozzuřeného boha*” (80) i dla wroga bezlitosnym.

Na marginesie warto jeszcze wspomnieć o Białym Bogu, który najwyraźniej występuje w opozycji do Czarnego. Niewątpliwie pojawienie się obu bóstw obok siebie przysparza poważne trudności teologiczne: a) łamie przyjętą tezę autora, że jedna grupa etniczna miała tylko jednego boga naczelnego i b) pojawia się trudny do przyjęcia dualizm etyczny dawnych Słowian, a dokładniej: podział na dobrych i złych bogów (diabłów²⁰). Pierwszą trudność autor poniekąd omija, nie zajmując się wyraźnie w powieści Białym Bogiem, i tym samym jakby usuwa dualizm etyczny, który jest jednoznacznie ideą chrześcijańską i nic nie ma wspólnego z religią etniczną.

Kwestia antropomorfizmu Czarnoboga

Pierwotne wierzenia dawnych Słowian wyrażały się w czci wo-

¹⁷ Czarną barwę da się na zakładzie folkloru odnieść do chtoniczności, a to poprzez *świat cieni*. Dlatego można by powiązać Czarnoboga z Welesem, który również pojawia się w opowiadaniu. Autor stawia oba te bóstwa obok siebie, jako niezależne i sobie równorzędne.

¹⁸ Pewni badacze, jak np. A. Brückner (tezy mitologiczne), twierdzą, że nazwy *Swarogъ* i *Swarozycъ* odnoszą się tylko do jednego bóstwa. Ich odmienny zapis wynika z użycia różnej formy gramatycznej; pierwsza nazwa jest użyta w formie nominalnej, druga zaś deminutywnej hypokorystycznej, czyli w formie błagalnej, wzywającej Swaroga.

¹⁹ Por. Helmold, *Chronica.....*, I 83.

²⁰ Bruno mówi o *diabolus Zuarasiz*, a Helmold o *Diabol sive Zcerneboch*.

bec zjawisk natury. Zjawiskiem zupełnie wyjątkowym był piorun/grom, ale też i inne postacie ognia. Z czasem wierzenia religijne przybierały ludzką twarz: „antropomorfizowanie boskości w praktyce oznaczało nadawaniu jej twarzy”²¹. Zjawiska natury nabrały materialną formę – ludzkich soch (posągów) wykonanych z drewna, które miały symbolicznie odzwierciedlać pełnione funkcje przez dane bóstwo²².

Z natury rzeczy czarny bóg nie mógł być postrzegany pod jakąkolwiek postacią, ani ludzką, ani żadną inną, gdyż kolor czarny był kolorem ciemności i tym samym uniemożliwiającym rozpoznawanie. Trudno zatem byłoby nadać czarnemu bóstwu jakieś cechy ludzkie, które wyrażałyby się w posągu. W religii Słowian zachodnich kolor czarny jawi się – poza helmoldowym wymysłem *Zcernebocha* – jedynie w związku z maścią konia, którego miał dosiadać Trzygłów. Boski atrybut – czarny koń – miał zapewne obrazować jego waleczność, a maść konia jego furię i tym samym furię jeźdźca – Trzygłowa²³. Lecz to nie jedyna cecha antropomorficzna, jaką Jaroś bóstwu przypisuje; mówi on ponadto o zapładniającej funkcji bóstwa, i to bynajmniej nie jako sprawcy żywiołów natury (światła, wody, ciepła, ognia), lecz jako patrona płodności trzody i pól (por. 80); do innych jego atrybutów zaliczyć należy: wojowniczość, gniew, przebiegłość czy bezlitosność. Wynikałoby z tego, że ów bóg winien posiadać jakieś wyobrażenie zawarte w posągu. Autor jakby sam trochę zakłopotany

²¹ S. Rosik, *Interpretacja chrześcijańska religii pogańskich Słowian świetle kronik niemieckich XI–XII w. (Thietmar, Adam z Bremy, Helmold)*, Wrocław 2000, s. 145.

²² Zagadnienie interpretacji idoli przysparza wiele trudności, choćby ze względu na skromny materiał archeologiczny. Z obszaru północno-zachodniej Białej Chorwacji (północne Czechy) i sąsiadującej z nią zachodniej Serbii (Sorabii) nie odnaleziono żadnych soch słowiańskich. Być może nigdy ich nie było, gdyż chrześcijaństwo na tych obszarach zostało zaprowadzone już na początku X w. i wyrób posągów antropomorficznych bóstw nie zdążył się rozwinąć.

²³ Przypisywanie furii Trzygłowi w związku z maścią konia jest na wyrost; i sam Herbord (XII w.) nie zauważa w niej jakiegoś istotniejszego momentu: „*Habebant enim [sc. Stetinenses] caballum mirae magnitudinis et pinguem, nigri coloris et acrem valde. [...] Quando ergo itinere terrestri contra hostes aut praedatum ire cogitabant, eventum rei ... per illum solebant praediscere*” (*Dialogus de vita Ottonis episcopi Babenbergensis*, II 33). Boskie konie Świętowita i Swaróżyca nie były już czarne, choć co do tego ostatniego nie ma pewności, mimo że również stanowiły atrybut boga walecznego.

deklaruje w końcu, że: „*Černoboh přebýval ... ve svatém dubovém háji*” (80) i – należy dodać – wśród koron drzew miał swoje mieszkanie²⁴. W takim razie był on siłą natury (piorunem?, wiatrem?, ogniem?) o cechach ludzkich. Lecz takie wyobrażenie bóstwa nie jest znane z przekazów źródłowych i kluczi się z wyobrażeniem antropomorficznym. Należy przyjąć, że antropomorficzny bóg, mający twarz (wrytą w posągu), był czczony tylko w budowlach sakralnych, za czym zgodnie wypowiadają się badacze²⁵. Jeśli Jaroš utrzymuje, że Czarnobóg nie posiadał cech ludzkich, w takim razie musiał posiadać cechy żywiołu, oraz przedstawiał się w czarnym kolorze, a te dwa wyobrażenia sugerują, że musiałby on być kojarzony z nocą albo zaćmieniem słońca, a może ewentualnie z miesiącem (księżycem), który w prastarych wierzeniach mógł stanowić ‘czarną’ stronę słońca – światła-bieli.

Dalsze curiosum pojawia się w związku z występowaniem „*sošek model jednolivých domácích bužků*” (80) sub divo, obok bezposągowego Czarnoboga czczonego w gaju. I tu należy przyjąć, że wyobrażenia bóstwa w postaci soch wskazywałyoby na dalszy rozwój religii i tym samym byłoby wytworem późniejszym. Dlatego trudno pogodzić oba wyobrażenia bóstw: antropomorficznych soszek i nie wyobrażanego w rzeźbie bóstwa naczelnego, tym bardziej że właśnie bóstwo naczelne było punktem odniesienia dla bóstw podrzędnych (larów, penatów, upiorów, wil etc.). Poza tym po co miałby księżyc czy noc przebywać w gaju? Jedynym bóstwem naturalnym dającym się umieścić wśród koron drzew jest piorun, który rzeczywiście często uderza w dęby, pozostawiając na nich ślad²⁶.

Miejsce kultu Czarnoboga

²⁴ Tłumacze serbołużyckiej wersji opowiadają się za budowlami świątynnymi z drewna, jakie miał mieć Czarnobóg i pobliski Białobóg (por. przyp. 33), lecz o posągu już nie wspominają.

²⁵ Wśród badaczy są też i tacy, którzy twierdzą, że dawni Słowianie w ogóle nie budowali chramów (np. E. Wienecke, *Untersuchungen zur Religion der Westslawen*).

²⁶ O roli dębu w wierzeniach poniżej. W literaturze pięknej pojawiają się *buki piorunowe*, które pełnią funkcję mieszkania dla boga Swaroga (S. Żeromski, *Powieść o Walgierzu Udałym*). Buki jednak nie są najlepszym mieszkaniem dla piorunów, gdyż bardzo często zachowują się jak piorunochrony, nie pozostawiając na sobie śladu po uderzeniu.

Czarnobóg był czczony na górze czy wzgórzu (561 m n.p.m.), a „wyniosłości w krajobrazie wywoływały wierzenia o ich szczególnej roli w przestrzeni między ziemią a niebem”²⁷ i dlatego były traktowane jako uprzywilejowane miejsca ujawniania się sił nadprzyrodzonych. Tak na przykład Stodoranie czcili Trzygłowa na wzgórzu Harlungów, a Ślężanie jakieś nieznanne bóstwo na Ślęży. Ważnym momentem w religii naturalnej było również nazwanie miejsca kultowego: „Góra jest wtedy ‘święta’..., [gdy występuje] pod swoim własnym imieniem; zazwyczaj jest też w takim przypadku uznawana za źródło dość dokładnie określonych mocy i darów”²⁸. Tym tropem podążył Jaroš nie tylko w stosunku do Czarnego Boga, ale i do jakiegoś serbskiego Mojby z Mojbina.

Historycznie rzecz ujmując, miejsca kultowe dawnych ludów (nie tylko Słowian²⁹) były zarazem miejscami debat politycznych (wieców) i nawet zabaw i uczt (por. 81). Jaroš rozłącza jednak miejsce odbywania się wiecu (*sněnu*, tj. sejmu czy sejmiku) od miejsca kultu religijnego³⁰, co jest trochę asynchroniczne w stosunku do danych źródłowych. Lecz z drugiej strony trudno oczekiwać od ludu, by ten udawał się na zebrania polityczne na górę, w dodatku oddaloną od ich siedzib położonych wokół Budziszyna o „*sotva pŭl dne cesty*”, w dodatku prowadzącą przez rozpościerający się wokół góry gozd (*hvozd*)³¹. Ów gozd (tęgobór), dziewiczy,

²⁷ A. Gieysztor, *Mitologia Słowian*, Warszawa 2006, s. 224.

²⁸ T. Węclawsk, *Wspólny świat religii*, Kraków 1995, s. 67.

²⁹ Dość wyczerpującego opisu miejsca kultowego i zwyczajów Suebów (Germanów) dokonał Tacyt w *Germanii*, którego dane są dość zbieżne z późniejszymi niezależnymi informacjami na temat Słowian połabsko-pomorskich.

³⁰ Związek miejsca kultu jako placu debat politycznych potwierdza również leksyka słowiańska; w języku starocerkiewnym słowem *сѣньмиште* (‘sejmisko’, czyli miejsce sejmu) przekładano greckie słowo *synagoge*, w której odbywał się nie tylko kult religijny, ale także były prowadzone dysputy teologiczno-polityczne.

³¹ Użycie prasłowiańskiego słowa **gvozdъ/*gvozdъ* (*hvozd*) przez autora nie jest przypadkowe, gdyż w pewnych kontekstach jego desygnat stanowi element kultowy. Najznamienitszym przykładem religijnej funkcji gozdu (*gost* w zapisach kronikarskich) jest słynny *Riedegost* (Thietmar), termin opacznie zinterpretowany przez Adama i z nim przez Helmolda jako przydomek czy nazwa-tabu Swarozycy. Wprawdzie w językach słowiańskich pod słowem *gost* kryją się nieco różne treści, np. w czeskim: ‘głęboki i rozległy las

gęsty, porośnięty wysokimi bukami (por. 20) stanowił jak gdyby zapowiedź miejsca kultowego. Z jednej strony tworzył barierę trudną do pokonania, w przypadku agresji również dla wroga, a zarazem był miejscem wywołującym grozę (por. 80), mającą wzbudzić bogobojność wśród przybywających. Na szczycie wzgórza był wydzielony obszar – sanktuarium (*svatyně*), czyli miejsce święte, świetliste³². Autor w opisie tego miejsca wiernie trzyma się faktów znanych z przekazów historycznych³³:

– droga prowadząca do tego miejsca wiodła przez głęboki las (tęgobór bukowy)

– na wierzchołku góry występowała świetlina (*mýtina*)³⁴

– miejsce święte było ogrodzone (*ze špičatých kůlů*)

– wejście do tego miejsca stanowiły wrota³⁵, które prowadziły do podwórca (*nádvorí*), dostępnego wszystkim przybyszom

porastający góry/wzgórza’, w serbochorwackim: ‘gęsty, dziewiczy las’ i w końcu dolnoserbołużycki *gózd* – „górski las”, to można przyjąć jego wspólną wykładnię, zaproponowaną już przez A. Frencla: „*silva densa in locis saltuosis*” (*Commentarius philologico-historicus de Diis Soraborum aliorumque Slavorum*, [w:] *Scriptores rerum Lausticarum antiqui et recentiores*, tom II, Lipsiae et Budissae 1719, s. 126) W serbołużyckiej wersji opowiadania *hvozď* został przełożony jako *lěs bjez kónca, pralěs, hluboki lěs*.

³² Jaroš posługuje się pojęciem *świątyni* w sposób dwuznaczny: to mówi o świątyni Czarnoboga (*passim*), to w końcu konstatuje, że „*svatyni na rozdíl od křesťanského boha Černoboh neměl*” (80). Ale już sama etymologia słowa wykazuje dwuznaczność: *svjetlište* > *svjetyňi* (γιάσθησιον / sanctuarium). To zamieszczenie spowodowało tłumaczy na manowce, gdyż ci opowiedzieli się za drewnianą budowlą: „*drjewnjana swjatnica Čornoboha*” (17) i *Běloboha* (19), a miejsce powyższe przełożyli: „*Čornobóh njeměješe swjatnicu, kotraž by kaž křescánska cyrkej wupadala*” (85). Właściwszym terminem na określenie tego miejsca wydaje się być słowo *svatniště* (se. *swjatniščo*). Należałoby jeszcze uwzględnić pierwotne znaczenie słowa **svjet-* to tyle, co *światły, jasny*.

³³ Por. Helmold, *Chronica.....*, I 84. Tłumaczenie serbołużyckie tego istotnego fragmentu opowiadania znacznie odbiega od oryginału i w zasadniczy sposób go wypacza (84 n.).

³⁴ Niektórzy autorzy łączą występowanie świetliny z trebą, z miejscem składania ofiar, które powstało w lesie wskutek wytrzebienia drzew: *trěbište* ‘wytrzebiony las’, natomiast w chramach nie składano ofiar. Inni autorzy wiążą świetlinę z koniecznością obserwacji wschodu boga - słońca.

³⁵ Nad wrotami umieszczano zazwyczaj, a może zawsze, jakiś element apotropaiczny, najczęściej – jak się wydaje – była to czaszka tura lub konia. Figurki głowy konia po dziś spotykane są w Łużycach na szczytach domów.

- nieco powyżej podwórca znajdowała się łąka, przeznaczona na składanie ofiar (dostępna jedynie żercowi i jego ministrom oraz wyrokiem skazanym na śmierć³⁶)
- do treby (miejsca składania ofiar) prowadziły schodki³⁷
- za podwórcom (obok treby?) znajdowała się „*velebná skupina stromů s prastarymi duby, zasvěcená Černobohovi*”
- w jej pobliżu ustawione były „*soški model, domácích bůžků a misy s obětinami.*”

W tym opisie zasadniczo jedynie ostatnie stwierdzenie, oczywiście poza wcześniejszymi ustaleniami dotyczącymi Czarnoboga i niby budowli świątynnej ku jego czci, wymaga pewnych dalszych wyjaśnień. Badania archeologiczne potwierdzają występowanie małych figurek na użytek domowy. Mogły one odzwierciedlać jakichś penatów czy larów, którzy mieli chronić dom przed złymi duchami. Nie ma jednak danych źródłowych, które mówiłyby o wykładaniu figurek (podczas uroczystości religijnych) w miejscu zaświadczonej najwyższemu bóstwu³⁸. Zresztą powiązanie bezpo-

³⁶ Pewne *testimonia* poświadczają składanie krwawych ofiar ludzkich przez Słowian, ale skazani na śmierć przestępcy musieli dopuścić się czynu niesłychanego: *skalać miejsce święte*. Dlatego takimi ofiarami byli czasami misjonarze chrześcijańscy, którzy nie wykazywali najmniejszego respektu wobec świętości innej religii. Przypadki składania ofiar ludzkich były nad wyraz rzadkie, tak iż nie należy odnosić wrażenia, że dawni Słowianie (i nie tylko oni, bo np. też Prusowie, uśmiercając Wojciecha z przyczyny jego wielokrotnego wtargnięcia na ziemię świętą) poprzez składanie krwawych ofiar z ludzi wykazywaliby się bestialstwem. Co zaś się tyczy skazanych na śmierć, to owo miejsce stanowiło dla nich azyl (gwarancję uniknięcia wyroku).

³⁷ Schodki łączące podwórzec z miejscem najświętszym były zarazem miejscem ogłaszania wyroków, stanowiły niejako podest dla żerca (flamina); por. Herbord, *Dialogus.....*, III 18.

³⁸ Opis redegoskiego chramu, na ścianach, którego miały się znajdować rzeźby pomniejszych bóstw, a wewnątrz liczne idole, jest przez krytykę przyjmowany z dużą rezerwą. A to, że w gajach miało być tyle idoli, ile plemion (stwierdzenie Helmolda), nie mówi niczego o duchach domowych. Źródła zachodnie wspominają jedynie Hennila, jakiegoś boga domowego tyle że on był penatem Germanów. O bogach domowych Słowian zachodnich wiadomo jedynie z folkloru, a te dane są bardzo późne i należą raczej do mitologii.

sągowego Czarnoboga i posążkowych bogów domowych jest sztuczne³⁹.

Dalsza uwaga dotyczy żerca i jego pomocników (*pomocniki*⁴⁰). Jaroš wskazuje na daleko rozwinięty kult świątynny i wraz z nim sygnalizuje istnienie, już na początku IX w. (!), protokasty kapłańskiej lub może nawet protoszkoly celebrantów. Jeszcze Thietmar na początku XI w. mówi jedynie o ministrach chramowych, natomiast w stosunku do kapłanów (*sacerdotes* czy *flamines*) zachowuje milczenie⁴¹.

Żerzec Czarnoboga – Božetěch

Według opowiadania Božetěch pełnił swój urząd w *svatyně* (a dokładniej w uświęconym miejscu na wierzchołku wzgórza), w oddaleniu od osad ludzkich. Był kapłanem⁴² swego ludu, samotnikiem – quasi eremita a zarazem wpływowym człowiekiem (*mocný muž*), gdyż jedną z najważniejszych funkcji dobrego żerca była dywinacja: „*dokázal předvídat, pro-*

³⁹ Por. punkt dotyczący antropomorfizmu. Jaroš dał się zwieść niezbyt jasnemu opisowi Helmolda: „*Pr<a>eter penates enim et ydola [i-], quibus singula oppida redundabant, locus ille sanctimonium fuit universae terrae...*” (I 84). Miejscem spoczynku idoli i simulacrów nie były gaje, a chramy i domy (*oppida*). Nie można jednak wykluczyć, że statuetki penatów mogły być wykładane przy wielebnym skupieniu drzew zaświadczonej bóstwu na czas uroczystości. – Lecz w jakim celu, jeśli były one strażnikami domów?

⁴⁰ U Helmolda jawi się termin *feriaciones* [-tio-], czyli służebnicy powołani do współcelebrowania uroczystości. W serbołużyckim tłumaczeniu termin ten został pominięty.

⁴¹ Thietmar, *Chronicon*....., VI 17. Stan kapłański, czyli zorganizowana klasa będąca w służbie kultu i posiadająca kontrolę religijną nad moralnością u plemion Słowian zachodnich nigdy się nie wytworzyła; wprawdzie „kategoria kapłanów znajdowała się *in statu nascendi* począwszy od w. X na Połabiu” (H. Łowmiański, *Religia...*, s. 360), ale nie wiadomo, czy osiągnęła ona bardziej rozwiniętą formę. A. Brückner wskazuje na to, że *ministri* byli raczej „czarodziejami-wróźbiarzami” (*Mitologia słowiańska i polska*, Warszawa 1985, s. 151).

⁴² Dostępowanie funkcji żercy nie jest do tej pory całkiem jasne: czy jest ono wynikiem dziedziczenia, czy wyboru politycznego, czy w końcu wynikiem zdolności i właściwości danej osoby. W każdym razie dobry żerzec winien najskuteczniej oddawać cześć bogom, wygłaszać modlitwy, wykonywać obrzędy, ale i wykazywać się mądrością i przede wszystkim prawdziwie wieszczęć. Ponadto winien być „czarodziejem i lekarzem, zamawiającym rany i choroby” (A. Brückner, *Mitologia...*, s. 262). Jaroš nie podał w powieści, czym zajmował się Božetěch i tym bardziej czy parał się sztuką zielarską i w ogóle medycyną naturalną czy magiczną.

toże má spojení z bohů” (27), i przekazywanie wyroków boskich: „jeho věštby byly přijímány bez výhrad jako vůle boha” (76). Ponadto poza modlitwą⁴³ jego głównym obowiązkiem było składanie *obětín* (żertw, ofiar). Żertwy miały na celu ekspiację bóstwa, by te było wyznawcom przychylnie. Rytuał folgował zasadzie: *da ut des* (daj, abys [w zamian] otrzymał)⁴⁴. Poprzez składane ofiary w postaci mięsa czy miodu pitnego – autor o miodzie pitnym nie wspomina – Bożek stara się wpłynąć na przychylność bóstwa: „[Za take] pěkné dary Černoboh popřeje nám hodně...” (80). Boską zapłatą miało być, najogólniej mówiąc, szczęście; ono dotyczyło urodzaju na polach czy powodzenia w bitwie; szczęście osobiste czy spokojny żywot zmarłych nie były wyłączone z puli dóbr, które przez zabiegi rytualne mogły być osiągnięte czy spełnione. Pośrednictwo kapłana w przysparzaniu szczęścia wskazywałoby na jego zupełnie wyjątkowe znaczenie w życiu ludu. Jednak Jaroš nie eksponuje tego momentu: Bożek żył z dala od spraw codziennych i nic nie wiadomo, by pomagał ludziom w zwalczaniu chorób czy to przez zaklinanie, czy to przez ziołolecznictwo.

Funkcja kapłańska, przynajmniej tak jak ją autor nakreśla, była (nierozwalnie) związana z postawą patriotyczną. Bożek był zagorzałym patriotą: „*obránce srbské země a jeho lidu, jeho starých zvyků, obyčejů a božestv*” (16). I bynajmniej nie była to tylko czcza mowa, gdyż brał on czynny udział jako woj u boku *Milča* (Milita) w wyprawie wojennej przeciwko Frankom. Z jego instancją utożsamiano słowiańską tożsamość; był najważniejszym jej orędownikiem: zwornikiem lokalnego słowiańskiego boga i lokalnej słowiańskiej tożsamości.

Przy całym jego patriotycznym zaangażowaniu i działaniu na rzecz ludu nie posiadał Božetěch wykształcenia i był, jak wszyscy inni Słowianie owego czasu, niepiśmienny⁴⁵, co w konfronta-

⁴³ Na temat rodzaju modlitw i ich treści u Słowian nie zachowały się żadne dane źródłowe; istnieją jedynie wzmianki dotyczące zamawiań, a i te zniekształcone myślą chrześcijańską.

⁴⁴ Zasadę *da ut des* wykłada H. Łowmiański, *Religia...*, s. 25.

⁴⁵ Nie zachowały się z dawnych czasów żadne testimonia spisane ręką Słowian zachodnich, na co wskazują również noty kronikarskie; pewien wyjątek stanowi jedynie lapidarna wzmianka Thietmara w nawiązaniu do chramu Lutyców: „*interius autem [fani, alibi: templi] dii stant manu facti, singulis nominibus insculptis...*” (I 17). Wszak Thietmar nigdy nie widział chramu, a jego opis rzeźb jest wynikiem nadinterpretacji przekazów.

cji z nowo upieczonym duchownym chrześcijańskim, rodakiem Věňkem (Wenedem), który odebrał szkołę u mnichów fuldyjskich, musiało się negatywnie odbić na jego reputacji; musiał się obawiać nowych nauk i nowego podejścia do boga (zasada miłości – *caritas*), gdyż te odbierały mu oręż: siłę przekonywania – ta wiązała się choćby z elokwencją, oraz siłę wzbudzania strachu, a więc i szacunku wobec siebie i boga. Poza tym obawa Božetěcha wiązała się z dużą mocą boga chrześcijańskiego. I jeśli tę moc trudno uzasadnić na gruncie czysto religijnym (zasada miłości chrześcijańskiej klóciła się z obyczajami etnicznymi i wartościami patriotycznymi), to obawa żerca powodowana była argumentem siły, a ten przemawiał za Karolem Wielkim, któremu chrześcijański bóg darował tak wiele zwycięstw⁴⁶.

Kult przyrody

Przyroda w życiu dawnych Słowian miała znaczenie sakralne; była traktowana nie tylko, jako wspianały wytwór natury, lecz także jako ulubione miejsce bogów: szczególnie skupienia drzew, gaje, gozdy czy pola. Dawna ludność odczuwała bliskość przyrody znacznie intensywniej niż dziś i w jej życiodajnej sile upatrywała boską moc: „*na polích jsou nám bozi nejblíže*” (38). Pomimo tego niewiele wskazuje na to, by miejsca kultowe, jak źródła czy gaje, były ubóstwiane, jako takie⁴⁷. Jeśli jednak miałyby być czczone, to jedynie ze względu na miejsca przebywania w nich bóstw i (dobrych) duchów; były one też niekiedy miejscem dywinacji⁴⁸. Święte gaje, czyli świetli-

⁴⁶ Moc boga najdobitniej ujawniała się w zwycięskich bojach. Takie postrzeżenie boga dotyczyło nie tylko dawnych Słowian: „*mocný Černoboh ... daroval už tolik vítěztví*” (55), ale i chrześcijan.

⁴⁷ Ciągłe tu i ówdzie pojawiają się opinie, że Słowianie mieli czcić drzewa czy inne zjawiska przyrodnicze dla nich samych: „*Kult stromu ... se zahoval po mnohá stáletí v zálabském Drevansku... [a] uctívání dubu bylo obecným javem, žilo ... stajně u Baltů a Slovanů*” (L. Hrabová, *Stopy zapomenutého lidu. Obraz dějin Polabských Slovanů v historiografii*, České Budějovice 2006, s. 118); „*měť zmírnit hněv lesa, který člověk kácel a žďářil pro svá pole...*” (ibidem, s. 235). Jaroš zdaje się tę opinię podzielać: „*uctíváme stromy, duchy řek a povětří...*” (54).

⁴⁸ O proroczych właściwościach miejsca świadczy najdobitniej źródło zwane Głomaczem: „*Glomuzi est fons..., qui ... mira ... s<a>epe operatur. Cum bona pax est indigenis profutura, suumque haec terra non mentitur fructum, idem tritico et avena ac glandine refertus...*” (Thietmar, *Chronicon*, I 3).

ste obszary leśne, bóstwu zaświadczone były zjawiskiem permanentnym. Drzewa, u Słowian przede wszystkim dęby⁴⁹ ze względu na wyjątkowe rozmiary, długowieczność, obfitość owocu (?) oraz przyciąganie piorunów (?) doskonale nadawały się na boską siedzibę. Należy jeszcze zauważyć, że owe stare drzewa, zamieszkiwane przez boga, były wyrazem długowieczności boga i w związku z nią nieustającej jego opieki. W związku drzewa, boga i pamięci przodków zachodzi pewna analogia: bóg obrał sobie stare drzewa za siedzibę, ponieważ te zachowywały długowieczność; tej w wymiarze ludzkim odpowiadało trwanie ludu w swojej swoistości; lud podtrzymuje swoje trwanie, zachowując pamięć przodków, których w opiece miał ten sam bóg; boską opiekę otrzymuje się poprzez czczenie przodków i w tej czci/pamięci wyraża się trwanie ludu. Społeczność etniczna była pojęta na wzór drzewa, które im głębiej było zakorzenione (w mądrości przodków), tym trwalsze; im starsze, tym silniejsze, a nad drzewem/ludem swą opiekę roztaczał bóg: „*své bohy mámy v krvi; jsou jako míza stromu, který tu roste od věků*” (78). Wspólnym mianownikiem owej analogii jest trwanie⁵⁰.

Jaroš wprowadza jeszcze jedno rozróżnienie: między świętym gajem a świętym laskiem (*posvátny lesík*). Ten pierwszy znajduje się w na terenie sanktuarium, drugi zaś w pobliżu Budziszyna. Lasek nie był już poświęcony bóstwu, niemniej jednak był przesycony zjawiskami-dziwami. Znajdował się na skraju gozdu, z którego wypływała Sprewa i „*divoce hnala svoje vody*” (107). Krążyły o nim różne fantastyczne opowieści, jakoby w nim pojawiały się

⁴⁹ Spisy źródłowe dość jednoznacznie wyróżniają dęby wśród drzew szczególnie cenionych przez bóstwa: w gaju *Prowe* rosły dęby (Helmold, *Chronica.....*, I 84), źródło Głomacz obfitowało m.in. w żołądzie (*glandines* – Thietmar, *Chronicon*, I 3; por. przyp. 48), a w Szczecinie okazały dąb był siedzibą bóstwa (Herbord, *Dialogus.....*, II 32). Współcześnie wśród Słowian łużyckich symboliczne znaczenie posiadają również lipy. Ale jednak nie one były zamieszkiwane przez bóstwa, choć występują wzmianki mówiące o nadprzyrodzonym znaczeniu tego gatunku w odniesieniu do Słowian południowych. Na marginesie można jeszcze wspomnieć, że w folklorze chrześcijańskim lipa, z różnych przyczyn, uważana była i jest za schronienie Bogurodzicy.

⁵⁰ W przekonaniu dawnych Słowian (ludów) zasadniczą kategorią egzystencjalną było właśnie trwanie poprzez zachowanie pamięci przodków, a nie wieczność, jak sugeruje tytuł opowiadania.

skrzaty i wiły (*sřitky či víly*). Ów laszek i w nim występujące skały, wąwóz, rzeka, źródółko wyróżniał się nadzwyczajnym krajobrazem, za przyczyną którego wyobraźnia ludzka stworzyła przeróżne stwory. Bez wątpienia nie chodzi w tym przypadku o zjawisko religijne, lecz po prostu o zjawisko mityczne⁵¹. Oba te miejsca były chronione: nie wolno było ich niszczyć czy w nich polować (klusować).

I w końcu gozdy, pojawiające się w kontekście obu tych miejsc. Należy przypuszczać, iż w nich miały swoje ostoje tury (żubry)⁵² – zwierzęta nader cenione ze względu na swoją siłę i apotropaiczną moc. Na marginesie warto odnotować, że właśnie w pobliskim regionie, wysuniętym nieco na południe i wschód, mieli swoje siedziby serbscy Zagozdzianie⁵³.

Święta religijne

Autor nie mógł w opowiadaniu nie wspomnieć o kilku ważnych obrzędach religijno-kultowych, z których na pierwszy plan wysunął pogrzebek Miliducha. Po bohaterskiej śmierci na polu bitwy został pogrzebany według starodawnego zwyczaju – ciałopalenia⁵⁴. Jaroś dość wiernie referuje przekazy historyczne: Tryzma (hranice) przygotowana była z ułożo-

⁵¹ Myśl o świętym lasku i występujących w nim stworach zaczerpnięta jest z folkloru, co nie znaczy, że ongiś takie miejsca nie cieszyły się u ludu lasobojnością, stanowiąc sanktuarium natury. Nie wykluczone, a wręcz prawdopodobne, że Riedegost – *silva magna et venerabilis* – stanowił takie sanktuarium natury.

⁵² Na fakt występowania żubrów w tym regionie wskazują nazwy miejscowe: *Zubornička* (okręg budziszyński) i *Zubornica* (okręg niski). Czy występowały tu także tury, jednoznacznego potwierdzenia jeszcze brakuje. Wptawdzie występuje na Dolnych Łużycach nazwa wsi Turzej/Tauer, lecz odniesienie tej nazwy do zwierza-tura zakwestionował ostatnio W. Měškank (*Chociebuż – Osiedle, zamek, miasteczko targowe, czy przeprawa? Problemy z wyjaśnieniem nazwy miasta*, „Pro Lusatia” 2006, t. 5, s. 15). Natomiast nieco na północ dadzą się już odnaeć ślady bytowania turów: „in Potsdam und Berlin-Köpenick ... wurden Knochenreste vom Ur nachgewiesen” (J. Brankač, *Studien...*, s. 98).

⁵³ Zagozdzianie stanowili jedno ze starserbbskich plemion. Milczański Zagost (nazwa użyta w 1144 r.) był krajem rzadko zasiedlonym i porośniętym gęstymi i rozległymi gozdami; por. *Stawizny Serbow*, t. I, s. 20; 22.

⁵⁴ Ciałopalenie mogło występować u Serbołużyczan może jeszcze w IX wieku. W każdym razie nie występuje ono w Czechach już w X wieku. Jego zaniechanie spowodowane było ideologią chrześcijańską, choć występują też opinie, że i bez jej wpływu pojawiały się pochówki szkieletowe wśród ludów zachodniosłowiańskich.

nych szczap smolnych i obłożonych wysokim pasem żerdzi; nieboszczykom kładziono na pierś mieszek z czarodziejskimi ziołami (*kouzelné byliný*), które miały chronić przed wszelakimi mocami. Zmarłemu krzyżowano ręce. Ich żony z bólu kaleczyły sobie twarz i ręce, a niektóre nawet kładły się obok zmarłego męża w ogniowym grobie; z uciętych sobie włosów wiązały polana. Te zabiegi wyrażały najgłębszy żal po stracie męża” (139 n.).

Opis pochówku zawiera jednak także dane folklorystyczne, czyli późniejsze: *kouzelné byliný*, ponadto informacje znane z tradycji indoeuropojeskiej: sposoby wyrażania żalu czy krzyżowanie rąk – znak krzyża aryjskiego. Do tej pory nie można jednoznacznie wyjaśniać sens ciałopalenia u Słowian, które znane też było w innych kulturach. Al-Marwazi (XI/XII w. na podstawie przekazu z IX/X w.) łączył zwyczaj palenia zwłok przez wschodnich Słowian z kultem ognia⁵⁵, a A. Brückner wysunął przypuszczenie, że: „może dlatego i zwłoki palono, by łatwiej w zaziem przechodziły”⁵⁶, natomiast St. Bylina mówi o „spełnieniu warunku zapewnienia zmarłemu pomyślnego bytowania”⁵⁷.

Obrzędy pogrzebowe odbywały się zapewne na wyznaczonych do tego celu miejscach, które znajdowały się na polach i w lasach⁵⁸. I jeśli przyjąć, że funeralia były również formą boskiej czci (np. al-Marwazi i Jaroš 140), to miejsce kremacji nie było bez znaczenia, gdyż „*na polích jsou nám bozi nejblížě*” (38).

Innym świętem religijnym były tzw. dziady, święto nader istotne dla zachowania etnicznej tożsamości. Odbywało się ono dwa razy do roku: wiosną i jesienią, a miejscem jej celebracji była kącina⁵⁹. W niej spotykały się

⁵⁵ al-Marwazi, [w:] T. Lewicki, *Źródła arabskie... III 2*, s. 114: *Pałą swych zmarłych, ponieważ czczą oni ogień*.

⁵⁶ Por. A. Brückner, *Mitologia...*, s. 262.

⁵⁷ Por. St. Bylina, *Problemy świata zmarłych. Kategorie przestrzeni i czasu, „Światowit” 1995, 40*, s. 10.

⁵⁸ Poświadczą to Koźmin (II 4), powołując się na statuty Brzetysława z 1039 r., choć ma na myśli pogrzeby szkieletowe.

⁵⁹ Językoznawcy są zgodni w tym, że nazwą terenową *kąt* oznaczano pola wrzynające się w zwartą linię lasu, miejsce ustronne; ergo *kącina* to tyle co zakątek pola przy lesie, por. (E. Kowalczyk, *Sacrum. Z dziejów mitów toponomastycznych w archeologii*, [w:] *Człowiek, sacrum, środowisko*, red. S. Moździoch, Wrocław 2000, s. 28); ponadto badania dowodzą, że od początku [tj. od czasu pojawienia

dusze przodków z żyjącymi, które przybywały z nawi czy wyraju (wg źródeł wschodnich), gdzie panował chłód i głód. Dlatego: „*duše zemřelých přicházely k podzimmím vatrám se ohřívát*” (50) i nasycać. Rozpalanie ognisk i przynoszenie strawy, którą dzielono się z duszami przodków/dziadów, oraz wspólne biesiadowanie były centralnym elementem święta. Wtedy wspomniano dawne dzieje, szukano rad na przyszłość, tworzone więź wspólnotową żywych i martwych. Był to bez wątpienia istotny akt trwania ludu, zachowania tradycji przodków. Jaroš nie wyróżnił tego istotnego obrzędu religijnego, którego najgłębsza warstwa znaczeniowa idealnie wpisywałaby się w logikę opowiadania.

Autor wymienia jeszcze inne ważne święta kultowe: święto wiosny (*jaro*) – zapalano ogień, aby oczyściły powietrze od złych mocy (por. 50) i święto kupały (*koupa(d)lo*) – na nim również palono ogień oczyszczające.

We wszystkich tych świętach występuje w tej czy innej postaci kult ognia – Swaroga (?), bóstwa chtonicznego (?). W każdym razie ogień był najważniejszym elementem obrzędowym: na nim składano obietny zwierzęce, by woń z palącego się tłuszczu była bóstwu miła (tradycja powszechna); ogień oczyszczał dusze, odpędzał moce nieczyste, leczył i ogrzewał.

Religia etniczna

Religia kulturowana przez daną społeczność etniczną odpowiadała zapotrzebowaniu i świadomości religijnej tejże społeczności. Statut religii zatwierdzony mocą wiecu, czyli całej społeczności etnicznej, był silnie zakotwiczony w prawie etnicznym. Prawo etnosu wynikało z jednej z form konwencji, wyrosłej ze zwyczajów tejże społeczności. Wszyscy jej członkowie musieli się podporządkować prawu i tym samym być wyznawcami danej religii etnicznej (grupowej). Bóg, kult, święta religijne były sankcjonowane prawem. Prawny charakter religii powodował, że społeczność etniczną łączyła silna więź religijna. Ale religia etniczna nie służyła je-

się Słowian na ziemiach zachodnich] cmentarzyska zakładano w środowisku leśnym por. H. Zoll-Adamikowa, *Usytuowanie cmentarzy Słowian w środowisku (doba pogańska i pierwsze wieki po przyjęciu chrześcijaństwa)*, [w:] *Człowiek, sacrum, środowisko*, red. S. Moździoch, Wrocław 2000, s. 214 n.).

dynie w przysparzaniu szczęścia grupie, nie odsuwała potrzeby jednostki szukającej opieki czy pomocy na dalszy plan. Ta silna, prawem sankcjonowana więź religijna prowadziła wyznawców do przekonania, że: „*své bohy mají v krvi*” (78), gdyż wyrosły one z potrzeby ducha: „*člověk potřebuje bohy ke svému životu stejně jako vodu, vzduch a jídlo*” (77). Wielość bogów – politeizm – nie wydaje się, by była właściwa dla jednego etnosu, o wiele bardziej jest prawdopodobne, że każda społeczność miała swojego boga, który na równi był respektowany z innymi bogami (etnicznymi), o ile ci posiadali tę samą moc (skuteczność opieki nad sprawami doczesnymi)⁶⁰. Właśnie boska moc, która u Słowian wzbudzała najwyższy szacunek, powodowała, że prawo etniczne w aspekcie religii mogło zostać zmodyfikowane, o ile inny bóg miałby okazać się bogiem silniejszym (skuteczniejszym)⁶¹. Z drugiej strony owa boska moc wyrastała de facto z mocy grupy, z jej więzi prawem spojonej. W tworzeniu więzi i prawa (religijnego) pierwszorzędne znaczenie miały zwyczaje i obyczaje⁶².

⁶⁰ Do tej pory nie jest rozstrzygnięty spór wśród badaczy, czy jest zasadnym mówienie o wielobóstwie Słowian zachodnich. Z tego, że każda społeczność etniczna miała swojego boga, nie da się wywieść wielobóstwa. Źródła wprawdzie mówią o wielu bogach u Słowian zachodnich, lecz te przekazy często nie wytrzymują krytyki. Hiperkrytyczny A. Brückner konstatuje w swojej *Mitologii* (tezy mitologiczne), że tak naprawdę Słowianie mieli tylko jednego boga – Swaroga-Swarożyca, który przybierał jedynie różne imiona. I jeśli Jaroś wypowiada się za wielobóstwem, to zdaje się mieć raczej na uwadze jednego boga naczelnego i niższych bogów domowych lub bogów różnych plemion słowiańskich, którzy nawet między sobą konkurowali (w uczynkach): „*Který z nich je vlastně mocnější? – Perun, Veles nebo náš Černoboh? ... Či snad žitavský Mojba?*” (54)

⁶¹ Moc boga upatrywana była w powodzeniu jego wyznawców, szczególnie w zwycięskich bitwach i bojach. I tak silny wódz (książe, król) był w rozumieniu Słowian pod opieką swojego silnego boga, a wszelki nadmiar siły stanowił źródło czci. Właśnie tę myśl wyrażają słynne słowa księcia Obodrytów Niklota: „*Sit Deus, qui in c<a>elis est, deus tuus, esto tu [sc. Henrice Leo] deus noster... Excole tu illum, porro nos te excolemus*” (Helmold, *Chronica*....., I 84). Tę samą zależność, lecz w innych okolicznościach, opisuje Herbord: „Jeden z flaminów szczecińskich, stwierdziwszy niepodważalną moc boga chrześcijańskiego, doradzał ludowi, by ten zezwolił na wzniesienie dwóch treb w chrampie, chrześcijańskiej i rodzimej” (por. II 14).

⁶² Związek prawa religijnego z obyczajem etnicznym zaświadczyl Christianus (przełom X i XI w.): „*[Diabolus] populum cunctum Bo<h>emorum in furorem*

Religia grupowa charakteryzowała się swobodną twórczością zbiorową, zgodną z tradycyjnym sposobem myślenia, i liberalizmem: „każda religia wyznawana przez jakąkolwiek grupę etniczną była prawdziwa, podobnie jak i prawdziwe było bóstwo będące przedmiotem kultu.”⁶³

Najważniejszą funkcją religii etnicznej było wyjednanie pomyślności doczesnej – szczęścia⁶⁴, które dokonywało się tylko w sferze przyrodzonej. Do jego osiągnięcia była pożądana interwencja boska; ta dokonywała się wskutek inicjatywy samego boga lub wskutek zabiegów kultowych jego czcicieli. W tym drugim przypadku obowiązywała zasada *da ut des*: „*žrec se svými pomocníky ... položili nejčennější dary v posvátném háji ... a prosili Černoboha...*” (80 n.) I mimo że w opowiadaniu relacja między bogiem a jego czcicielami dalej nie została rozwinięta, staje się widocznym instrumentalne traktowanie bóstwa.

Związek religii etnicznej z etniczną tożsamością

Tradycja indoeuropejska wskazuje związek krwi jako na dominantę więzi etnicznej⁶⁵. Tacyt nadmienia jeszcze stary zwyczaj religijny (*superstitio*), który dał początek plemieniu (*ex qua initia gentis respiciunt*), a bóg był władcą wszystkich (*regnator omnium deus*). Te same reguły dotyczyły ludów słowiańskich. Dawały one podstawę do przekonania, że: „*v nás proudí [boh] jako naše krev...*” (77). Religia grupowa stanowiła nie tylko wyraz wiary ludu, lecz była elementem integrującym społeczność etniczną o wymownej sile, i o ile związana była z tradycją przodków (dziadów), którzy kultywowali zamieszkiwaną przez siebie ziemię, którzy dochowywali zwyczajów, którzy zachowali swój język i życiową mądrość, o tyle wzmacniała więź żyjących członków społeczności. A że byli oni z dziada pradziada Słowianami (Głomaczami, Milczanami, Łużyczanami, Niżanami czy Zagozdżianami, etc.) obowiązywało ich nie tylko prawo zwyczajowe, ale i prawo religijne zachowania swojej tożsa-

principis [sc. Borivois] accendit, eo quod [ille] paternos mores relinqueret et novam ... legem christianorum arriperet” (cap. II).

⁶³ Por. H. Łowmiański: *Religia...*, s. 273.

⁶⁴ Na szczególną funkcję religii wskazywało nawet stare znaczenie słowa *bogъ*: „bogiem nazywano ubóstwione szczęście, które pierwotnie znaczyło tyle, co udział, dola, szczęście”; (K. Moszyński, *Kultura ludowa Słowian*, tom II/1, s. 337).

⁶⁵ Dość znamienne są tu słowa Tacyta: „*omnes eiusdem sanguinis populi ... coeunt...*” (*Germania*, 39).

mości – trwania w wierze ojców, respektowania dokonań przodków. I jeżeli ci Słowianie bronili się przed nowymi zwyczajami (chrześcijańskimi), to dlatego: „*že by s nimi zemřel kus jejich vlastního života; přestali by rozumět svým předkům; ztratili by nejen je, ale i svou budoucnost*” (78).

Właściwym miejscem wyznawania wiary i budowania tożsamości był gaj-sanktuarium natury⁶⁶. W nim mieszkał bóg, w nim sprawował swój urząd żerc. Rola żerca w utrwalaniu tożsamości etnicznej była niebagatelna. Nauka wymienia różne funkcje żerca, ale nie rozważała dotychczas żerca i w ogóle religii etnicznej pod kątem pełnienia funkcji patriotycznej. Wydaje się zresztą zjawiskiem dość oczywistym powiązanie religii etnicznej i ideologii patriotyzmu, na co wyżej wyróżnione momenty jednoznacznie wskazują. Związek przekonań religijnych i postaw patriotycznych u wyznawców religii etnicznej był rzeczą naturalną, tak jak naturalną rzeczą było życie w zgodzie z przyrodą: szanowanie gajów, lasków, gozdów. Te aspekty starał się Jaroš w swoim opowiadaniu zaznaczyć i powiązać.

Uwagi końcowe

Śmiało można przyjąć, że na przełomie VIII i IX w. Milczanie mieli swojego boga, czczonego sub divo (sub Iove). Ponadto ogólne rozeznanie w dziejach religii indoeuropejskiej przemawia za tym, że ludy pozbawione ustroju państwowego i nie będące pod wpływem kultury śródziemnomorskiej czciły każde z osobna lub w jakiś związkach (np. związek lutycki na Pomorzu) swojego boga. W przypadku Milczan tym bogiem nie mógł być jednak Czarnobóg, choćby ze względu na jego maść, mającą symbolizować zło; a przecież religia etniczna nie ingerowała w sprawy moralności, nie różniła między dobrem a złem. Dalsze trudności pojawiają się w związku z antropomorfizmem owego boga, co wywołało nieporozumienie u tłumaczy. Te wątki opowiadania, jeśli nawet stanowią

⁶⁶ Niektórzy badacze zauważają, że w sanktuarium natury miało znajdować się również mogilnisko: *psł. *gajb* „to rytualizowana część przestrzeni ziemskiej, wydzielone miejsce pobytu zmarłych przodków, a dosłownie: miejsce, gdzie żyją zmarli. [...] czyli w lesie (ogólnie: na cmentarzu)...” (G. Rytter: *O badaniach nad terminologią religijną, „Slavia Occidentalis”* 1986, 43, s. 133); przyp. 59.

fikcję literacką, to jednak tylko nieistotnie zaciemniają obraz życia religijnego dawnych Słowian. Wprawdzie autor wiele istotnych momentów bądź pomiął, bądź ich nie rozwinął, np. funkcję święta zmarłych – dziadów, to tym samym nie stworzył on zwykłego (historycznego) opowiadania, które miałyby jedynie zabawiać czytelnika. Niestety inną konwencją literacką posłużyli się tłumacze, przetwarzając opowiadanie oparte na źródłach i badaniach historycznych w opowiadanie fantastyczne: uczynili z *boha – přiboha*, a z wyznawców religii etnicznej pogan (np. „*Je však spodžiwne, zo řečiš [sc. Kruće] wo našich pohanskich přibohach*” – 15). Autor *Wiatru do wieczności* nie tylko bardzo solidnie przedstawił problematykę religii etnicznej dawnych Słowian, unikając przy tym zbyt daleko idących interpretacji teologicznych, choć jako literat miał do tego prawo, ale nawet mocno zaznaczył związek religii etnicznej z tożsamością etniczną Milczan.

Dzisiaj ciągle jeszcze panuje przekonanie, że współczesna kultura Słowian, historycznie rzecz ujmując, ma dwa korzenie: greckorzymski i judeochrześcijański, i zapomina się o wkładzie religii rodzimej do skarbcza kultury współczesnej⁶⁷. Wydaje się, że w przypadku Serbołużyczan właśnie idee religii etnicznej pozwoliły na zachowanie słowiańskiej tożsamości, jeśli nawet zostały one przemycone przez myślicieli chrześcijańskich⁶⁸. Ponadto można nawet przyjąć, że największy wkład religii etnicznej do współczesnej kultury serbołużycyckiej należałoby upatrywać właśnie w przetrwaniu ludu w swojej tożsamości etnicznej. I w gruncie rzeczy Lubomír Jaroš tę myśl *mutatis mutandis* zawarł już w tytule swojego opowiadania: *powiew ducha religii etnicznej, dający wieczne trwanie narodowi*.

⁶⁷ Pewien przełom można upatrywać w niedawno wydanej książce K. Modzelewskiego, *Barbarzyńska Europa*. Autor zwraca uwagę na rozwój prawa w Europie, które w wielu aspektach sięga swymi korzeniami do zasad prawa etnicznego.

⁶⁸ Na gruncie religii uniwersalnej, jaką jest chrześcijaństwo, nie da się racjonalnie uzasadnić idei patriotyzmu. Wprawdzie liczni literaci i duchowni serbołużycy próbowali łączyć obie te idee, to jednak ich konglomerat zawsze był powodowany sentymentem czy nadinterpretacją biblii.

Some remarks about ethnic religion of ancient Sorbs on the basis of historical story *Vítr na věčnost* by Lubomír Jaroš

The problem of ethnic religion was not thoroughly investigated by science so far, especially because it concerns the West Slavic tribes whose testimonies speak very few about it. The deficiency of complete descriptions of ancient Slav's life conditions is an inspiration for contemporary literature authors. Jaroš used this deficiency and created a story which purpose was to present the most important problems in life of Slavic tribes at that time; one of them was connected with ethnic religion. The author presents its structure and essence in context of duorumviratum (diarchy): secular, performed by voivode Miliduch and spiritual, performed by spiritual-server Božetěch. Common basis for that duorumviratum appears to be the idea of patriotism which connection with the ethnic religion has not been investigated thus far. Another question is a relation between the religion and nature. The author, in relation to Miliduch's problem, emphasizes the importance of ethnic religion for the ancient Slavs and indicates its influence in the present time with an admonition for the future.

Polskie pieśni w twórczości K. A. Kocora

Armeński poeta Geworg Emin napisał trafnie, że „nie ma na tym świecie nic piękniejszego niż bratanie się ludu z ludem, a pieśni z pieśnią.”¹ Podobnego zdania byli ci łużyccy patrioci, którzy sięgali po melodie innych Słowian, aby z nowymi, łużyckimi już słowami służyły serbskiej sprawie. Po przeszło pół wieku, jaki minął od pierwszego koncertu muzyki łużyckiej, myśl zbratania słowiańskich pieśni przypomniał Michał Nawka, pisząc: „Słowjański špěw dyrbi do nas, zo wobstojimy” i „W Serbowstwje, w słowjanstwje žiwjenje a přichod je.”²

W łączeniu polskich melodii z tekstami łużyckimi duże zasługi ma Korla August Kocor. W roku 1845 opracował on *Mazurek Dąbrowskiego* na chór mieszany. Pieśń zyskała nowy tekst *Hišće Serbstow njezhubjene* i na długo zadomowiła się w kręgach patriotów łużyckich. Kompozytor zamieścił ją również w swym śpiewniku z 1886 roku, dodając jeszcze identyczne opracowanie *Mazurka 3 maja* (z nowym tekstem – *Naše Serbstwo z procha wstawa*) i polskiej melodii ludowej z łużyckimi słowami *Hory naše ja was znaju*³. Przypuszczalnie opracowania dwóch ostatnich z wspomnianych pieśni powstały przed rokiem 1866, bo śpiewnik Kocorowy zamierzano wydać już około 1860 roku.

Mniej znany jest fakt opracowania przez Kocora pieśni polskich ze Śląska, które wybrał on ze słynnego zbioru Juliusza Rogera, wydanego

¹ G. Emin, *Siedem pieśni o Armenii*, Warszawa 1987, s. 187.

² M. Nawka, *Myslički wo nowym ludowym spěwniku*, „Łužica” 1913, s. 22. *Mužne Serbstwo*, cyt. Za: J. Młynk, *Michał Nawka jako basnik*, „Lětopis” – Rjad A, 1966, čo. 13/2, s. 182.

³ K. A. Kocor, *Štyrihlósne muske chóry*, Budzin 1886.

we Wrocławiu w 1863 roku⁴. Do publikacji tej sięgali liczni kompozytorzy polscy, tworząc opracowania na głos solowy z fortepianem i na chóry o różnym składzie. Ich utwory powstały jednak dopiero w XX wieku.

Kocor wyprzedził ich prawie o pół stulecia. Jego *Wěnc narodnych pěsn-jow słowjanskich za Husie z přewodom klawjera* zawiera melodie czeskie, polskie, rosyjskie i łużyckie. Przeleżały one w rękopisie do 1996, w którym Měrko Šořta, niestrudzony edytor muzykaliów łużyckich, wydrukował je w swoim wydawnictwie „Lumir”.

Wěnc Kocora należy do najwcześniejszych opracowań tego rodzaju nie tylko na Łużycach. Ma też pełną wartość dzieła profesjonalnie artystycznego.

W roku 1867 Kocor zajął się pieśniami *Jest w ogrodzie białą róża* (Roger, s. 110, nr 204) i *Wyszła dziewczeczka* (Roger, s. 124, nr 235). Następnego roku opracował sześć pieśni: *Sam w dolinie* (Roger, s. 112, nr 212), *Wyszła dziewczeczka* (Roger, s. 124, nr 235), *W tym blasku kwiecica* (Roger, s. 136, nr 261), *Miałam ja wianek* (Roger, s. 108, nr 261), *Jest w ogrodzie biała róża* (Roger, s. 110, nr 204), *Jestem ja dziewczeczka* (Roger, a. 149, nr 238).

Wszystkie zaczerpnięte ze zbioru Rogera pieśni należą do rozdziału zawierającego *Pieśni miłosne* [...] *poważne*. Pięć z nich (nr. 1, 2, 4, 6 i 6) to śląskie, rodzime utwory. Tylko jedna pieśń (nr 3) jest utworem przyswojonym z Krakowa.

Kompozytor zachował bez zmian formę, tonację i rytmometrikę pozycji 2, 3, 4, 5 i 6. W pieśni nr 1 zmienił tylko rytmometrikę (wprowadzając przedtakt), a inne elementy pozostawił bez zmian. W tym też numerze uwzględnił tempo oznaczone w zbiorze. Pozostałe „polskie” pieśni *Wica* mają wyznaczniki agogiczne i dynamiczne określone przez kompozytora. Akompaniamenty fortepianowe skonstruowane zostały bardzo prosto. Przeważają z nich figuracje powiązane motywicznie z melodiami autentyków ludowych powierzonych skrzypcom i dyskretnie podkreślające nastroje określone tekstami pieśni.

Na razie trudno jest ustalić, kto udostępnił Kocorowi właśnie zbiór Rogera i kto przetłumaczył słowa pieśni różniące się dość znacznie od polszczyzny literackiej. Tłumacz był niewątpliwie dobry, gdyż kompozytor mógł uchwycić sens tekstów i dostosować do niego koncepcję opracowania, która wytrzymała próbę czasu.

⁴J. Roger, *Pieśni ludu polskiego w Górnym Śląsku z muzyką zebrali i wydał...*, Wrocław 1863.

Polish Songs in the Works of K. A. Kocor

Lusatian composer Korla August Kocor (1822 – 1904) devoted a lot of attention to case studies of folk music, not only Lusatian but also Czech, Russian, Slovakian and Polish. His earliest studies of Polish folk melodies (with Lusatian words) were composed in 1845. In years 1867 – 1868 he again devoted himself to Polish folk songs. Firstly, he adjusted two numbers for the choir and secondly - six numbers for the accompaniment of violin and piano. The material used for these works came from Juliusz Roger's compilation, edited in Wrocław in 1863. Kocor was the first composer to use this compilation.

Měrko Šolta - Scholze (Budziszyn)

Łużyckie oratorium narodowe – „utopia” i realność

W sobotę po Wielkanocy 1845 roku, na uroczystości założycielskiej budziszynskiego stowarzyszenia gimnazjalistów łużyckich (niedługo po założeniu Macierzy Serbskiej i wybraniu jej kierownictwa) 33 obecnych (głównie gimnazjalistów, studentów i młodych nauczycieli¹) postanowiło na wniosek młodego kompozytora Korli Awgusta Kocora² - zorganizować podczas ferii jesiennych tegoż roku, serbskie święto śpiewacze w Budziszynie. Wykonane miały być „tylko łużyckie pieśni, z ewentualnym dopuszczeniem śpiewów innych narodów słowiańskich.”

Święta takie organizowano wówczas coraz częściej, jako wyraz emancypacji serbskich warstw ludu, domagających się zjednoczenia Niemiec. W Saksonii święta owe zaczęto organizować w 1842 roku, a rok później – na niemieckich Górnych Łużycach. Święta te miały przede wszystkim charakter postępowych manifestacji i zgromadzeń ludowych. Organizowano je w czasach, w których prawdziwe polityczne zgromadzenia były jeszcze zakazane. Typowe dla tych świąt było wykonywanie tak zwanych pieśni ojczystych (*Vaterlandslieder*)³, które uczestnicy lubili i traktowali, jako wyraz dążeń politycznych.

Tylko w Budziszynie do wspomnianej pory nie odbyły się jeszcze święta śpiewacze, chociaż prasa nawet zapowiadała je. Zamiast oczekiwanego

¹ Tylko czterech z nich należało do starszej generacji: księża Handrij Zejler i Jurij Jakub, Jan Dejka i Łazowski nauczyciel Jan Korla Smoler

² Korla awgust Kocor (1822-1904) serbołużycki kompozytor, twórca łużyckiej muzyki poważnej.

³ „W swej istocie te występy śpiewacze służyły trzem celom: a) wspieraniu poczucia narodowego b) dbałości o rozwój życia towarzyskiego c) popularyzacji niemieckich pieśni” „ cyt. za: H. Pfeifer, *Heidelberger Musikleben in der ersten Hälfte des 19. Jahrhunderts*, Heidelberg 1989, s. 85.

święta niemieckiego, Łużycanie zapowiedzieli i zorganizowali 17 października 1845 roku swoje pierwsze święto śpiewacze, na które – jako postępowi, dobrzy demokraci - zaprosili także swych sąsiadów niemieckich.

Po udanym przeprowadzeniu pierwszego łużyckiego święta śpiewaczego rozentuzjasmowany Jan Arnošt Smoler pisał w „Tydźenskiej Nowinje”: „W roku tysiąc osiemset czterdziestym piątym, siedemnastego dnia października odbyło się w Budziszynie pierwsze łużyckie święto śpiewacze. Był to dla Łużyczan ważny dzień, bo zaświadczyli oni tego dnia dobitnie, że mają w sobie dość prężności i mocy, aby się okazać równymi innym ludom także sztukach pięknych...”⁴

Wychodzące w Lipsku „Jahrbücher für slawische Literatur, Kunst und Wissenschaft” pod tytułem; *Pierwsze serbołużyckie święto śpiewacze na Łużycach* wypowiedziały się jeszcze jaśniej: „Pięknym znakiem budzącego się na Łużycach poczucia narodowego było mające miejsce 17 października tego roku święto śpiewacze.”⁵

Nowa дума i rosnąca świadomość narodowa, jak też wydana w Lipsku książka⁶ były już rok wcześniej przyczyną tego, że ukazujący się w Budziszynie tygodnik „Der Erzähler an der Spree” zwracał się do „...wszystkich młodych uczonych, pobudzających do życia wszystko, co w m ł o d y m k r a j u s e r b s k i m znane i uzdolnione...”⁷, aby wyjaśnili społeczności niemieckiej sens starań o odrodzenie narodowe. Odpowiedział mu na to jeden z najobrotniejszych, najenergiczniejszych i najbardziej uświadomionych „młodoserbów” – Krěšćan Bohuwer Pful. Rok przed tym już Jan Pětr Jordan z zapałem rozprawiał w praskim czasopiśmie „Ost – West”, pisząc: „Jestem od paru miesięcy na moich ukochanych Łużycach; ale zapewniam Pana, czcigodny przyjacielu! W ogóle nie mogę uwolnić się od radosnej fascynacji świeżością młodego ducha, który rozpałił wszystkich moich serbskich braci ogniem elektrycznym i który najjaśniej świeci tam, gdzie wcześniej panowały całkiem przeciwne dążenia... Teraz widzi się całe bractwo ... młodych ludzi ciągnących po

⁴ „Tydźenska Nowina” 25.10.1845, čo. 43, s. 1.

⁵ *Ersted serbisches Gesangsfest In der Lauzitz*, „Jahrbücher für slawische Literatur, Kunst und Wissenschaft” 1845, Stück III, Heft 9.

⁶ *Slawen, Russem, Germanen. Ihre gegenseitigen Verhältnisse in der Gegenwart und Zukunft*, Leipzig 1843.

⁷ „Der Erzähler an der Spree” 1843, 1. Nr., s. 1.

uliczkach Budziszyna i dziwi się, że bez oporów rozmawiają w ich języku ojczystym, opowiadają drwiące dowcipy o swych przeciwnikach lub śpiewają radosne pieśni studenckie swej młodości. Wcześniej nie było w języku łużyckim żadnych takich pieśni ‘o naturze, miłości i winie’; w kościele słyszano tylko pieśni religijne, a prastare pieśni ludowe z ich starymi mądrościami na parkiecie tanecznym..”⁸

Realizując święto śpiewacze, Kocor nie tylko przysporzył łużyckiej kulturze muzycznej elementy kultury mieszczańskiej. Dzięki wykonaniu tak zwanych pieśni ojczystych ujawnił się też nowy, politycznie postępowy element, którego Łużycanie nie znali poprzednio. Dzięki temu Łużycanie przyłączyli się do powszechnego w Niemczech ruchu politycznie postępowego i stali się częścią politycznej rzeczywistości. W następnych łużyckich świętach śpiewaczych początkowo podkreślany demonstracyjnie ich patriotyczny charakter ustąpił miejsca apoteozie nadobności i odrębności ludu łużyckiego. Poeta Zejler i muzyk Kocor nawiązali przy tym do starego symbolu oryginalności Łużyczan – wesela łużyckiego, jako muzyczno – dramatycznego wydarzenia teatralnego.

Prezentacja wesela łużyckiego była wykorzystywana już w poprzednim stuleciu podczas różnych uroczystości, a zwłaszcza przy składaniu hołdów osobom panującym, jako wyraz odrębności łużyckich poddanych. Na przykład w roku 1769 budziszynska rada miejska, z okazji hołdowania elektorowi saskiemu Fryderykowi Augustowi, zamówiła u wieśniaków przedstawienie wesela łużyckiego, którym przywitano parę królewską przed jej wjazdem do miasta. Ostatni raz przed odrodzeniem narodowym wydarzenie takie miało miejsce przy hołdowaniu królowi saskiemu Antoniemu w Budziszynie, roku 1827. Tym razem nie chodziło o symboliczne przedstawienie obrzędów i tańców, ale o prawdziwy „serbski kwas”. Hanie Helasec i z Njeradźic i Jurijowi Domašce z Trupina udzielał ślubu pastor prymariusz Handrij Lubjenski, i to w głównym kościele niemieckiej parafii ewangelickiej – św. Piotra. Widzowie byli świadkami wejścia i wyjścia orszaku weselnego i „přezpola”⁹ do ślubu i po ślubie. PO ślubie para królewska przyjęła no-

⁸ „Ost – West” 27.08.1841, 69. Nr., s. 18-19.

⁹ Přezpola – pochód, marsz.

wożeńców i družki, z którymi rozmawiała za pomocą tłumacza.

Bardzo wymowne jest, że patrioci łużyccy w napiętej sytuacji, po objęciu władzy przez narodowych socjalistów w 1933 roku, przypomnieli właśnie o tym symbolu serbskości: W czasie pierwszego nadłamania „Serbskie Nowiny” zaczęły rozprawiać o całym szeregu „serbskich kwasów” z ich szczegółowym opisem. Podkreślano szczególnie rdzennie łużyckie cechy w strojach, trybach obrzędu i pieśniach, przypominając też ozdabianie serbskimi symbolami i chorągwiami i śpiewanie hymnu łużyckiego *Rjana Łužica (Piękne Łużyce)*.

W dniu 8 października 1847 roku, w największym i najnowocześniejszym wówczas zajeździe budziszyńskim „Pod trzema lipami”, na czwartym święcie śpiewaczym miała miejsce prapremiera oratorium *Serbski kwas – znamjo po žiwjenju (Łużyckie wesele – obraz z życia)*. Treść utworu nie jest już tylko odbiciem obrzędu ludowego, ale odzwierciedla też polityczne dążenia „Młodoserbów” i ówczesne odrodzenie narodowe. Nowe myśli, nastawienie polityczne i uświadomienie odzwierciedlają się w licznych numerach utworu i przeplatają całe oratorium. Zupełnie jasno i celowo podawane są oznaczenia cytatów melodii, jako „narodowa” melodia, „narodowy” taniec, a nie melodia „ludowa”, taniec „ludowy”. Widoczne jest, że był to głębszy zamysł i właściwy cel obu twórców: demonstrowanie nowej orientacji Łużyczan i żądanie równouprawnienia, a także postępu kulturalnego i politycznego z uznaniem odrębności łużyckiej.

Motyw i temat „wesela” z przymiotnikiem „łużyckie” nie zostały wybrane – jak już wspomniano – przypadkowo, bo przecież „wesele”, jako metafora ma wiele symboliki, na przykład, jako początek i koniec określonej fazy życia.. Obrazuje się tu z jednej strony zachowanie starodawnych tradycji i ich przekazywanie, jako wartości najwyższej, a ze strony drugiej – nowy początek i przetrwanie w generacjach przyszłych. Oratorium więc jego twórcy koncyrowali, jako łużycki narodowy epos muzyczny.

Przebieg *Łużyckiego wesela* jest zaprojektowany i zrealizowany, jako zobrazowanie tradycyjnego dnia weselnego. Pierwsza część oratorium, która względnie ściśle utrzymuje przebieg prawdziwego wesela, umożliwia nam przeżycie poszczególnych etapów od przedwieczora (śpiew wiejskich przyjaciółek narzeczonej przed jej domem), aż do samych zaślubin. Jedynie narzeczony w swej arii chwali i sławi serbskie Łużyce i serbską dziewczynę.

Część druga ma tytuł *Ślub jest zawarty, w domu panny młodej trwa wesele*. Jak to jeszcze dzisiaj jest w zwyczaju na łużyckich weselach, różni goście zabawiają weselników małymi przyczynkami kulturalnymi. Na końcu tej części wprowadzili twórcy śpiew polityczny, nawiązując świadomie do tradycji świąt śpiewaczych. Jasno wynika to z listu Handrija Zejlera do Korli Augusta Kocora z dnia 27 listopada 1846 roku, gdzie sugeruje on, że „załączony śpiew patriotyczny mógłby służyć, jako zakończenie drugiego aktu.”¹⁰

*„Znam taki kraj zielony i kwitnący,
co i omastę, i błogostawieństwo da,
on piękno, płodność i sławne imię zachowa
dopóki błękitnieją nad nim niebiosy.*

*A owy kraj, nasz drogi raj,
to serbska ziemia łużycka
i to nasze wesele upiększa.*

*Znam taki kraj, gdzie obyczajność włada
I dom swój majążacne czyny
Złość i ponurość w kącie leżą,
A jasny duch jest silny i wesoły.*

*A owy kraj, nasz cenny raj
to serbska ziemia radosna
i to nasze wesele upiększa.*

*Znam taki lud, co stoi niewzruszony
Wśród wichrów wszelkich mocny i odporny
Jak jego kraju górskie szczyty skalne,
A przecież tkliwy, do litości zdolny.*

*A owy lud, nasz dobry lud
to serbski naród dostojny,
więc nasze wesele jest radosne.*

Znam taki lud, co przetrwał smutne czasy,

¹⁰ H. Zejler, *Zhromadżene spisysy*, zwj. VII, Budzin 1996, s. 142.

*Cześć, mowę swoją i miano wyrwał śmierci,
Dziś święci serbskie dni podniosłe i wesela,
Z tchem nowym zanosi swe pieśni.*

*A owy lud, nasz sławny lud,
to serbski naród chwalebny
więc nasze wesele jest radosne!"*

Takie brzmienie ma jeszcze dziś popularna pieśń *Znam taki kraj*.

Trzecia część zatytułowana jest *Przy tańcach w domu weselnym albo w karczmie*. Otwiera ją chór z kolejnym śpiewem patriotycznym:

*Ten serbski lud, pogodny lud,
wie jak się prawdziwie radować.
Któż chce go ganić i w kąty gnać,
prawo do wesel i uciech odebrać?*

*Ten serbski lud, dorodny lud,
otwarty, rzetelny i dobry jest on.
Niech szuka też rejki¹¹* i pląsa w jej takt,
Gdy dziewczę jest družką, a chłopiec to swat.*

*Ten serbski lud, porządny lud,
Przez życie swe idzie ze śpiewem i śmiechem.
Jest rzeński i zdrowy, przychylny zabawie
Niewinnej, za grosz uzyskany uczciwie!"*

Temu w takcie 6/8 utrzymanemu śpiewowi wychwalającemu naród łużycki nadał Kocor rytm mazurka, który niewątpliwie jego rówieśnicy rozumieli, jako znak walki o swobodę narodową. Bój Polaków o wolność, zwłaszcza w latach 1832 – 1833 cieszył się w środkowej i zachodniej Europie dużą sympatią i poparciem. Wszelkie symbole, szczególnie tzw. *Mazurek Dąbrowskiego*, traktowano też, jako wyraz własnego boju o swobodę polityczną i rów-

¹¹ * Rejka = mały taniec

nouprawnienie. Łużyccy patrioci tuż przed pierwszym świętem śpiewaczym nie przypadkowo wybrali tekst z tą właśnie melodią na pierwszy hymn łużycki *Jeszcze Serbstwo nie zginęło*. Paralele i wpływ są oczywiste.

Po rozmaitych dalszych solowych i chóralnych numerach, (powiedzmy – przystawkach artystycznych do tańców) oratorium zamyka *Końcowy taniec* – wyraziście skonstruowany finał. Każda wykonująca osoba ma jeszcze małe solo, po których stale następuje duet, a następnie kwartet. Ponownie sławi się to co serbskie: „Łużycki kwiat, łużycki śpiew, łużycki taniec narodowy, łużycki głos, łużycki wieniec miłość naszą rozwesela.” Po tym soliści łączą się w sekstet i na końcu razem z całym chórem kończą oratorium.

W latach 1848 – 1850 Kocor przerobił oratorium całkowicie. Stworzył nową uwerturę, wprowadził nowe teksty i dokomponowywał do nich muzykę, przerobił cztery numery, a sześć usunął. Teraz w przebiegu logiczniejsza i bardziej unarodowiona muzycznie kompozycja została po raz pierwszy wykonana 25 kwietnia 1851 r. w Budziszynie, a jej ostatnia prezentacja miała miejsce 8 października tegoż roku w wojereckim hotelu „Pod złotym lwem”.

Zmiany mają dwójakie tło: artystyczne i ideowe. Przerobiony utwór objął teraz więcej i częściowo trudniejszych partii solowych, a mniej chóralnych. Kocor zbliżył się dzięki temu bardziej do autentycznego przebiegu wesela, w którym poszczególne osoby wzbogacają swoimi występami przyjęcie weselne. Szczególnie uderzająca jest zmiana obsady: Starosta weselny konsekwentnie staje w centrum akcji. Ma on teraz w każdej części swoje arie (a w akcie trzecim nawet dwie) i recytatywami prowadzi cały przebieg akcji. Znaczenie starosty podkreślone jest nie tylko przysposrzeniem mu ilości solowych partii, ale też powierzeniem ważnego sola w wyżej cytowanym „śpiewie patriotycznym” kończącym drugi akt. Są tego dwie przyczyny: Młody narzeczony nie może o sobie twierdzić „ja znam taki kraj” itd., prawo do tego ma tylko doświadczony, ceniony starosta weselny. Po drugie – postać starosty (na każdym weselu pełniącego funkcję respektowanego wodzireja całej uroczystości) w oratorium odgrywa rolę osobistości, która symbolicznie prowadzi naród do przyszłości.

Żaden artysta lekką ręką, bez ważnej przyczyny, nie zamieni błyskotliwej arii tenorowej na mniej błyskotliwą basową. Kocor jednak „poświęca” nie tylko *Znam taki kraj*, ale też szereg innych chórów na rzecz logiczniejszej i jaśniejszej narracji całego oratorium.

Dlatego Detlef Kobjela¹² myli się, odrzucając moje stwierdzenia, jako „wątpliwe z muzykologicznego punktu widzenia”¹³. Demonstruje on w ogóle pewien „sceptycyzm” w odniesieniu do kwalifikacji, wynalazczości i suwerenności artystycznej kompozytora i założyciela łużyckiej artystycznej kultury muzycznej – Korli Awgusta Kocora. Kocor nie „przypadkowo” albo „wątpliwie z muzykologicznego punktu widzenia” przekształcał swe oratorium, ale czynił to trzeźwo, z jasnym zamysłem i odpowiedzialnością artystyczną. I tylko to ma wartość! Pytanie muzykologiczne nie może brzmieć „jak mógł to zrobić?”, ale – „co twórcę skłoniło by swoje dzieło jeszcze raz i właśnie tak przerobić?”. Chodzi, więc o szukanie argumentów ze zrozumieniem dla artysty.

Kobiela w ogóle w ostatnich latach – głównie w programowych zeszytach i bookletach – twórczość Kocora bez jakiegokolwiek analizy częściowo wywyższa, albo poniża. W bookletce do CD *Wiosna* przypominając prapremierę utworu w roku 1861 twierdzi, że „dopiero po 18 latach można było przedstawić *Nalěčo, które Łużyczanie uważają za swoje oratorium narodowe*”. W swoim tekście niemieckim z tegoż bookletu zamieszcza zupełnie inną argumentację na rzecz podwyższenia *Nalěča* do rangi „oratorium narodowego”, pisząc: „Kocor ukończył dzieło 27 listopada 1860 roku i osiągnął w nim szczyt swej kreatywnej potencji. Stąd wśród kompetentnych uchodzi ono za oratorium narodowe.”¹⁴

Kim są ci „kompetentni” – Kobjela przemilcza. Nie podaje również jakichkolwiek kryteriów uzasadniających owe pośmiertne przewartościowanie, pozostaje też dłużnikiem, który nie ujawnił wszystkich źródeł, z których rzekomo korzystał. Przeciwnie! Ignoruje raczej kompozytorskie i

¹² Detlef Kobiela (ur. 1944) serbołużycki kompozytor, studiował pedagogikę muzyczną i germanistykę, nauczyciel muzyki; 1970 – 1990 dramaturg muzyczny i główny dramaturg w Państwowym Zespole Serbołużyckiej Kultury Ludowej i Muzyki, w tym samym czasie sekretarz Koła Serbołużyckich Muzyków; 1990 – 1995 intendent tego zespołu.

¹³ Programowy zeświwk k oratorirej *Serbski kwas* 15.07.2007.

¹⁴ D. Kobiela, Booklet do CD *Nalěčo*, Budyšin 2000, kat. Čo. 18/00

muzyczno – dramaturgiczne umiejętności kompozytora.

Wydźwiganie oratorium *Nalěčo* ponad wszystkie inne utwory Kocora zaczęło się od tekstu Bjarnata Krawca¹⁵ napisanego w roku 1922 dla uczczenia setnej rocznicy urodzin Kocora. W tym tekście czytamy m.in.: „Koroną wszystkich utworów Kocorowych jest *Nalěčo* ... Wszystko w nim rośnie i rozkwita, pełne jest śpiewów ptasich i śmiechów ... Każdy numer jest tu „przebojem” ... Małymi środkami osiągnął tu muzyk wielkie rezultaty, zupełnie przeciwnie niż dziś, gdy dużymi środkami nie osiąga się niczego! Tu znajdziemy masę najpiękniejszych chórów ...”¹⁶.

Jednocześnie Krawc oznajmił, że nie zna i nie może w swojej opinii uwzględnić *Izraelowego smutku i pocieszenia* („partytury nie zdołałem dostać”), *Dzwonów pokoju* i *Serbskiego requiem* („obie pozycje były mi niedostępne”)¹⁷. Właśnie zaś oratorium duchowne *Israelowa zrudoba i tróšt* i *Serbski requiem* są kluczowe w twórczości Kocora. Dlatego też Krawc nie zwrócił uwagi na równoległość powstawania *Wiosny* i *Izraelowego smutku i pocieszenia* i nie doszedł do koniecznego porównania obu dzieł, a to doprowadziłoby do całkiem innych ustaleń także w odniesieniu do *Nalěča*.

Właśnie w *Serbskim rekwiem* i oratorium *Izraelowy smutek i pocieszenie* znajdują się kontrapunktyczne i dramatyczne ujęcia. Krawc myli się całkowicie, ferując swe wyroki absolutne na przykład w odniesieniu do opery *Jakub a Kata*. Jego zdaniem „Kocor jest niewątpliwie genialnym melodystą, ale wymaganiom dramatycznym nie był w stanie sprostać, czego najlepszym dowodem jest jego opera *Jakub i Kata*. Niezaprzeczalnie piękne melodie nie mogą w niej same obudzić życia dramatycznego.”¹⁸ I dodaje: „Wątpię, aby cała ta opera w obecnej formie mogła kiedyś być wystawiona z powodzeniem, gdyż ma zbyt wiele scenicznych niedostatków.”¹⁹ Pomyłkę Krawca podkreśla fakt, że „komiczna opera *Jakub a Kata*” była parę razy z powodzeniem inscenizowana w teatrze. Już te fakty świadczą, że nie możemy wypowiedzi Krawcowych traktować w kategoriach absolutnych prawd. Wydaje się, że Bjarnat Krawc formułował

¹⁵ Bjarnat Krawc (1861 – 1948) kompozytor serbołużycki.

¹⁶ *Serbskaj dioskuraj*, Serbska ludowa knihownja č. 16, Budyšin 1923, s. 146-147.

¹⁷ Ibidem, s. 134.

¹⁸ Ibidem, s. 155.

¹⁹ Ibidem, s. 152.

swe opinie w pośpiechu spowodowanym zbliżaniem się wspomnianego powyżej jubileuszu. Możemy jednak stwierdzić, że ani jego współcześni, ani też następcy nie przypisywali *Wiośnie* charakteru oratorium narodowego.

Pojęcie „opera narodowa” i „oratorium narodowe” albo inna kompozycja zbliżona do tych form nie występuje jako oddzielna kategoria w leksykonach i rozprawach, podczas gdy mamy „literaturę narodową” i „sztukę narodową”. Atoli znamy szereg narodowych utworów muzycznych, które wyraźnie wiążą się z danym narodem, względnie za takie są uważane mniej lub więcej. Wspomnę tu *Moją ojczyznę* i *Sprzedaną narzeczoną* Bedřicha Smetany, albo Moniuszkową *Halkę*. To pojęcie pojawia się zwłaszcza wtedy, gdy społeczeństwo czuje taką kompozycję, jako pobudzającą uczucia narodowe, czy podtrzymującą je. Jan Strzęszewski pisze o polskim tańcu mazurze: Swój punkt kulminacyjny osiągnęły mazury w operach narodowych St. Moniuszki *Halka*, *Hrabina* i *Straszny Dwór*, w których kojarzono sceny baletowe z polską szlachtą...²⁰.

Taki „narodowy” utwór ma określony wydźwięk polityczny już w czasie swego powstania, albo zyskuje go w społeczeństwie później. Działo się to w pewnym okresie historyczno – politycznym, zwłaszcza w pierwszej połowie XIX wieku i rzadziej – w jego połowie drugiej, co można uznać za cechę charakterystyczną doby odradzania się ludów, albo powstawania państw narodowych.

Szczególnie pobudzająco działały na odbiorców te elementy utworu, które rozpoznano, jako specyficznie narodowe. Było to na przykład często powtarzane miano narodu, demonstracyjne pokazywanie symboli narodowych, czy też innych cech charakterystycznych w teatrze. Wszystkie takie aspekty były najczęściej obecne już w koncepcji utworu i tworzyły później stale jedną z kulminacji przedstawienia/inscenizacji. Wszystkie owe kryteria możemy znaleźć też w łżyckiej historii muzyki, przede wszystkim w pieśniach patriotycznych i w *Łżyckim weselu*. Nie ma ich natomiast w *Nalčcu!* Przeciwnie! *Nalčco* pozostaje w swym charakterze „lirycznym śpiewem”, zgodnie z określeniem poematu przez Zejlera, któ-

²⁰ *Die Musik In Geschichte und Gegenwart*. Sachteil Bd. 5, Verlag Bärenreiter Kassel etc., szpalta 1707.

re Kocor zacytował w tytule swego utworu. *Nalěčo* było i jest częścią tak zaprojektowanego i zrealizowanego większego cyklu lirycznego – a mianowicie *Pór roku*.

Kobjelowe wywyższenie *Nalěča* dokonane zostało po raz pierwszy w projekcie planu pracy Serbskeho Ludowego Ansambla, za tytułowanym *Einschätzung der Erfüllung des Premiereplanes 1982*, gdzie czytamy: „... jak i ponowne przedstawienie serbskiego oratorium narodowego *Nalěčo – Wiosna... – Bautzen 1.2.1983* Kobela, dramaturg.”²¹

Awansowanie *Nalěča* do rangi „oratorium narodowe” miało na celu wyłącznie wywindowanie na cokolwiek adaptacji Kocorowego oryginału (sporządzonej w 1973 roku przez Jana Bulanka²²) i wykluczenia jakiegokolwiek krytyki tej adaptacji. Jednocześnie uzasadniało to starania ówczesnych decydentów o stałe powtarzanie tej wersji *Nalěča*, a zaniechanie kultuwowania i rozpowszechniania większości różnych innych dzieł składających się na łużyckie dziedzictwo muzyczne. (Dyskutowano nawet o ewentualności corocznego wykonywania *Nalěča*. Przy dość ograniczonych możliwościach łużyckich zahamowałyby to wogóle udostępnianie większych utworów skomponowanych w przeszłości.)

Twierdzenie, że chodzi o „oratorium narodowe” jest, więc sądem prywatnym, niepodlegającym dyskusji publicznej, a poza tym nie odzwierciedlającym realnej koncepcji Kocora i opinii jego rówieśników.

Mamy tu, więc z jednej strony twierdzenie odosobnione z lat osiemdziesiątych XX wieku, odpowiadające ówczesnym tendencjom propagandowym i – częściowo – ideowym²³. Z drugiej strony mamy bardzo popularne, za życia Kocora czterokrotnie, a przed drugą wojną światową najczęściej wykonywane dzieło – *Łużyckie wesele*. Powstało ono w latach 1847-1849, w czasie burzliwych akcji społecznych

²¹ Serbski kulturowy archiw, sign. SI XI 18.

²² Jan Bulank (1931–2002) kompozytor serbołużycki, studiował pedagogikę muzyczną, pracował, jako nauczyciel muzyki i chórmistrz; w latach 1970 – 1996 kierownik muzyczny w Państwowym Zespole Serbołużyckiej Kultury Ludowej, przewodniczący Koła Serbołużyckich Muzyków w okresie 1980-1990.

²³ Doniewykonywanych wówczas utworów stanowiących dziedzictwo muzyczne Łużyczan. Zwłaszcza Kocora, należały wszystkie religijne kompozycje i te, jakie SED i państwo uznało za „nacionalistyczne”, n. p. wszystkie dawniejsze pieśni patriotyczne.

i zbliżających się przewrotów politycznych, które umocniły świadomość Łużyczan jako odrębnego narodu i zapewniły im samym miejsce w rzeczywistości politycznej nie tylko w Niemczech, ale też w sąsiednich środowiskach słowiańskich zagranicą.

Łużyckie wesele uwarunkowane świadomie określonym przekazem politycznym i narodowym, Łużyczanie przyjęli z zapalem, jako żądanie uznania ich wolności, odrębności i samoświadomości. Jeżeli chcemy mówić o łużyckim oratorium narodowym, to możemy uznać za takowe jedynie *Łużyckie wesele* Handrija Zejlera i Korli Awgusta Kocora.

Lusatian National Oratorio - „Utopia” and Reality

In 1847, Korla August Kocor (1822 – 1904) composed the oratorio *Serbski kwas* (*Lusatian Wedding*). He reworked it completely in years 1848 – 1850. This masterpiece stands for an artistic and idealistic reflection of Lusatian wedding ritual and patriotic thought. The improved version especially highlights a dramatic value of the work and underscores the symbolism of |Lusatian pursuit for the national freedom. These elements make *Serbski kwas* more deserving for the name of the national oratorio than *Nalččo* (*Spring*).

Jaroslav Šůla (Hradec Králové)

Dějiny Místního odboru Společnosti přátel Lužice v Hradci Králové v letech (1928/1929) 1933 až 1939

Zcela oprávněně vzrůstá zájem o historii československých regionálních poboček Společnosti přátel Lužice v meziválečném období, které nemalou měrou doplňovaly dění v pražském centru. Poznáním těchto regionálních snah na podporu bratrského národa¹ vynikne úsilí českého národa o zachování národní svébytnosti původních obyvatel Horní a Dolní Lužice a doplní dějiny slovanského smýšlení českého národa v XIX. a XX. století, které nikdy nebylo blouznivým politickým pochybením v období českého národního obrození a následujících desetiletí, kdy národ musel čelit agresivním velkoněmeckým tendencím svých sousedů.

V dějinách česko-lužickosrbských vztahů zaujímá město Hradec Králové neopomenutelné místo, i když ne zcela poznané a doposud doceněné. Známe česko-lužickosrbské kulturní vztahy v XVIII. – XIX. století², méně již známe kulturní vztahy česko-lužickosrbské odehrávající se v této době a poněkud později v regionech. Jsou zapomenuty v samotném Hradci Králové, a proto píši následující řádky³. Hradec Králové má totiž v česko-lu-

¹ O česko-lužickosrbských stycích v regionu podkrkonošských Hořic srv.: J. Tomíček, *Lužičtí Srbové a Hořicko do první světové války*, „Královéhradecko. Historický sborník pro poučenou veřejnost“ 2007, č. 4, s. 449-464.

² *Praha a Lužičtí Srbové. Sborník z mezinárodní vědecké konference ke 140. výročí narození Adolfa Černého*. Praha 2005; P. Kaleta, *Češi o Lužických Srbech. Český vědecký, publicistický a umělecký zájem o Lužické Srby v 19. století a sorabistické dílo Adolfa Černého*, Praha 2006.

³ Mám na mysli to, že je třeba zjistit, zda na jezuitském gymnáziu a v Hradci

žickosrbských kulturních stycích čestné místo, neboť se zde narodil Adolf Černý, který se stal prvním lektorem lužickosrbského jazyka a literatury na Karlo-Ferdinandově univerzitě v zimním semestru 1901/1902, jehož přednášky navštěvoval i pozdější profesor sorabistiky na Univerzitě Karlově PhDr. Josef Páta, popravený nacistickými okupanty v době heydrichiády v Praze.

PhDr. h. c. (1946 Univerzita Karlova v Praze; 1947 Jagellonská univerzita v Krakově) Adolf Černý, básník (jako básník, opěvující krásu rodného města a okolí, používal pseudonym Jan Rokyta; svou básnickou prvotinu vydal roku 1897), publicista, redaktor a překladatel ze slovanských jazyků do češtiny (a rovněž naopak), stopupenec masarykovského realismu a průkopník duchovního sblížení mezi slovanskými národy se narodil v Hradci Králové dne 19. srpna 1864. Přednášel na hradeckém učitelském ústavu (do roku 1896) a poté v Praze. Byl všestranně vzdělaný slavista. Roku 1901 byl ustanoven lektorem polštiny a lužické srbštiny na pražské univerzitě, od roku 1911 též srbochorvatštiny. Jako expert při československé delegaci na mírové konferenci v Paříži v roce 1919 se snažil všemožně podporovat národněosvobozenecké hnutí Lužických Srbů. Téměř jedno desetiletí, do roku 1927, působil jako ministerský rada v československém ministerstvu zahraničních věcí (v letech 1922–1923 pracoval jako legační rada při československém vyslanectví ve Varšavě). Miloval všechny slovanské národy, ale jeho srdci byli nejbližší Lužičtí Srbové, mezi které přišel poprvé roku 1884 a kterým od té doby věnoval nejvíce práce a pozornosti, takže právem bývá považován za lužickosrbského národního buditele. Založil časopis „Slovanský přehled“ (redigoval ho v letech 1898–1914 a poté 1925–1932) a když roku 1907 byl založen Česko-lužický spolek, nesl jeho jméno na počtu jeho zásluh pro Lužické Srby (Česko-lužický spolek „Adolfa Černého“ v Praze; byl v roce 1932 přejme-

Králové nestudovali lužičtí studenti (což předpokládám), nebo zda v hradecké jezuitské koleji nepůsobili Lužičtí Srbové či zda v královéhradecké diecézi v XVII. nebo v XVIII. století se v době nedostatku českých katolických kněží neuplatňovali lužickosrbsktí kněží. V tehdejší jezuitské knihovně (nebo dnes v knihovně královéhradeckého biskupství) mohly – či mohou – být zařazeny spisy lužických autorů. To vše je třeba prozkoumat.

nován na Společnost přátel Lužice). Členy spolku se stali i občané Hradce Králové⁴. Za svou literární činnost byl 11. prosince 1916 zvolen dopisujícím členem IV. třídy České akademie věd a umění v oboru slovanských studií. Z nejvýznamnějších prací Adolfa Černého, věnovaných lužickosrbské tematice, je nutno zmínit: *Wobydlenje lužiskich Serbow* (1889), *Lužické obrázky* (1890), *Svatba u Lužických Srbů* (1893), *Různé listy o Lužici* (1894), *Mythiske bytosce lužiskich Serbow* (1893–1898), *Stawizny basnistwa lužiskich Serbow I.* (1910), *Lužice a Lužičtí Srbové* (1912), *Lužická otázka* (1918). Byl velice zklamán výsledky mírové konference roku 1919 pro Lužici a později doufal, že je napraví vývoj po II. světové válce. Těmto svým názorům dal průchod ve druhém vydání svého spisu *Lužická otázka* (1945), kdy napsal: „Kěž se záchrana Luž. Srbů opravdu splní, aby ponecháním jich v Německu nebyli vydáni konečné záhubě na další posilu panovačných a války lačných Němců slovanskou krví! ... A doufejme, že tato naděje se nyní splní nejen v zájmu Lužičanů a Slovanstva, ale i v zájmu evropského a světového míru.“⁵ Umřel 27. 12. 1952 v Praze, přičemž se jeho naděje podruhé nesplnily⁶.

První fázi královéhradecko-lužickosrbských styků zatím prozkoumanou nemáme – to je úkolem mladší badatelské slavistické generace. Rozvoj těchto styků ve druhé fázi je samozřejmě spojen se jménem Adolf Černý. V době jeho hradeckého pobytu ho totiž navštěvova-

⁴ Ad. Černý, *Lužická otázka*, Praha 1945, s. 99.

⁵ J. Kunc, *Slovník soudobých českých spisovatelů. Krásné písemnictví v letech 1918–45*. Praha 1946, s. 676–680; (red.) Vl. Forst, *Lexikon české literatury. Osobnosti, díla, instituce*. 1. Praha 1985, s. 449–451; M. Kudělka – Z. Šimeček a kolektiv, *Československé práce o jazyce, dějinách a kultuře slovanských národů od r. 1760. Biograficko-bibliografický slovník*, Praha 1972, s. 75–77 (zde i bibliografie); P. Kaleta, *Češi o Lužických Srbech*, s. 125–304, 278 ad.; R. Hnízdová, *Adolf Černý. Bibliografický soupis publikovaných prací*, Praha 1998. Písemná pozůstalost Adolfa Černého, obsahující 116 kartonů a zhruba roztríděná, je uložena v Archivu Akademie věd ČR v Praze (bližší viz: usp. J. Hanzalová, *Soupis osobních písemných pozůstalostí a rodinných archivů v České republice*, Praha 1997, s. 86).

⁶ Michal Hórnik v *Hradci Králové*, „Ratibor. Politicko-belletristický list pro zájmy kralohradeckého kraje“ 19. července 1890, č. 29, s. 343. Tuto Hórnikovu návštěvu připomněl podle zprávy v Ratiboru B. Bretschneider v časopisu „Česko-lužický Věstník“ 1929, č. s. 40–41.

li jeho srbsští přátelé a máme např. zachycenou návštěvu hornolužickosrbského básníka Michała Hórnik a (1. 9. 1833 – 22. 2. 1894), římskokatolického duchovního (kanovníka) v Budyšině, básníka, filologa, literárního historika, redaktora lužickosrbských časopisů a etnografa, všestranného buditele lužických Srbů. Hórnik přijel k Ad. Černému do Hradce Králové z Jánských Lázní v úterý dne 15. července 1890, odpoledne si prohlížel město a navštívil bojiště z roku 1866. Ve středu 16. 7. 1890 mu královéhradecký osvětový spolek „Beseda“ uspořádal přátelský večer. „Ve středu a ve čtvrtek meškal v městě našem statečný vůdce a křisitel Srbů Lužických, kanovník budyšinský p. M. Hórnik. Přijel k nám, aby navštívil přítele svého a horlitele za věc srbskou p. učitele A. Černého a pak aby se poohledl v městě i okolí jeho. [...] Po osmé hod. zavítal pan kanovník v průvodu p. Černého do Besedy a byl tu zástupci výboru jakož i přítomnými pány vřele uvítán. Milý stařeček byl patrně příjemně překvapen srdečností, s níž se mu vstříc přišlo a tiskl každému ruku a měl pro každého příjemné slovo. [...] Ve chvíli rozproudil se čilý hovor, točící se ovšem ponejvíce kolem poměrů lužických a se všech stran projevovaly vřelé sympatie tomuto o bytí své houževnatě zápasícímu kmenu slovanskému. Všeobecný rozruch vyvolala zdravice, pronesená p. nám. Pospíšilem, kterýž nadšenými slovy dotýkal se probuzení lidu srbského v Lužici a vzdával čest velikým v tom směru zásluhám vzácného hosta, jež v Besedě i v Hradci vítal, přeje mu, aby dočkal se splnění svých ideálů. Hlučný souhlas provázal slova řečníkova a rovněž tak vřele přijat přípitek p. Hórnik a, kterýž, odpovídaje p. Pospíšilovi, velice pochlebně se o národu českém vyslovil a jemu na počest pohár pozdvihl. Na to ujal se slova p. A. Černý a v delší řeči líčil poměry lužické i zásluhy, jichž si právě p. Hórnik o věc lužickou a tím i věc Slovanskou získal. Řeč svoji zakončil delším lužickým přípitkem budoucnosti lužického národa. Přednáška ta přijata s všeobecným povděkem. Po té rozproudila se živá zába-va místností, čilý hovor, zpěv a hudba se střídaly (zpíván též lužický sbor) a než jsme se nadáli, nadešla chvíle rozchodu.“⁷ Na závěr

⁷ Státní okresní archiv Hradec Králové (dále jen: SOKA Hradec Králové), fond spolek Beseda, i. č. 1, kniha č. 1, Pamětní kniha (1880–1902), nestr.

své návštěvy napsal M. Hórník do pamětní knihy „Besedy“⁸. „Lužica, lěstotki k českemu kralostwu słušaca, je politiscy wotdzelena a wšelako rozkuskowana, ale serbski [podtrhl M. Hórník] lud prócuje so w kulturnych džělach. Čěski narod slědować, a z tym zwostawa duchowny zwjazk mjez lužickimi Serbami a mjez najbližšimi jim słowjanskimi bratrami – příkladnymi Čechami. Tuž přěju čěskim narodnym prócowanjam na wšón další přichod „Na zdar!“.

Michał Hórník,
kanonik a farař z Budyšina.
16. čce 1890.“

Pan kanovník M. Hórník si ve čtvrtek prohlédł sbírky královéhradeckého městského muzea, odpoledne navštívil odbornou školu a pouchovský hřbitov a v pátek 18. července 1890 ráno odejel přes Liberec do Budyšina. Nutno říci, že Hórníkova návštěva jistě nebyla v Hradci Králové ojedinělou. Příštího roku navštívil Adolfa Černého hornolužický buditel a spisovatel, bývalý člen Lužického semináře a pražské Serbowky, redaktor časopisu *Katolski Posoł* a editor náboženské literatury Jakub Skala (1851–1925), děkan kapituly sv. Petra v Budyšině. I on navštívil královéhradeckou Besedu a do její pamětní podpisové knihy napsal:⁹ „Kóždy narod ma nic jeno prawo, ale tež winowatosć existency. Tuž dyrbi kóždy džělać na polu wot Boha jemu připokazanym. Wobdźiwowajcy wuspěch, z kotrymž je

⁸ Tamtéž, nestr. – O korespondenci A. Černého a A. Muky viz informaci: K. S. Hlavatá, *Zdeněk Valenta přednášel o korespondenci Arnošta Muky a Adolfa Černého*, „Česko-lužický věstník“ 2008, s. 84.

⁹ *Lužicko srbšći družstevníci na Královéhradecku* „Kraj královéhradecký. Orgán republikánské strany zeměd. a maloroln. Lidu“ (dále jen: KK) 11. srpna 1923, č. 62–63, s. 4 („Pro české družstevníky byla návštěva lužicko-srbských pracovníků rovněž nemálo poučná. Viděli, s jakou láskou a s jakým nadšením tito vůdci tamního družstevnictví chápou se velikých úkolů svépomoci. Slyšeli od nich mnoho, co i nám přinéstí může užitek. Cítili, že nás s nimi spojuje nejen slovanství, nejen písně, ale i krásné cíle a snahy, cílící k lidskosti“); .SOKA Hradec Králové, fond MÚ Hradec Králové, i. č. 522, kniha č. 233 (Pamětní kniha města Hradce Králové za rok 1923, s. 188–189). – Pozn.: Transkripce hornolužických osobních a místních jmen pisatel kroniky nezachytil přesně a navíc neodpovídá dnešní normě.

česki narod w poslednich lětdžesatkach tak horliwje džětał, njewustawamy tež my za swój ludźik, swój horco lubowany narod džělać w nadźiji, zo njebudže tež naše džěło bjez žohnowanja. – Wutrobnje přeju Wam kaž nam: Zdař Bůh!

W Kralowje Hradcu 30. aug. 1891.

Jakub Skala

farař z Budyšina (prjedawši kapłan Hórnikowy)“.

Asi by bylo zbytečné pochybovat, že těch lužickosrbských návštěw w Hradci Králové u Adolfa Černého bylo více, ale to by mělo být předmětem dalšího výzkumu. Odchodem Černého do Prahy asi královéhradecko-lužickosrbské styky nebyly již tak četné. Přesto můžeme říci, že v Hradci Králové byla koncem XIX. a ve XX. století lužickosrbská problematika známá, zejména historikům a lingvistům působícím na tamních středních školách.

Ve vzniklé Československé republice byly pro česko-lužické styky nové podmínky. Tak např. v neděli 5. srpna 1923 „zavítali na Královéhradecko lužicko-srbští družstevníci pod vedením ředitele Svazu lužických Raiffeisenových záložen, J. Symanka z Bačoně. Této exkurse zúčastnili se: předseda dozorčí rady Lužického velkoobchodního družstva a pokladník Raiffeisenovy záložny v Zařečí pan M. Kral a pokladníci Jurij Wjela z Komorovna, Filip Jakubáš z Njebělčic a Jan Sěča z Malešec, vesměs učitelé. Hostům věnoval se inž. Hrubý a starosta Ulrych. Byli v Praskačce, v Kuklenách, v Předměřicích a ve Stěžerách.“¹⁰

V roce 1924 oslavoval A. Černý šedesátiny, které se staly velkou československo-lužickou manifestací. Jubileu bylo věnováno číslo 7 „Českolužického věstníku“. Fr. Tichý napsal zde stať *Adolf Černý jako lužickosrbský básník* (s. 41–42), M. Krječmař *K Čišinského Formám podle dopisů Adolfa Černého Čišinskému* (s. 42–44) a Josef Páta *Literární dílo Adolfa Černého* (s. 44–45; jde o

¹⁰ ČLV 1924, č. 7 s. 15. Tyto příspěvky byly vydány v brožuře *Adolf Černý. K šedesátinám nadšeného šířitele slovanského uvědomění napsali K. Sedláček, Fr. Tichý, M. Krječmař, Jos. Páta*. Praha 1924 (Českolužická knihovnička č. 9).

výběrovou bibliografií sorabistických prací do roku 1917 včetně)¹¹. Vyšel také samostatný sborník Slovanského přehledu¹², Československé národopisné museum v Praze uspořádalo lužickosrbskou výstavu^{13,13)} a výročí si povšimnul i český tisk. V Praze se konala 18. října 1924 oslava šedesátin Ad. Černého, na které pronesl hlavní projev Ludvík Kuba¹⁴. Různých poct se dostalo Ad. Černému i ve slovanské cizině¹⁵.

Hradec Králové oslavoval důstojně šedesáté narozeniny svého velkého rodáka ve dnech 19. a 20. září 1924 (již předtím, dne 18. srpna 1924, byl Ad. Černý jmenován čestným občanem Hradce Králové)¹⁶. Do Hradce přijela delegace z Horní a Dolní Lužice, vedená poslancem Arnoštem Bartem a hudebním skladatelem Bjarnartem Krawcem, který večer prvého dne proslovil přednášku o Adolfu Černém a lužické písni. Dne 20. září uspořádala městská rada v Klicperově divadle oficiální oslavu, kterou zahájil vzletnou řečí starosta JUDr. František Ulrich. Za ústředí Českolužického spolku byli přítomni předseda J. Hejret, L. Kuba a jednatele J. Cyž a Vl. Zmeškal. Přítomní členové slovanských delegací zdůrazňovali ve svém jazyku oslavencovy zásluhy o slovanskou vzájemnost. Tak vůdce Lužických

¹¹ K jeho poctě byl mu u příležitosti dožitých šedesátin vydán sborník (*Slovanský přehled 1914–1924. Sborník statí, dopisů a zpráv ze života slovanského. K šedesátým narozeninám Adolfa Černého*. Uspořádali Antonín Frinta a František Tichý, Praha 1925.) Zde upozorňuji zejména na tři příspěvky: L. Domečka, *Adolf Černý ve svém rodišti*, s. 7–12; Ant. Boháč, *Úsilí Adolfa Černého o samostatnou Lužici*, s. 16–19 a František Tichý, *Dílo a osobnost Adolfa Černého*, s. 31–49 a ještě týž, *Bibliografie prací Adolfa Černého (Jana Rokyty) 1884–1924*, s. 49–58.

¹² ČLV 1924, č. 7, s. 52, 54–55.

¹³ L. Kuba, *Adolf Černý a Slovanstvo*, ČLV 1924, č. 7, s. 53–54.

¹⁴ ČLV 1924, č. 7, s. 44.

¹⁵ O udělení čestného občanství Ad. Černému se zmiňuje též městská kronika uvádějící, že městské zastupitelstvo přijalo návrh dr. F. Ulrich na udělení této pocty jednomyslně, jen „*zástupci strany komunistické zdrželi se hlasování*“ (SOKA Hradec Králové, MÚ Hradec Králové, i. č. 522, kn. č. 233, Pamětní kniha za rok 1924, s. 228–229). Text poděkování za tuto poctu otiskl KK: *Spisovatel Ad. Černý městu Hradci Králové*, KK 3. září 1924, č. 70, s. 2.

¹⁶ A., *Oslava Ad. Černého v Hradci Králové*, ČLV 1924, č. 7, s. 49–50.

Srbů Arnošt Bart zdůraznil vůli svého národa žít; Polák dr. Kurnatowski vzpomínal na polsko-českou spolupráci v dobách husitských; ukrajinský delegát dr. Kušnir děkoval oslavenci, že pamatoval na jeho lid jako na rovnocenné bratry; Jihoslovan M. Murko zdůraznil, jak Ad. Černý pamatoval na Slovany v Dalmácii a Itálii; ruský spisovatel Vladislavjev líčil, jak prostému ruskému lidu mluví z duše Rokytova kniha *Za Kristem*. Hlavní hodnotící projev přednesl docent Karlovy university PhDr. Antonín Frinta. Na oslavě se hrály skladby, sbory a písně skladatele Bj. Krawce. Sbory mužské a smíšené provedl pěvecký odbor hradeckého Sokola. Následujícího dne – 21. září 1924 – byla prohlídka města a musea a jeho čítárny, kde pod vedením ředitele Ludvíka Domečky byla instalována výstavka Českolůžického spolku „Adolf Černý“ v Praze, který zde vystavoval práce s lužickou tematikou (spisy Ad. Černého, spolkové tisky a drobné ukázky z lužicko-srbské literatury). Následoval slavnostní banket, na kterém dr. Dragutin Prohaska, náměstek jugoslávského ministra osvěty, předal Ad. Černému řád sv. Sávy. Slavnostní projevy a vzpomínky pronášeli přítomní vzácní hosté: dr. F. Ulrich, spisovatel Ignát Herrmann, odborový rada československého ministerstva zahraničních věcí dr. O. Butter (vzpomínal Černého účasti na pařížské mírové konferenci i na vyslanectví ve Varšavě), předseda spolku redaktor Jan Hejret (nazval oslavence „otcem Lužice“), dolnolužická básnířka Mina Witkojc, Jan Cyž (v zastoupení lužicko-srbské mládeže), malíř Měrcín Nowak odevzdal oslavenci šest svých perokreseb na podkladě Černého díla *Mythiske bytosce*, byl přečten dopis nejstaršího přítele Ad. Černého, kulturního vůdce dr. Arnošta Muky, ve kterém ho prosí, aby lužickým Srbům zůstal nadále ochráncem a otcem. Závěrem promluvil oslavenec. Odpoledne se konalo slavnostní otevření Rokytovy síně v Husově domě v Hradci Králové¹⁷.

¹⁷ L. Domečka, *Adolf Černý (K 60. výročí jeho narozenin)*, KK 15. srpna 1924, č. 64–65, s. 1; *Oslava narozenin rodáka královéhradeckého básníka Ad. Černého-Rokyty*, KK 17. září 1924, č. 74, s. 2 (informace o nadcházející oslavě); -r., *Oslavy velkého slavjanofila a básníka Adolfa Černého-Rokyty v Hradci Králové*,

Průběh oslav podrobně sledoval místní hradecký tisk¹⁸.

Oslavy narozenin hradeckého rodáka byly impulsem k pokračování královéhradecko-lužickosrbských styků a k jejich rozvíjení. Tak již 27. března 1925 konala Masarykova lidová škola v síni Průmyslového musea v Hradci Králové úspěšnou přednášku jednatele spolku Vladimíra Zmeškala o Lužici a Lužických Srbech (nazvanou Napříč slovanskou Lužicí) s doprovodem světelných obrazů¹⁹ a o velikonočních svátcích (ve dnech 10. až 13. dubna 1925) odbor Klubu československých turistů v Hradci Králové uspořádal pod vedením svého předsedy městského důchodního K. Kašpara zájezd do Lužice, který byl „turisticky velmi vděčný“. Výprava, kterou tvořilo 25 účastníků, navštívila Dolní Lužici (mj. Chotěbuz – zde ji uvítala slečna Mina Witkojc, Blata, Lubnjow) a Horní Lužici (Kamjenc, Njebjelčicy, Pančicy, Klóštr – zde uviděla jízdu „křižáků“, Chróscicy, Njeswačidlo, Budyšín – zde

KK 24. září 1924, č. 76, s. 2 („Slavnosti, v nichž jednak zdůrazněn dalekosáhlý význam literární a kulturní činnosti Adolfa Černého-Rokyty, jednak velmi šťastně vyzdvíženy a zpevněny pásy slovanské vzájemnosti, zanechaly ve všech účastnících hluboký a nesmazatelný dojem.“); L. D., *Kde bydlel v Hradci Králové spisovatel Adolf Černý?*, KK 1. října 1924, č. 78, s. 4; *Básník Jan Rokyta a spisovatel Ignát Herrmann návštěvou v učitelském ústavě v Hradci Králové*, KK 4. října 1924, č. 79, s. 2–3; *List Adolfa Černého královéhradeckým*, KK 18. října 1924 č. 83, s. 2. Viz ale též: Vl. Zmeškal, *Adolf Černý čestným doktorem filosofie*, LSV 1946, s. 44–45. – Průběh královéhradeckých oslav v roce 1924 podrobně líčí též Pamětní kniha města Hradec Králové za rok 1924, s. 276–284.

¹⁸ Regionální tisk také přinášel vzpomínky k x-desátým narozeninám (a poté k úmrtí) Adolfa Černého – viz bibliografii autorské dvojice L. Koudelková, Fr. Vích, *Bibliografie města a okresu Hradec Králové*. Hradec Králové 1970, číslo 3699-3715 na s. 323-324. Srv. též *tamtéž* č. 668 na s. 65, č. 3732 na s. 326, č. 3828-3833 na s. 336, č. 4420 na s. 390.

¹⁸ ČLV 1925, s. 30; *Přednáška o Lužici*, KK 1. dubna 1925 č. 26, s. 4–5. Přednáška se jmenovala *Napříč slovanskou Lužicí* a referující závěrem napsal: „Přednáška zakončena vřelým apelem, aby se do Lužice hojně cestovalo a tak nejmenší větev slovanská, od Němců násilně potlačovaná, posilovala“.

¹⁹ ČLV 1925, s. 30 (oznámení o přípravě zájezdu). – „Kraj Královéhradecký“ o zájezdu obšírně referoval (*Zájezd odboru KČT v Hradci Králové do Dolní a Horní Lužice o velikonočních*, KK 18 dubna 1925, č. 30, s. 3–4 a 25. dubna 1925, č. 32, s. 3–4). Viz též: Boh. Dobiáš, *Zájezd do Lužice*, „Osvěta lidu“ 22. dubna 1925, č. 28, s. 1–2, č. 29, s. 3–4.

byli účastníci v Srbském domě – a Zhořelec). Setkali se také s některými lužickosrbskými pracovníky a prožili přátelský kulturní večer ve slovanském duchu. Kritizovali ovšem německou drahotu a podívovali se, jak v republikánském Německu jsou oslavováni představitelé starých feudálních řádů²⁰.

Výsledkem velikonočního zájezdu královéhradeckého odboru KČT bylo, že město Hradec Králové zprostředkovalo studium dvěma lužickosrbským studentům na hradeckém gymnasiu²¹. Jmenovali se Heřman

²⁰ ČLV 1925, s. 64.

²¹ SOKA Hradec Králové, fond Gymnasium Hradec Králové, i. č. 2, kniha č. 2 (1911–1926), s. 269–270. Chlapci začali studovat ve školním roce 1925/26, byli přijati na počátku druhého pololetí (od 1. února 1926) a získali ministerské stipendium. Nastoupili do I. třídy po složení přijímací zkoušky, zkouška z českého jazyka jim byla odložena na konec školního roku. Bydleli u vdovy Hedviky Nejedlé na náměstí Svobody čp. 372. Pro školu byli označeni jako „hospitanti“. Heřman Homola se narodil 10. prosince 1910 ve vsi Gröditz (pošta Weissenberg) u Budyšína, byl náboženství evangelicko-luteránského, jeho mateřská řeč byla lužickosrbská; pocházel tedy ze saské části Horní Lužice. Jeho otec se jmenoval Jan Homola, byl krejčí a bydlel v Gröditz č. 37. Koncem školního roku byl uznán za výborně způsobilého k postupu do vyšší třídy, dne 26. června 1926 mu bylo vydáno vysvědčení (byl klasifikován z českého a latinského jazyka jako dobrý, z německého jazyka jako velmi dobrý). Absolvoval ještě druhou třídu gymnasia s obdobným prospěchem, opět byl uznán za způsobilého k postupu do vyšší třídy, výroční vysvědčení mu bylo vydáno dne 28. června 1927. Z doposud neznámých důvodů však do třetí třídy nenastoupil a odešel z Hradce Králové (SOKA Hradec Králové, Gymnasium Hradec Králové, i. č. 306, kn. č. 98 (Hlavní katalog první třídy školního roku 1925/26), č. 56; i. č. 306, kn. č. 97 (Hlavní katalog druhé třídy školního roku 1926/27); viz též Třídní katalog za rok 1925/26, i. č. 503, a Třídní katalog za rok 1926/27, i. č. 504).

Richard Jakobi se narodil 16. května 1912 v Lieské v Prusku, jako mateřskou řeč udal lužickosrbskou, byl náboženství luterského. Otec se jmenoval Arnošt Jakobi, byl dělník v továrně, bydlel v Lieske č. 11, pošta Uhyst. Jeho prospěch byl horší (český a latinský jazyk dostatečný, v německém jazyce byl velmi dobrý, v zeměpise dostatečný, ale v matematice nedostatečný, i když po prázdninách zkoušku opakoval). Bylo proto rozhodnuto, že není způsobilý k postupu do vyšší třídy, výroční vysvědčení č. 57 mu bylo dne 1. září 1926 vydáno a z hradeckého gymnasia odešel (SOKA Hradec Králové, Gymnasium Hradec Králové, i. č. 306, kn. č. 98 (Hlavní katalog

Homola a Richard Jakobi²². V září 1933 nastoupil na Hospodářskou školu v městysi Kukleny u Hradce Králové (dnes je součástí města Hradec Králové) hornolužický student Jan Bělk a odbor Společnosti přátel Lužice v Hradci Králové převzal o studenta po dobu jeho hradeckého pobytu péči. Strávil v Hradci Králové jeden rok a studoval s vyznamenáním, absolutorium získal dne 14. července 1934²³.

Dne 3. dubna 1927 byla v hradeckém muzeu vernisáž obrazů Ludvíka Kuby, zasloužilého dokumentaristy obou Lužic²⁴. V červenci 1928 uspořádal srbský pěvecký spolek *Lumír*, vedený B. Krawcem, zájezd do Československé republiky. Navštívil Prahu, Hradec Králové a Brno. Těšil se „neutuchajícím zájmu jak obecnostva, tak denního tisku“. Ve výpravě byli i kulturní pracovníci Mina Witkojc, malířka Hanka Krawcec, učitel M. Nawka, redaktor Jan Skala, P. Krječmař aj.²⁵ Do Hradce Králové přijela 27členná skupina Lužičanů v úterý 24. července. Slovanským bratrům se dostalo grandiózního uvítání, které popsal kronikář města: „Uvítání hostů bylo upřímné, velkolepé. Tisíce lidí přišlo přivítati větev slovanského národa, která žije pod jhem germánským. Přítomna byla městská rada, zástupci místní vojenské posádky s pplk. gen. št. Frant. Lančem v čele, Sokolové, legionáři, DTJ, pěvecké spolky „Smetana“, „Vlastimil“ a mnoho jiných.

první třídy školního roku 1925/26; i. č. 503, Třídní katalog za rok 1925/26).

²² LSV 1933, s. 76. – Jan Bělk se narodil 7. března 1910 ve vsi Nowa Wjeska, okres Budyšín (země Sasko). Byl římskokatolického náboženství a národnosti (horno)srbské. Jeho otec Jakub Bělk byl údajně zahradník sanatoria v Chrósčicích. Jan byl svobodný, bydlel v ústavním internátě, I. ročník rolnické školy vystudoval v Mladé Boleslavi ve školním roce 1932/33, druhý ročník pak studoval a vystudoval v Kuklenách. Byl hodnocen jako výborný student (chování: velmi dobré; pilnost náležitá/vytrvalá; školu končil s vyznamenáním). Z českého jazyka byl hodnocen v prvním pololetí známkou „chvalitebný“, v druhém pololetí „výborný“ (SOkA Hradec Králové, fond Rolnická škola v Kuklenách, i. č. 108, kniha č. 96: Katalog I. ročníku škol. roku 1932/3 a II. ročníku škol. roku 1933/4). I jeho další životní osudy by Královéhradečany nepochybně zajímaly.

²³ J. R. Marek, *Hradecká výstava obrazů Ludvíka Kuby*, KK 2. dubna 1927, č. 27 z 2, s. 3; KK 6. dubna 1927, č., s. 1.

²⁴ ČLV 1928, s. 50.

²⁵ SOkA Hradec Králové, MÚ Hradec Králové, i. č. 524, kniha č. 235 (Pamětní kniha města Hradce Králové, rok 1928, s. 171–173).

Jménem města a občanstva přivítal vzácné návštěvníky p. MUDr. Batěk. Malá děvčátka v národních krojích předala vůdci výpravy kytici se stuhami. Za provolávání zdaru zahrála hudba hymnu hostí, kteří ji radostně také zazpívali. Nyní seřadili se hosté a korporace do průvodu, který ubíral se do města, zdraven tisícíhlavým zástupem. Na Husově náměstí zastavil se u pomníku pana presidenta, hudba zahrála naše hymny a vůdce výpravy [Bj. Krawc] položil po procitěném proslovu k pomníku kytici se stuhami.“ „Večer sešli se hosté v zahradě restaurace „Na nábreží“, kde – jak sami tvrdili – cítili se jako doma. Večer přítomny byly pěvecké spolky, legionáři, městská rada a jiní. Pěvecký spolek „Smetana“ uvítal příchod hostí Smetanovým „Věnem“. Nescházely nezbytné, avšak od srdce jdoucí proslovy. Spolek „Smetana“ zpíval ještě některé národní písně. Ve středu 25. t. m. navštívili Lužičané některé průmyslové závody, Petrofovu továrnu, Družstevní mlékárnu, pivovar, prohlédli si museum, nové gymnasium, obecné a občanské školy, různé památnosti města, popatřili též s návrší „Zámečku“ na pěknou naši polabskou rovinu s bojištěm z r. 1866, kde bojovalo též mnoho Srbů saských po boku rakouských vojáků proti Srbům pruským. Večer sešel se – možno říci – celý Hradec ke krásnému srbskému večeru v Jiráskových sadech. Za krásné pohody milý náš sad kvetl svojí krásou, zářil přátelstvím k našim drahým nám Srbům a zněl písní a hudbou. Koncertovala hudba 4. pluku. Výborně *secvičený* sbor Lužických Srbů přednesl pod vedením skladatele Krawce řadu lidových písní srbských a také písní Krawcových. Hosté předvedli také v národních krojích ukázky svých lidových tanců. Pěvecký spolek „Smetana“ s kuklenským „Vlastimilem“ zapěly pod taktovkou p. Pochyby řadu sborů. Profesor dr. J. Hořejší podal obecnstvu pěkný relief dějin, života a snah Lužických Srbů. ... Družná přátelská zábava trvala dlouho do noci. Ve čtvrtek odjeli Lužičané do Brna. Budou mítí oni i my v Hradci pěkné vzpomínky.“²⁶ V Hradci Králové tehdy vystupovala koncertní pěvkyně paní Rut Krawcec a slečny Hanka, Karin a Katka Krawcec.

²⁶ *Lužičtí Srbové v Hradci Králové*, „Stráž pokroku. Nezávislý pokrokově demokratický týdeník pro severovýchodní Čechy“ 27. července 1928, č. 28, s. 3–4; *Zájezd lužických Srbů do Hradce Králové*. KK 28. července 1928, č. 55–56, s. 4; J. Hořejší, *K lužické návštěvě*. KK28. července 1928, č. 55–56, s. 5.

„Hradec poznal lužické písně a tance i skladby lužických skladatelů a sbratřil se srdečně s milými hosty. Kéž i oni poznají, že bratrství Hradečanů je věrné a trvalé. Kéž přibývá členů česko-lužického spolku, odběratelů lužických časopisů a knih, československých turistů po Lužici i českých hostitelů lužicko-srbských dětí a dorostu. Věřme s Lužičany v budoucnost Slovanstva, učme se od nich víře ve svůj národ i v slovanské sblížení, osvědčujme svou víru činy a provázejme jejich dobrý boj věrnou a účinnou láskou.“[□]

Prohlubující se styky Královéhradečanů ústily v založení místního odboru Česko-lužického spolku „Adolf Černý“ v Praze. Již listopadová výborová a členská schůze Česko-lužického spolku v roce 1928 „s povděkem“ přijala zprávu o zakládání nového odboru spolku v Hradci Králové pod vedením vrchního železničního rady B. Bretschneidera²⁷ a krátce nato ohlásila jeho první akci – dne 28. listopadu 1928 se odbočka uvedla lužickým večerem, který byl zahájen hymnou Lužických Srbů, kterou zapěl pěvecký spolek „Smetana“. O Lužici, její minulosti a přítomnosti, přednášel profesor B. Dobiáš („vřelými slovy nastínil minulost i přítomnost tohoto statečného zbytku národa, který důvěřivě hledá u nás porozumění a podporu ve svém boji o záchranu“), dále vystupovali profesor F. Teršl a jako host Měranka Lešawic („která temperamentně, hlasem schopným jemných odstínů i silnějších akcentů, jinde zase s velkou roztomilostí přednesla řadu srbských básní“) v národním kroji²⁸. Oficiálně se však hradecký odbor ustavil až ve středu 9. ledna 1929. Předsedou byl zvolen MUDr. Leopold Batěk, jednatelem B. Bretschneider a pokladníkem řídící učitel Jan Kinský. Do odbočky se přihlásilo 70 členů, z nich 6 zakládajících²⁹.

Činnost královéhradecké odbočky se rozvíjela. Referoval o ní na výborové schůzi spolku dne 17. 3. 1929 B. Bretschneider. Uvedl, že

²⁷ ČLV 1928, s. 60. – O B. Bretschneiderovi viz: Zm., B. Bretschneider padesátníkem. LSV 1931, s. 72.

²⁸ ČLV 1928, s. 64.; SOkA Hradec Králové, MÚ Hradec Králové, inv. č. 524, kniha č. 235 (Pamětní kniha města Hradce Králové, rok 1928), s. 271.

²⁹ Lužickosrbský věstník/Serbski Wěstnik (dále jen: LSV) 1933, s. 18; LSV 1934, s. 36; SOkA Hradec Králové, MÚ Hradec Králové, i. č. 525, kniha č. 236 (Pamětní kniha za rok 1929), s. 5.

odbočka má již 113 členů, uspořádala v listopadu 1928 Lužický večer, chystá výstavu malíře Ante Trstenjaka z Mariboru a chce „vše- možně pomáhati kulturní Lužici odběrem knih a časopisů“ a rovněž subscribuje vydání knihy *Úvod do studia lužickosrbského písemnictví* od Josefa Páty³⁰. Dne 25. dubna 1929 uspořádala v muzeu přednášku, kterou proslovil dr. M. Krječmař. Po přehledu dějin Srbů promluvil i o českém zájmu o Lužici, počínaje J. Dobrovským. „Ačkoliv stav Luž. Srbů je velmi neutěšený, nevyslovil se dr. Krječmař o osudu dnešní Lužice beznadějně: věří, že je možno Lužici zachrániti, ovšem usilovnou vůlí a činorodou prací.“³¹

V roce 1930 stoupl počet členů královéhradeckého odboru na 159. Místní časopisy ochotně uveřejňovaly dodané články a zprávy s lužickosrbskou tematikou. Spolu s Masarykovou školou lidovou uspořádal odbor 25. dubna 1930 v muzeu přednášku Pavla Krječmarja *O Sokolstvu v Lužici*, provázenou světelnými obrazy. Přispěl také k organizaci koncertů lužickosrbské hudby v Hradci Králové, Náchodě a v Poděbradech, „jež přinesly úplný úspěch umělecký“. Např. v Hradci Králové se konal lužický večer 7. května 1930 pod záštitou městské rady. Zahájil ho profesor K. Mlynář. Na bohatém pořadu byly ukázky básnické tvorby, které přednesla slečna M. Lešawic. Sólové písně Mistra Krawce pro soprán zpívala slečna Frajšlakec a pro tenor paní E. Šlamař, byl proveden melodram Bj. Krawce na slova J. Čišinského. Program hostů (byl přítomen Bj. Krawc, který také zahrál ukázky lužickosrbských národních tanců, „jež provázel pozoruhodným výkladem“) „uspokojil všechny přítomné“ a výtěžek koncertů byl věnován na fond srbské mateřské školky v Budyšině. Uskutečnila se výstava obrazů z Lužice mistra Trstenjaka (od 11. května do 9. června) pod protektorátem jugoslávského královského vyslanectví. K 70. narozeninám Bjarnata Krawce vydal odbor 5000 portrétních pohlednic. Jednatel odboru B. Bretschneider byl zvolen členem ústředního výboru spolku. Odbor si založil vlastní Lužický fond, z něhož podporoval akce ve prospěch Lužice. Pro osmnáct knihoven lužických sokolských jednot zakoupil 18 výtisků knihy J. Páty

³⁰ ČLV 1929, s. 31.

³¹ ČLV 1929, s. 44.

*Zawod do studija serbskeho pismowstwa*³².

Sedmdesáté narozeniny Bj. Krawce se oslavovaly v Budyšině, Drážďanech, samozřejmě v Praze a v dalších československých městech. V Hradci Králové Masarykova vyšší lidová škola, hudební odbor Osvětového sboru a hradecký odbor Česko-lužického spolku uspořádaly slavnostní večer dne 14. března 1931. Oslava se konala opět pod patronátem městské rady v přednáškovém sále muzea, hlavním řečníkem byl L. Kuba, který ve své přednášce používal své vzpomínky na mistra Krawce z uplynulých 45 let. Zdůraznil nutnost semknutí všech Slovanů, mluvil o Krawcovi-člověku a Krawcovi-národním pracovníku (uvedl např. Krawcovu charakteristickou odpověď na otázku, myslí-li, že Lužičtí Srbové se udrží: „Nemyslím o tom, já jenom pracuji“). Členové sdružení „Pěvců Nepasických“ zapěli Krawcovy sbory, hodně se deklamovalo, zpívaly srbské písničky v originálu. „Přítomné obecenstvo bylo uspokojeno dokonale a pořadatelstvo radostně konstatuje, že věci lužickosrbské získání byli v našem městě zas noví přátelé, neboť přítomno bylo přes 300 osob vybraného obecenstva.“³³ Na závěr roku se měla 8. prosince konat přednáška o Lužici Vladimíra Zmeškala („Svatba a pohřeb v Blatech lužických“), promítat film s lužickosrbskou tematikou a předvedení gramofonových desek, které odbor zakoupil³⁴.

Valná hromada odboru, konaná dne 19. února 1932, konstatovala, že odbor má již 196 členů a vykonal „mnohé platné služby pro poznání Lužice ve svém kraji.“ Do nového výboru byli zvoleni: předsedou medicínální rada MUDr. L. Batěk, místopředsedou odborný lékař MUDr. Bedřich Drož, jednatelem vrchní rada ČSD Bohuslav Bretschneider, pokladníkem ředitel učitelského ústavu Josef Michl; členy výboru: velitel pěšího pluku 4 plukovník Ivan Chalupa, profesor gymnasia Jan Hořejší, kožišník Josef Mecl, ředitel městských

³² SOkA Hradec Králové, MÚ Hradec Králové, i. č. 525, kn. č. 236 (Pamětní kniha za rok 1930), s. 132–133; LSV 11, 1930, s. 28, s. 36, s. 43; 12, 1931, s. 23–24.

³³ *Pocta Hradečanů vůdci lužických Srbů*. KK11. března 1931, č. 20, s. 1–2; *Pocta Hradečanů vůdci lužických Srbů*. LSV 1931, s. 24, 39–40; SOkA Hradec Králové, MÚ Hradec Králové, i. č. 526, kniha č. 237 (Pamětní kniha města Hradce Králové, 1931, s. 52).

³⁴ LSV 1931, s. 76. Přednášku však proslovil PhC. M. Wajs z Prahy.

úřadů vrchní právní rada dr. Josef Kaňka, vrchní komisař ČSD dr. Jan Pultar, profesor náboženství ThDr. Oldřich Svoboda a Karla Valášková. Valná hromada rovněž schválila, aby odbor předplácel a vykládal ke čtení v Palackého lidové čítárně časopisy Lužica, Sokoľske Listy a Časopis Maćicy Serbskeje³⁵.

Rok 1932 přinesl celé společnosti a následně jejímu hradeckému odboru některé organizační změny. V květnu 1930 odevzdal Josef Páta správnímu výboru nové spolkové stanovy připravené k schválení úřady. Na valné hromadě 27. května 1930 byl oficiálně vysloven požadavek změny dosavadního spolkového názvu na *Československo-lužický spolek „Adolf Černý“*, 23. září schválil spolkový výbor novou verzi stanov, 20. října byl přijat návrh na vyhotovení jednotných stanov pro nově zřizované odbory a na mimořádné valné hromadě ústředí 6. listopadu 1932 byl přijat návrh na přejmenování spolku na *Společnost přátel Lužice*, načež následovalo přejmenování spolkového tiskového orgánu na „*Lužickosrbský věstník*“³⁶. Nové stanovy ústředí byly schváleny ministerstvem vnitra pod čís. j. 79841/1932 ze dne 24. prosince 1932 a současně vešla v platnost změna názvu společnosti³⁷. Následně Zemský úřad v Praze povolil zřízení odboru *Společnosti přátel Lužice* pro Hradec Králové a okolí pod č. j. 4333/19 A, 43/1933 ze dne 28. ledna 1933³⁸.

V roce 1931 dne 7. srpna zemřel člen výboru plukovník v. v. MUDr. Adolf Švanda, zakládající člen královéhradeckého odboru³⁹, a dne 26. prosince 1932 řídící učitel v. v. Jan Kinský, jeden ze zakladatelů královéhradeckého odboru a první jeho pokladník⁴⁰. Odbor přispěl částkou 1000,- Kč na lužickou dětskou kolonii v Jablkynicích (zřejmě je míněna dětská prázdninová osada lužickosrbských dětí)⁴¹.

Valná hromada konaná dne 9. března 1933 nepřinesla změny ve vedení odboru, který v té době měl celkem 179 členů (16 zakláda-

³⁵ LSV 1932, s. 34.

³⁶ P. Ledvina, *Přehledné dějiny Společnosti přátel Lužice...*, s. 23–24, 42–43.

³⁷ LSV 1933, s. 17.

³⁸ LSV 1933, s. 28.

³⁹ LSV 1931, s. 68.

⁴⁰ LSV 1933, s. 18.

⁴¹ LSV 1932, s. 12.

jících, 61 přispívajících, 101 činného a 1 studentského)⁴². Prakticky se výbor neměnil ani v příštím roce 1934, pouze vrchní rada B. Bretschneider se vzdal ze služebních důvodů jednatelské funkce a na jeho místo byl zvolen ředitel městských úřadů dr. Josef Kaňka⁴³. Valná hromada koncem května konstatovala určitý útlum činnosti. Počet členů klesl na 130⁴⁴. O prázdninách roku 1934 navštívil své známé v Hradci Králové opět mistr Bjarnat Krawc⁴⁵. Ústřední výbor v Praze dne 26. září 1934 schválil zřízení studentského kroužku při královéhradeckém odboru⁴⁶. Do Hradce Králové přesídlil z Prahy dr. Ivan Smolef se svou chotí Alicí, dcerou šéfredaktora Serbskich Nowin Marka Smolefa⁴⁷. V květnu 1935 se vrátil do Hradce Králové Bjarnat Krawc s chotí a byl zde „vřele pozdraven svými českými přáteli.“⁴⁸

V roce 1936 byl v Hradci Králové ustaven „Studentský kroužek místního odboru Společnosti přátel Lužice“. První podnět k jeho založení dal v roce 1934 při svém pobytu v Hradci Bjarnat Krawc, který „se stýkal s místními studenty, zdůrazňoval v rozhovorech s nimi význam práce národní a slovanské u studující generace a povzbuzoval k organizační činnosti.“ Na sklonku roku 1934 rozhodli se hlavně studenti z vyšších tříd místního Rašínova státního gymnasia přikročit k přípravným pracím pro založení vlastního kroužku, ve kterém by rozšiřovali svoje školní vzdělání studiem Lužice, jejího lidu a země. Se svolením místního odboru a ústředí Společnosti přátel Lužice byl utvořen přípravný výbor. JUDr. Rudolf Kalhous⁴⁹

⁴² LSV 1933, s. 51. Ovšem podle městské kroniky (SOkA Hradec Králové, AM Hradec Králové, i. č. 527, kniha č. 238, Pamětní kniha města Hradce Králové, 1933, s. 28) se tato valná hromada konala ve čtvrtek 23. února.

⁴³ LSV 1934, s. 35. Medailónek k jeho padesátinám spolu s portrétní fotografií přinesl LSV 1931, s. 72.

⁴⁴ LSV 1935, s. 55 a s. 64.

⁴⁵ LSV 1934, s. 60.

⁴⁶ LSV 1934, s. 67.

⁴⁷ LSV 1934, s. 68.

⁴⁸ LSV 1935, s. 55.

⁴⁹ Rudolf Kalhous (1911–1975) studoval na královéhradeckém gymnasiu v letech 1921–1925, poté na právnické fakultě, v červnu 1934 JUDr., byl zaměstnán jako úředník a právník v politické správě. Slavista, propagátor

vypracoval „řád“ kroužku, gymnasiální profesoři Josef Němeček a Jan Macoun se věnovali osobní propagační akci a získávání zájemců, velkoobchodník Josef Mecl poskytl finanční podporu. Po dosažení počtu 20 členů se v klubovně hradeckého hotelu Avion konala 29. března 1936 informační přednáška dr. R. Kalhousa o Lužici a dne 26. dubna pak ustavující schůze nového kroužku, kde týž řečník promluvil o studentské proslovanské činnosti od roku 1848, B. Brettschneider přehledně o dějinách Lužických Srbů. Byl zvolen sedmičlenný výbor (předseda dr. R. Kalhous, místopředseda pan Uhlíř, jednatel J. Němeček) a byly zaslány všemi účastníky podepsané zdravice Ad. Černému, prof. dr. Jos. Pátovi, předsedovi „Serbowki“ v Praze PhC. J. Měrcinkovi a Svazu lužickosrbského studentstva do Budyšína⁵⁰. Dne 14. května 1936 byla konána valná hromada královéhradeckého odboru SPL. Odbor poněkud poklesl v aktivitě, vinu na tom mělo i několik úmrtí členů (předseda a spoluzakladatel odboru rada MUDr. Leopold Batěk, dále probošt kapituly a senátor Národního shromáždění ThDr. František Reyl), přičemž noví členové nebyli získáni. Novým předsedou byl zvolen odborný lékař MUDr. Bedřich Drož, místopředsedou správní rada JUDr. Josef Kaňka, jednatel vrchní rada ČSD Bohuslav Bretschneider, pokladníkem kožišník Václav Mecl⁵¹. Týden před Vánocemi uspořádal Studentský kroužek Odboru ve výloze Rašínova státního gymnasia výstavku lužických knih, časopisů, novin, překladů, fotografií a lužických obrázků. Dne 20. prosince 1936 se v klubovně hotelu Avion konala schůzka kroužku, na které dr. Rud. Kalhous přednášel o jubileu Jakuba Barta-Čišinského, Karel Uhlíř informoval o spisu J. Páty *Lužická otázka* a o nejnovějším vývoji v Lužici. Novým jednatelům královéhradeckého odboru SPL byl po B. Bretschneiderovi zvolen koncipista politické správy dr. Rudolf Kalhous⁵².

styků s Jugoslávií, Polskem a Lužickými Srby (stýkal se zejména s J. Brězanem a M. Nowakem-Njehornským). Viz blíže: J. Uhlíř, – Vl. Wolf, JUDr. Rudolf Kalhous (1911–1975), *propagátor česko-polské příhraniční spolupráce v poválečných letech 1948–1949*. „Kladský sborník“ 2008, 8, s. 137–142.

⁵⁰ LSV 1936, s. 43–44.

⁵¹ LSV 1936, s. 51–52.

⁵² LSV 1937, s. 17–18.

Rok 1937 přinesl oživení v činnosti. Dr. R. Kalhous přednášel 21. 2. 1937 ve Svobodných Dvorech u Hradce Králové pro sokoly a Hospodářsko-občanskou besedu (*Lužice, země a lid*) a početná účast místního občanstva podala „důkaz o stálém jeho zájmu o osud nejmenšího slovanského národa“. Týž promluvil ve Vřestarech na téma „O slovanské vzájemnosti“, zmiňoval se o Lužici a promítal diapozitivy, které zapůjčilo ústředí SPL; přednášku pořádal místní Sokol. Další přednáška o Lužici se konala v obci Librantice u Třebechovic pod Orebem, též zde si ji vyžádala místní sokolská organizace. Studentský kroužek SPL konal schůzi 14. 2. 1937, byla zde čtena ukázka z knihy *Dějiny srbského národa* od autorů W. Bogusławského a M. Hórnik a probírány základy lužickosrbské mluvnice. Současně na jaře 1937 sílily v Hradci Králové snahy o vytvoření volného sdružení všech místních slovanských spolků v rámci koordinace akcí a společného postupu⁵³. Další přednáška o Lužici se konala 29. března 1937 ve Slatině nad Zdobnicí pro místní sdružení republikánského dorostu. Ve dnech 2. a 6. dubna uspořádala Masarykova vyšší lidová škola v Hradci Králové cyklus Kapitoly z kulturních dějin Slovanstva, na kterém přednášel o lužickém bájesloví a o životě ve slovanské Lužici na konci XV. století dr. R. Kalhous, který svoji přednášku proslovil 21. 4. ještě pro Místní sdružení republikánského dorostu v Pardubicích. V malém sále hradecké sokolovny se 17. dubna 1937 konala pro místní dorost úspěšná lužickosrbská besídka⁵⁴. V květnu se odbor snažil o seskupení zájemců o kulturní život Lužických Srbů, kteří by se „zabývali studiem lužickosrbských otázek se stanoviska kulturně-vědeckého.“ Podařilo se získat 14 osob různých kulturních zájmů⁵⁵. Při návratu z lázní Trenčianské Teplice o prázdninách 1937 navštívil Bj. Krawc své známé v Brně, Chocni, Hradci Králové a v Českých Budějovicích⁵⁶.

V roce 1938 došlo jen malým personálním obměnám – místo jednatele Studentského kroužku SPL v Hradci Králové obsadil Karel

⁵³ LSV 1937, s. 35.

⁵⁴ LSV 1937, s. 50–51.

⁵⁵ LSV 1937, s. 80.

⁵⁶ LSV 1937, s. 66.

Uhlíř⁵⁷. Činnost odboru byla zřejmě i v Hradci Králové poznamenána bojem o udržení samostatnosti ČSR a pozdějšími říjnovými událostmi.

Po vydání prvního čísla Lužickosrbského věstníku roku 1939 byl spolkový věstník zastaven a Společnost přátel Lužice se oficiálně rozešla 12. února 1939. Administrativně byla zrušena a její majetek byl zabaven výnosem říšského protektora z 24. června 1940⁵⁸. V Hradci Králové byl Místní odbor Společnosti přátel Lužice pro Hradec Králové a okolí rozpuštěn 20. února 1939 a došlo k jeho výmazu z Rejstříku spolkového katastru⁵⁹.

Rozpuštěním Místního odboru SPL pro Hradec Králové a okolí a následnou okupací zbytku Československé republiky prakticky skončily všechny styky královéhradecko-lužickosrbské a veškeré veřejné proslovanské aktivity. Už se nekonaly zájezdy Lužických Srbů do Hradce Králové ani Hradečanů do Lužic, i když staří přátelé stále žili a doufali ve změnu poměrů. Je však možné, že někteří čeští přátelé Lužických Srbů se s nimi opět sešli – ve věznicích (např. v budyšínském vězení či v dalších nacistických vězeních), koncentračních táborech nebo na nucených pracích v Německu. Zatím o těchto „stycích“ nic nevíme a rozhodně je nejvyšší čas se touto otázkou a tímto obdobím vzájemných styků zabývat.

Nová epocha začíná v květnu 1945. Nastal čas rekapitulace, počítání ztrát a dalšího kola bojů za národní existenci Srbů v Horní a Dolní Lužici⁶⁰.

V Hradci Králové byl Místní odbor Společnosti přátel Lužice pro Hradec Králové se sídlem v Hradci Králové sice 9. srpna 1946 obnoven⁶¹, ale jeho aktivity byly minimální. V neděli 24. února 1946

⁵⁷ LSV 1938, s. 42.

⁵⁸ P. Ledvína, op. cit., s. 55–56; Vl. Zmeškal, *Do nové práce pro Lužické Srby*, LSV 1946, s. 1–2.

⁵⁹ SOKA Hradec Králové, fond Okresní úřad (dále jen: OÚ) Hradec Králové, karton č. 1290, Rejstřík spolkového katastru, pořadové číslo 1007.

⁶⁰ *Ustavující a manifestační shromáždění Společnosti přátel Lužice*, LSV 1946, s. 19–20.

⁶¹ SOKA Hradec Králové, OÚ Hradec Králové, k. č. 1290, Rejstřík spolkového katastru, pořadové číslo 1562 (zápis je přeškrtnutý a není vůbec zapsáno datum zrušení spolku a výmaz zápisu).

pobýval Mistr Bj. Krawc v Hradci Králové u svého přítele pana Mecla⁶², dne 23. října 1946 proslovil dr. R. Kalhous v soukromé škole pro ženská povolání Školských sester de Notre Dame přednášku o lužickosrbské ženě⁶³, ale o jiných místních aktivitách nic nevíme. Kronikář města ještě zaznamenal úmrtí Bj. Krawce 25. XI. 1948, který byl „věrný přítel Hradce Králové“ a který udržoval „přátelské styky s Hradečany a rád zajížděl do našeho města skoro každoročně“. Odbor zřejmě zanikl ve známém roce 1948. I činnost pražského ústředí stagnovala a před hrozícím zánikem se SPL roku 1954 zachránila vstupem do Společnosti Národního muzea v Praze jako Sbor pro studium lužickosrbské kultury, který vydával rozmnožovaný „Přehled lužickosrbského kulturního života“; docházel i do Hradce Králové a severovýchodních Čech.

Další styky s Lužickými Srby, evidentně nepravidelné, se konaly po jiných liniích, např. odborových či profesních. Tak např. v květnu 1960 byla uzavřena přátelská dohoda o spolupráci mezi Srbským lidovým divadlem v Budyšině a divadlem v Hradci Králové. Byla dohodnuta výměna režisérů, školení herců a výměna zkušeností. Některé lužické hry byly režirovány pracovníkem z Hradce Králové⁶⁴. Dne 15. 6. 1973 přijelo 41 žáků a učitelů z Hradce Králové na přátelskou návštěvu do Kuparských Borkow a oplatili tak návštěvu lužickosrbským dětem⁶⁵. V roce 1974 se v Budyšině konala stá schadzowanka župy Jana Skaly a hudební program zajišťoval taneční orchestr kulturního domu ROH z Hradce Králové^{66, 67}. Takových kontaktů bylo určitě více, zcela jistě Hradečané jezdili do Lužice i so-

⁶² LSV 1946, s. 65.

⁶³ LSV 21, 1946, s. 68. – Dr. Kalhous během roku 1946 a 1947 vykonal ve východních Čechách několik desítek přednášek o Lužici na téma *Lužice, země a lid* a získával pro SPL nové členy (LSV 1947, s. 53). Brzy poté odešel pracovně z Hradce Králové, byl však publikačně činný. Do časopisu „Jednota“ (byl to List krkonošského kraje, později List Národní fronty krkonošského kraje, který vycházel v Trutnově) psal kratší zprávy o minulosti Lužických Srbů a aktuality z jejich současného života (viz ročník II, 1946; III, 1947 a IV, 1948).

⁶⁴ „Přehled lužickosrbského kulturního života“ 1961, č. 4, s. 35.

⁶⁵ „Přehled lužickosrbského kulturního života“ 1974, č. 21–22, s. 36.

⁶⁶ „Přehled lužickosrbského kulturního života“ 1975, č. 24, s. 27–28

ukromě. Naposledy uspořádali zájezd do Horní Lužice v roce 2008 a 2009 členové Společnosti ochránců památek ve východních Čechách se sídlem v Hradci Králové; zájezd zanechal u všech účastníků hluboké dojmy.

Na královéhradecké univerzitě mají studenti bohemistiky již několik let možnost seznámit se se základy hornolužické srbštiny. Doufejme, že mezi královéhradeckými studenty bohemistiky a historie se najdou jedinci, zabývající se minulostí a přítomností srbské Lužice, a že vzájemné styky česko-lužicko-srbské a lužickosrbsko-české v regionu severovýchodních Čech budou i v budoucnu pokračovat ve prospěch obou národů a jejich kultur.

The History of Constituency Divisions of Společnost Přátel Lužice in Hradec Kralove in years 1933 – 1939

It was in Hradec Kralove where Adolf Cerny – the first Czech sorabist who became a lector of Sorbian language at the Karol University in Prague (1901) - was born. Many cultural activists came from Lusatia to visit him there. A marvellous ceremony of his sixtieth birthday held in Hradec Kralove was an impetus for establishing cultural contacts of the citizens and the people from further region which in the end led to creation of the Constituency Division of Česko-lužický spolk „Adolf Černý“ in Prague (later called Společnost přátel Lužice).

During the interwar era many Sorbian students studied in Hradec Kralove; Bjarnat Krawc visited frequently; delegations from Lusatia were arriving - as well as the other way round – people from Hradec Kralove also often visited Higher and Lower Lusatia. The author mentions the actions organised by Constituency Division, lists the names of its agents. Apart from the basic division, also the student's one has been created. Established contacts were destroyed by the Nazi occupation and the Second World War. Although the Constituency Division was recreated for a short period and disappeared shortly after 1948. However, up until the present day the

Czech – Lusatian contacts are of great influence but they depend on the attitude of the young generation, mainly university students.

Dzieje Oddziału Terenowego Społeczności přátel Lužice w Hradec Králové w latach (1928/1929) 1933 do 1939

W Hradec Králové w 1864 r. urodził się Adolf Černý, pierwszy wielki czeski sorabista, który w 1901 r. Został pierwszym czeskim lektorem języka łużyckiego na Uniwersytecie Karola w Pradze. Przybywali do niego z Łużyc liczni działacze kulturalni. Wspaniałe uroczystości jego sześćdziesięciolecia w Hradec Králové stały się impulsem do nawiązania kontaktów kulturalnych obywateli miasta i obszerniejszego regionu, prowadzące ostatecznie do powstania Oddziału Terenowego Česko-lužického spolku „Adolf Černý“ w Pradze (późniejsza Społeczność přátel Lužice)

W Hradec Králové w okresie międzywojennym uczyli się serbołużyccy uczniowie, często przyjeżdżał kompozytor Bjarnat Krawc, przybywały tutaj z Łużyc liczne delegacje i naodwrot, zainteresowani z Hradec Králové jeździli na Górne i Dolne Łużyce. Autor przytacza akcje organizowane przez Oddział Terenowy, wymienia nazwiska funkcjonariuszy Oddziału Terenowego, oprócz którego powstał jego oddział studencki. Nawiązane kontakty przerwała nazistowska okupacja i 2 wojna światowa. Oddział Terenowy Społeczności přátel Lužice wprawdzie ożył ponownie, ale krótko po 1948 r. zanikł. Jednak do dnia dzisiejszego w Hradec Králové i jego okolicach piastuje się czesko – serbołużyckie kontakty, a mianowicie na poziomie profesjonalnym lub jednostek. Ich przyszłość zależy od słowiańskich odczuć młodej generacji, szczególnie uniwersyteckiej.

Sprawa Łużyc w publicystyce „Przeglądu Zachodniego” w latach 1945-1948

Historyczny obszar Łużyc został zasiedlony przez słowiańskich Serbów w VI wieku, pod koniec okresu Wielkiej Wędrówki Ludów. Od Średniowiecza przyjął się ich podział na Łużyce Dolne ze stolicą w Chociebużu oraz Górne (zwane także Milskiem) z głównym ośrodkiem w Budziszynie. W VII stuleciu Łużyce weszły prawdopodobnie w skład tzw. Państwa Samona¹. Na przestrzeni X-XI wieku zostały włączone w skład Świętego Cesarstwa Rzymskiego, a przez krótki okres stanowiły także część państwa polskiego². Od połowy XIV w. większość Łużyc stanowiła część Czech, od których odpadły w wyniku wojny trzydziestoletniej stając się lennem saskich Wettinów. Od tamtej pory losy Łużyc są już definitywnie związane z Niemcami.

Kłęska Niemiec w pierwszej wojnie światowej oraz rewolucja przyczyniły się do pojawienia się serbołużyckich i czeskich postulatów przyłączenia Łużyc do nowopowstałej Czechosłowacji. Postulaty te zostały przez zwycięskie mocarstwa zignorowane.

Po raz kolejny sprawa Łużyc i zamieszkującego je najmniejszego narodu słowiańskiego wypłynęła po klęsce III Rzeszy. Okoliczności wydawały się wyjątkowo sprzyjające dla działaczy lużyckich wszystkich opcji. Obszar Łużyc znalazł się w radzieckiej strefie okupacyjnej i Łużyczanie spodziewali się poparcia ze strony słowiańskich Rosjan. Już 10. maja 1945 na spotkaniu w

¹ Pierwsze historycznie potwierdzone państwo słowiańskie założone przez frankijskiego kupca Samona na terenie Czech i Moraw, istniało w latach 623-658.

² 1018-1031.

Chróścicach z inicjatywy dr Jana Cyża i Jana Meškanka³ reaktywowała się Domowina⁴. Dzień wcześniej w Pradze, pod przewodnictwem Mikołajša Krječmara powstał Serbołużycki Komitet Narodowy (ŁKN)⁵. Oba organy pretendowały do reprezentowania Serbołużyczan na arenie międzynarodowej. O ile Domowina domagała się daleko idącej autonomii, to ŁKN dążył do secesji Łużyc i przyłączenia ich do Czechosłowacji, ewentualnie Polski lub nawet utworzenia niezależnego państwa.⁶

Oprócz tego w Czechosłowacji, Polsce⁷, a później także Jugosławii rozwinięta została łużycka akcja informacyjna, powstawały towarzystwa łużyckie. Na powojennej fali panslawizmu w społeczeństwach tych krajów była bardzo duża sympatia dla Serbów łużyckich. Tendencje te znalazły swoje odbicie na łamach „Przeglądu Zachodniego: (dalej: PZ). Już w 1945 roku na jego łamach ukazał się artykuł łużyckiego działacza Antoniego Nawki *Księga strat i zysków Łużyc* przybliżający polskiemu czytelnikowi dzieje Łużyc, a w szczególności historię łużyckiej kultury i literatury. Od 1946 do połowy 1948 roku pojawiała się regularnie rubryka *Sprawy Łużyckie*, prowadzona przez Witolda Kochańskiego, poświęcona nie tylko sprawom politycznym czy stosunkom polsko-łużyckim, ale także kulturze i historii Łużyc.

Sprawa Łużyc w Polsce

Rubryka *Sprawy Łużyckie* w pełni rozwinęła się w roku 1946 wraz z artykułem Witolda Kochańskiego *Rozwój stosunków polsko-łużyckich*. Omówiono pobieżnie relacje z okresu przedwojennego, ograniczające się przede wszystkim do ograniczonej wymiany kulturalnej i przyjazdów Serbołużyczan do Polski na studia. Więcej uwagi poświęcił autor wydarzeniom z okresu wojny, kiedy wzajemne relacje uległy zinten-

³ J. Šořta, *Zarys dziejów Serbołużyczan*, Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk – Łódź 1984, s. 139.

⁴ Założony w 1912 związek Serbów Łużyckich, w okresie rządów NSDAP dotknięty zakazem działalności.

⁵ Łużickoserbski Narodny Wuberk – ŁSNW.

⁶ Na podst.: J. Malink, *Z politycznej i kulturalnej historii Łużyc* [w:] J. Malink (red), *Łużycanie – słowiański naród w Niemczech*, Warszawa 1994, s. 22-24; patrz także: M. Cichecka, *Polska w obronie Łużyc*, „Mówią Wieki” 2007, nr 7, s. 18-19.

⁷ Szczególnie szeroką działalność rozwinęły Polski Związek Zachodni oraz Akademicki Związek Przyjaciół Łużyc - Prołuż.

syfikowaniu wskutek pobytu na terenie Polski Łużyczan służących w niemieckich siłach zbrojnych oraz pojawienia się w łużyckich gospodarstwach polskich robotników przymusowych.

Rozwinęła się także współpraca polskiego podziemia ze zbiegłymi do Polski łużyckimi działaczami narodowymi. Kochański podkreślał, że współpraca ta nie jest zbyt dobrze udokumentowana, a dostępna wiedza pełna jest niejasności. Wiadomo, że z inicjatywy Stefana Gębarskiego wydawano pismo „Sprawy Łużyckie”. Ta propagandowa akcja miała za zadanie wywołania wrażenia poparcia Polski przez Łużyczan. Nie wiadomo też, jaki był w niej udział Łużyczan, chociaż Gębarski utrzymywał po wojnie, że brali w niej oni czynny udział, brak jednak o tym jakichkolwiek szerszych informacji⁸. Podobnie wygląda sprawa szerzej opisanego na łamach PZ Serbołużyckiego Komitetu Narodowego w Polsce, który miał wystosować do rządu londyńskiego memoriał noszący datę 20.10.1942, a zamieszczonego właśnie w „Sprawach Łużyckich”. Bliżej niezidentyfikowana grupa Serbów łużyckich zwracała się w nim do rządu i społeczeństwa polskiego o uznanie ich za prawomocne przedstawicielstwo Łużyczan w Polsce, uznanie Łużyczan za sprzymierzeńców Polski i aliantów, przyjęcie przez rząd polski na uchodźstwie roli reprezentanta Łużyc na arenie międzynarodowej. Postulowano także wyjednanie u aliantów zwolnienia serbołużyckich jeńców i sformowanie z nich jednostki pod polskim dowództwem, Po wkroczeniu Polskich Sił Zbrojnych na teren Polski, jednostka miałaby zostać przekazana do dyspozycji SŁKN w Polsce. Pojawiła się także zupełnie nierealna propozycja bliżej niesprecyzowanego połączenia całego historycznego obszaru Łużyc⁹ z Polską oraz polskiego osadnictwa na tych terenach. Nie ma żadnych wiarygodnych informacji o Komitecie i jego działalności¹⁰. PZ odnotował brak szerszych skutków memoriału, konstatując, że „Sprawy Łużyckie” przyczyniły się do poszerzenia kręgu ludzi zdających sobie w ogóle sprawę z istnienia takiego narodu jak Serbołużycanie.

⁸ St. Marciniak, *Polsko-łużyckie sąsiedztwo przez wieki* [w:] J. Malink (red), *Łużycanie – słowiański naród w Niemczech*, Warszawa 1994, s. 109-110.

⁹ Łącznie z Saksonią i Anhalt (sic!).

¹⁰ St. Marciniak, op. cit., s. 110.

Poważnej krytyce poddany został brak takiej wiedzy wśród żołnierzy Wojska Polskiego i Armii Czerwonej walczących w kwietniu - maju na terenie Łużyc: „Obsadzające Łużyce wojska traktowały wielokrotnie Łużyczan na równi z Niemcami, co wzbudzało wśród miejscowej ludności zrozumiałe rozgoryczenie.”¹¹. Należy dodać, że Łużyczanie bardzo chętnie współpracowali z siłami radziecko-polskimi, uważając ich często za wyzwolicieli¹². Podkreślono fakt, że marszałek Koniew już na początku kwietnia wydał specjalny rozkaz informujący żołnierzy, na jakich terenach będą walczyć i z jaką ludnością spotykać się.

Z czasem rubrykę zaczęły wypełniać przede wszystkim relacje z postępów akcji prołużyckiej w Polsce: „Na łamach prasy codziennej zaczęły się pojawiać artykuły, bałamutne nieraz, ale tchnące szczerą sympatią dla dążeń niepodległościowych łużyckich”¹³. Szeroko informowano o nowych pozycjach wydawniczych i artykułach prasowych dotyczących Łużyc, z którymi także polemizowano¹⁴. Omawiano działalność organizacji i stowarzyszeń zajmujących się działalnością prołużycką¹⁵, wizyty łużyckich działaczy narodowych w Polsce. W roku 1947 sporo miejsca poświęcono relacjom z I Ogólnopolskiego Zjazdu Łużycoznawczego, zorganizowanego przez Polski Związek Zachodni w Poznaniu w dniach 5-6.10.1946. Podkreślano wysoką wartość merytoryczną wygłoszonych na zjeździe odczytów, krytykując jednocześnie niską, jakość stenogramów, do których wkradły się nawet przekłamania i przeinaczenia. Z bardzo entuzjastycznym przyjęciem spotkała się idea polsko-łużyckiego gimnazjum w Zgorzelcu. Kiedy niechętnie temu pomysłowi władze zaczęły utrudniać łużyckim uczniom przekraczanie granicy, PZ obwiniał o to niefrasobliwych i niedostatecznie poinformowanych urzędników.

Kiedy stało się jasne, że nie ma szans na jakiegokolwiek odłączenie Łużyc od Niemiec, zaczęto poświęcać więcej miejsca kulturze łużyckiej¹⁶, pu-

¹¹ W. Kochański, *Rozwój stosunków polsko-łużyckich*, PZ 1946, s. 456.

¹² St. Marciniak, op. cit., s. 110-111.

¹³ W. Kochański, *Rozwój stosunków polsko-łużyckich*, PZ 1946, s. 456.

¹⁴ Chociażby: W. Kochański, *Zagadnienie łużyckie w „Sprawach Polaków” - Sprawy Łużyckie*, PZ 1947, s. 233-34.

¹⁵ Szczególnie szeroką działalność rozwinęły Polski Związek Zachodni i „Prołuż”. Patrz - St. Marciniak, op. cit., s. 111-112.

¹⁶ Nastąpiło to od połowy 1947 r.

bliżąc między innymi biogramy łужицких literatów i działaczy oświatowych¹⁷.

Łużyce a Czechosłowacja

Witold Kochański nie ukrywał, że związki łужицко-czeskie są znacznie bliższe niż łужицко-polskie, a wiedza o Serbołужицzanach i sympatia dla nich są dużo większe w społeczeństwie czeski niż polskim. Kilkakrotnie stwierdzał, wprost, że Polacy marnowali wymienione szanse stania się reprezentantami Łużyцzan na arenie międzynarodowej. Pierwszą w trakcie wojny, kiedy polskie środowiska emigracyjne były silniejsze od czeskich, drugi raz tuż po zakończeniu wojny, gdy wojska polskie stacjonowały na terenie Łużyц¹⁸. Działacze przyszłego Łужицkiego Komitetu Narodowego tuż po swoim uwolnieniu z Dachau przez wojska amerykańskie¹⁹ wystosowali do prezydenta Czechosłowacji Edwarda Benesa prośbę o przyłączenie Łużyц do Czechosłowacji. Tą samą prośbę zawarli również w memoriale skierowanym do rządu czechosłowackiego, wystosowanym także z Dachau.

Zwrócono uwagę na bardzo silne związki czesko-łужицkie widoczne nie tylko w postawie czeskiego społeczeństwa i czechosłowackiego rządu, ale przede wszystkim w działaniach ŁKN prowadzonych początkowo z Pragi, a później z Budziszyna: „(...) fakt prowadzenia łужицkiej polityki zagranicznej z Pragi wyjaśnia dostatecznie jej wybitnie proczeski charakter.”²⁰ Kolejny memoriał zawierający te same postulaty, wystosowany został 1 czerwca 1945. Na łamach PZ ubolewano nad brakiem w nim jakiegokolwiek wzmianki o Polsce. Zarzucono także Czechom, że pomimo szerokiej akcji pomocy dla Łużyцzan, Praga nie rozwinęła tego tematu na arenie międzynarodowej, co miało doprowadzić do przewartościowań wśród Serbołужицzan i rozwinięcia przez nich samodzielnej akcji, a także zwrócenia uwagi na Polskę²¹.

Sprawa Łużyц na arenie międzynarodowej

¹⁷ W tym czasie przestały się ukazywać wzmianki o działalności narodowej.

¹⁸ Za: W. Kochański, *Rozwój stosunków polsko-łужицких*, PZ 1946, s. 454-456.

¹⁹ 28 kwietnia 1945 r. ŁKN został powołany do życia 9 maja 1945 r.

²⁰ W. Kochański, *Akcja Czechosłowacji i na forum międzynarodowym*, PZ 1946, s. 559

²¹ Patrz także: M. Cichecka op. cit., s. 20-21.

ŁKN zdawał sobie doskonale sprawę z konieczności uzyskania poparcia Związku Radzieckiego do realizacji swych celów. Już 12 maja 1945 działacze komitetu wystosowali do Stalina obszernie memorandum, w którym prezentowali historię Łużyc i zwracali się z prośbą o zmianę stosunku sowieckich władz okupacyjnych do ludności łужицkiej. Na łamach PZ ubolewano nad brakiem dokładnych instrukcji Kremla dla władz okupacyjnych, co zwykle prowadziło do traktowania Serbołużyczan jak Niemców, wywołującego u nich zrozumiałe rozgoryczenie. W tym czasie zarówno działacze serbołużyccy jak i zespół redakcyjny PZ najwyraźniej nie zdawali sobie sprawy, że Stalin nie jest zainteresowany jakimkolwiek wyłączeniem Łużyc z Niemiec²². Radzieckie władze okupacyjne bardzo niechętnie patrzyły na podjęte przez Domowinę próby tworzenia serbołużyцkiej administracji, nie uznała także serbołużyцkich wyborów samorządowych ze stycznia 1946. Tymczasem działacze zarówno ŁKN jak i Domowiny wysłali dalsze memoriały do władz radzieckich i czechosłowackich, ponawiając w nich postulaty związania Łużyc z Czechami i poruszenia tej kwestii na zapowiadanej konferencji pokojowej z Niemcami. Zrażony brakiem odpowiedzi ŁKN wystosował 7 stycznia 1946 memorandum do ONZ, w którym domagał się bądź to pełnej niezależności Łużyc, bądź też powiązania ich, w bliżej niesprecyzowanej formie, z Polską lub Czechosłowacją. Memorandum dostarczyła Marta (Marka) Cyżowa, żona Jurija Cyża, która przez następne pół roku usiłowała bezskutecznie zainteresować sprawą Łużyc mocarstwa. Efekty jej działań można streścić następująco: „(...) uzyskała zapewnienie, że delegacja serbołużyцka otrzyma zaproszenie do Moskwy, skoro tylko rząd radziecki upora się z szeregiem ważnych aktualnych problemów, które go chwilowo całkowicie pochłaniają”²³. PZ był bardzo przychylnie ustosunkowany do całej tej akcji. Wprawdzie powątpiewano w realność możliwości utworzenia niepodległych Łużyc, ale opierając się na Karcie Atlantyckiej sugerowano możliwość włączenia autonomicznych Łużyc do Polski lub Czechosłowacji, bądź ich federacji z, którymś z tych dwóch państw.

²² Można tak wnioskować nie tylko na podstawie postępowania Stalina i SMAD w omawianym okresie, ale także na podstawie braku wzmianek o działalności w trakcie wojny jakichkolwiek łужицkich komunistów.

²³ W. Kocharński, *Akcja Czechosłowacji i na forum międzynarodowym*, PZ 1946, s. 559.

Z końcem roku 1946 Stalin postanowił ostatecznie zlikwidować niepodległościowe tendencje wśród Łużyczan. Na walnym zebraniu Domowiny 30 listopada 1946 „aprobowano większością głosów” działania zmierzające jedynie do autonomii w ramach SBZ i nawiązania współpracy z SED, a działania ŁKN spotkały się z bardzo ostrą krytyką. Na Kongresie Słowiańskim w Belgradzie, odbywającym się w grudniu tego samego roku, przedstawiciele ŁKN nie zostali wpuszczeni na salę obrad. W skutek nie otrzymania paszportów, do Belgradu nie dotarli przedstawiciele Domowiny, a winą za to obarczono oczywiście ŁKN. Atakowany ze wszystkich stron ksiądz Jan Cyż zrzekł się 20 lutego 1947 funkcji przewodniczącego ŁKN oraz w tworzonej wspólnie z Domowiną administracji łużyckiej. Tym samym ŁKN przestał istnieć.

Na łamach PZ powyższe wydarzenia zostały przedstawione zgodnie z wytycznymi Kremla. Popierana wcześniej działalność ŁKN stała się szkodliwa i niepożądana: „ksiądz Jan Cyż przeświadczony o bezowocności dalszej akcji (...) i o konieczności usunięcia szkodliwego dla sprawy łużyckiej rozdwojenia, zrzekł się swoich funkcji”²⁴. Sugerowano nawet, że działalność ŁKN przyniosła Serbołużyczanom i ich jedynej słusznej organizacji Domowinie same straty i tylko skomplikowały istniejącą sytuację. Bardzo interesująca jest konkluzja dotycząca rezygnacji Łużyczan z ich dotychczasowych postulatów: „(...) nie możemy żądać dla Łużyczan więcej, niż oni sami uważają za niezbędne dla siebie.”²⁵

Podsumowanie

„Po roku 1947 dość szybko i sprawnie wyciszono w Polsce mocno rozbudzone prołużyckie sympatie i działania. W tym samym czasie po drugiej stronie Nysy szybko i skutecznie włączono Łużyczan do tworzącego się „społeczeństwa socjalistycznego.”²⁶

Sprawy łużyckie zniknęły z łam PZ w połowie 1948 roku, ostatni artykuł Witolda Kochańskiego nosił tytuł *Autonomia kulturalna* i dotyczył dwóch wydarzeń. Pierwszym była ustawa o autonomii kulturalnej Serbołużyczan

²⁴ W. Kochański, *Sprawa łużycka na nowych torach*, PZ 1947, s. 966.

²⁵ Ibidem, s. 968.

²⁶ St. Marciniak, op. cit., s. 112.

uchwalona przez parlament Saksonii 23 marca 1948. Ustawa wprowadzała m. in równouprawnienie języka górno- i dolnołużyckiego z niemieckim na terenie zamieszkanym przez Serbołużyczan, wprowadzenia serbołużyckiego szkolnictwa podstawowego i średniego oraz stworzenie w Budziszynie Serbołużyckiego Urzędu do spraw Kultury i Wychowania Ludowego. Drugim z omówionych wydarzeń był Drugi Serbołużycki Zjazd Ludowy w Budziszynie 17 kwietnia, na którym omawiano korzyści wynikające z wspomnianej wyżej ustawy. W PZ chwalono zachodzące na Łużycach zmiany i wyrażano nadzieję na owocną współpracę w przyszłości.

Finał włączania Serbołużyczan w nowe struktury nastąpił w grudniu 1950 ze stanowiska przewodniczącego Domowiny ustąpił Paweł Nedo, a jego miejsce zajął stary komunista Kurt Krjeńc²⁷. Wraz z tym wydarzeniem Domowina stała się kolejną przybudówką SED.

The question of Lusatia in journalism of *Przegląd Zachodni* (*Western Review*) in years 1945-1948.

Territory of today's Lusatia was peopled by Slavic Serbs in 6th century in the end of Migration Period. In 10th – 11th century Lusatian Serbs were conquered by German emperors and since then their history is bounded with Holy Roman Empire and Germany.

First postulates of wide autonomy for Lusatia or annexation by Czechoslovakia were raised on Paris Peace Conference in 1919, but were ignored by victorious powers.

After WW2 Lusatia was part of Soviet Occupation Zone. This fact gave lusatian leaders hope for wide autonomy, annexation by Czechoslovakia or Poland or even an independent state, incorporating Lusatia and even some parts of neighbouring german lands, historically inhabited by Slavic tribes. Supporters of autonomy were grouped in re-established Domovina, active since 1912 organization of Lusatians, prohibited during the period of Nazi dictatorship. Protagonists of annexation or independence were represented by Łužickoserbski Narodny Wuběrk (Lusatianserbs

²⁷ Za: J. Malink, op. cit., s. 29.

National Committee). LNC was raised 10 May 1945 in Prague by Mikławš Krječmar. Panslavic enthusiasm which developed in Poland, Czechoslovakia and Yugoslavia after war guaranteed big social support for Lusatians, especially for plans of independence or annexation by other Slavic countries.

In 1945 *Przegląd Zachodni* established special column – *Sprawy Łużyckie (Lusatian Affairs)* edited by Witold Kochański. In first editions of this column were spotted history of Polish-Lusatian relations and Lusatian culture; later the main topic became relations about development of pro-Lusatian activity in Poland and other eastern bloc countries. In 1947 main topics were relations from I Polish Lusatian Conference (5-6 Oct. 1946 in Poznań) and critic by journalists of Polish government. Cause of this critic was small support, when compare with Czechoslovakia, which Polish authorities gave to the Lusatian activists. Another focus in years 1946-47 were efforts of Domovina and LNC to gain interest and support of great powers and UN, efforts which met very small or no response.

All ambitious plans of Lusatians found one obstruction – Stalin. In plans of Soviet dictator was no place for independent Lusatia. In the end of 1946 Soviets began bringing to an end Lusatian hopes. On the meeting of main assembly of Domovina (30 Nov. 1946) were voted decision about cooperation with SED and hard critic of LNC. In December, same year, representatives of LNC were not let in on Slavic Congress in Belgrade. Representatives of Domovina also didn't come because of not receiving the passports. Soviet military administration in east Germany and SED blamed LCN. In February 1947 ended activity of LCN and Lusatian administration established together with Domovina.

Also in other east bloc states the pro-Lusatian action was rapidly extinguished. During 1947 there were less and less political texts in *Lusatian Affairs*, more place took culture, poetry and education. The *Lusatian Affairs* ended in half of 1948, the last text was titled *Cultural Autonomy* and concerned bill of cultural autonomy of Lusatians and Serbs in Saxony, voted by Saxonian Landtag, and Lusatian reaction (very eager of course).

Piotr Pałys (Opole)

Łużycka korespondencja Wójciecha Kóćki z lat 1947-1950

W dziejach stosunków polsko-serbołużyckich postać Wójciecha Kóćki zajmuje miejsce szczególne. Ten jeden z najbardziej zasłużonych dla polskiej nauki antropologów i archeologów był także aktywnym działaczem serbołużyckiego ruchu narodowego. O ile jednak jego dokonania naukowe stały się w jego drugiej ojczyźnie - Polsce - przedmiotem szeregu opracowań, to działalność Wojciecha Kóćki w serbołużyckim ruchu narodowym jak dotąd doczekała się jedynie niewielu wzmianek.

Wójciech Kóćka urodził się 13 października 1911 r. w leżącym niedaleko Budziszyna Wownjowie. Po ukończeniu gimnazjum w Budziszynie rozpoczął studia w Instytucie Pedagogicznym w Dreźnie. Jednak wkrótce wyjechał do Polski, by od 1932 r. pod kierunkiem profesorów Józefa Kostrzewskiego, Karola Stojanowskiego i Eugeniusza Frankowskiego studiować na Wydziale Humanistycznym Uniwersytetu Poznańskiego archeologię, antropologię i etnografię. W 1936 r. uzyskał tytuł magistra filozofii z zakresu wymienionych dyscyplin na podstawie pracy *Šunow, Konjegy, Ralbicy, Dobrošicy, Wownjow i Chróscicy pod względem antropologicznym*. Po ukończeniu studiów zdecydował się kontynuować karierę naukową na poznańskiej uczelni, zostając asystentem w Instytucie Prehistorii. Aktywnie uczestniczył także w pracach wykopaliskowych na terenie wczesnośredniowiecznego grodu w Poznaniu, pochodzącego z tego samego okresu podgrodzia w Gnieźnie oraz grodu kultury łużyckiej w Biskupinie. W trakcie prowadzonych tam prac wykonał on tysiące zdjęć Biskupina, Klecka, Niestrojna i Poznania oraz zabytków ruchomych. Fotografie Biskupina wykonywał z użyciem wojsko-

wego balonu obserwacyjnego, przydzielonego tej ekspedycji w 1937 r. rozkazem wodza naczelnego Wojska Polskiego marszałka Edwarda Rydza – Śmigłego. Kóčka był również autorem pierwszych filmów z prac wykopaliskowych oraz prekursorem wykorzystania dla wykonania dokumentacji archeologicznej fotografii kolorowej. Szczególnie wysoko został oceniony jego wkład w odkrycie Biskupina, gdzie pracował jeszcze, jako student. W 1937 r. za położone tam zasługi Kóčka został odznaczony Złotym Krzyżem Zasługi.. Do wybuchu wojny zdążył opublikować kilka artykułów z zakresu antropologii i archeologii. Latem 1939 r. wziął ślub z Adelą Ożgą, z wykształcenia romanistką i otrzymał polskie obywatelstwo.

Po wojnie postanowił kontynuować w Polsce karierę naukową. Początkowo we Wrocławiu, obejmując stanowisko adiunkta, a od 1954 r. docenta w Katedrze Antropologii Uniwersytetu Wrocławskiego. Tam też w 1948 r. powstała jego praca doktorska pt. Wczesnodziejowa antropologia Słowian Zachodnich. W 1955 r. przeniósł się do Poznania, obejmując kierownictwo Zakładu Archeologii Polski Instytutu Historii Kultury Materialnej PAN oraz zostając docentem w Katedrze Archeologii Uniwersytetu Poznańskiego. W 1960 został tam kierownikiem Katedry Archeologii Polski. W 1959 r. mianowany został profesorem nadzwyczajnym. W zakresie archeologii Wójciech Kóčka koncentrował się nad badaniami pradziejowych i wczesnośredniowiecznych obiektów archeologicznych. Osobiście kierował pracami wykopaliskowymi na wielu stanowiskach na terenie Wielkopolski i Pomorza. Był również współautorem pracy poświęconej metodycie wykopalisk (W. Kóčka, E. Ostrowska, Uwagi do zagadnień metodyki wykopalisk, Warszawa 1954). Jako antropolog W. Kóčka prowadził z kolei głównie badania gabinetowe. Poza pracami terenowymi na Łużycach, poprzedzającymi napisanie pracy magisterskiej oraz powojennymi badaniami czaszek pochodzących z grobów ludności kultury łużyckiej na Śląsku, zajmował się głównie kwestie antropologii historycznej oraz zagadnienia etnogenetyczne. Bazę do tych badań stanowiły bogate dane antropologiczne dotyczące społeczeństw pradziejowych i wczesnośredniowiecz-

nych. W 1958 r. ukazało się drukiem dzieło życia Profesora, dotąd niemająca równego sobie odpowiednika w literaturze naukowej praca Zagadnienia etnogenezy ludów Europy. Pod koniec życia Kóčka podjął zagadnienie korelacji archeologiczno-antropologicznych pomiędzy Słowianami i Madziarami w X-XII w. Zarówno w okresie wrocławskim jak i poznańskim spod pióra Kóčki wyszło szereg artykułów dokumentujących jego naukowe dokonania na polu archeologii i antropologii. Przez cały czas utrzymywał także kontakty z Łużycami. Niestety, przedwczesna śmierć 18 listopada 1965 r. przerwała tę wspaniałe rozwijającą się karierę naukową .

Już w okresie międzywojennym Kóčka mocno zaangażował się w poczynania serbołużyckiego ruchu narodowego. Nie stał biernie w obliczu coraz wyraźniejszego niemieckiego niebezpieczeństwa. W 1936 r. kontakt z Serbołużyczanami nawiązała Ekspozytura nr 2 Oddziału II Sztabu Głównego Wojska Polskiego. Od kwietnia 1936 r. w jej budżecie na działalność na odcinku lużyckim rezerwowano 1000 złotych miesięcznie. Pierwszymi, z którymi nawiązano kontakt byli przebywający w Polsce Kóčka i inny studiujący w Poznaniu Serbołużyczanin Paweł Nowotny. Obaj weszli w skład działającego głównie na terenie Wolnego Miasta Gdańska trzyosobowego przedstawicielstwa serbołużyckiego . W zimie 1937 r. to właśnie Kóčka wtajemniczył Jurija Brězana w plany zorganizowania na Łużycach serbołużyckiej siatki konspiracyjnej, i wysłał go do Łodzi na spotkanie z Nowotnym, przez którego trafił on do ośrodka szkoleniowego polskiego wywiadu.

Oparta na systemie trójkowym organizacja z czasem objęła stosunkowo szerokie grono serbołużyckich patriotów, m.in. także Pawoła Nedę, Jurija Brězana, Pawoła Dudzika, Jurija Cyža i Pawoła Cyža . Oceniając w 1969 r. działalność tej grupy, Paweł Nedo pisał: „ A štož „Michała” nastupa, ma so wěc takle: Bé to psewdonym (Deckname) za jedneho Polaka - nic organizacije - přišlusnika pólsk(e) tajneje služby, kotrehož woprawdžite mjeno nichtó njeznaje. Wosobinsce znajachu jeho J. Cyž, ja, Nowotny, Brėzan, Kóčka, Zwiski mějachmy z nim wot 1. 1935/36. Jeho organizacija je wosebje přez Nowotneho, J. Br(ėzana) a Kóčku nam wjele pomhała hač do wójny, nježadajo ženje wot nas něsto podobneho kaž špionažu ...” .

Oficerem tym był kpt. Wojciech Lipiński. Serbołużycanie spotykali się także z jego przełożonym, mjr. Edmundem Chraszkiewiczem. Konspiracyjna struktura obejmowała 6 żup (okręgów) podzielonych na starostwa (obwody).

Kóčka musiał być dla polskiego wywiadu na tyle cennym współpracownikiem, że we wrześniu 1939 r. został z Poznania ewakuowany do Warszawy ostatnim odlatującym stamtąd samolotem. Z płonącej stolicy wyruszył na Rzeszowszczyznę, z zamiarem dotarcia do domu mieszkających tam teściów. Te peregrynacje o mało nie skończyły się tragicznie, gdy zagarnięty przez wkraczających od wschodu Rosjan Kóčka oskarżony został o szpiegostwo i postawiony pod ścianą. Życie uratował mu radziecki oficer, który jakimś cudem słyszał coś o Serbołużyczanach. Okupację Wójciech Kóčka spędził ukrywając się pod panieńskim nazwiskiem swojej matki - Delanow. Początkowo na Rzeszowskiem, w domu swych teściów, następnie w podwarszawskiej Mogielnicy, ściągnięty tam przez profesorów Hensela i Rajewskiego. Pracował tam w spółdzielni ogrodniczej, oraz pomimo, że był poszukiwany przez Gestapo, uczestniczył w działalności podziemnej, ucząc na tajnych kompletach.

Lata przełomowych zmian systemowych w Niemczech zawsze stanowiły dla Serbołużyczan szansę na wyartykułowanie programu narodowego i podjęcia walki o swe prawa. Tak też było po zakończeniu II wojny światowej. Po jej zakończeniu Kóčka powrócił na Łużyce, aby włączyć się w ten proces. Wkrótce objął funkcję kierownika Głównego Sekretariatu, reaktywowanej już 10 maja 1945 r. Domowiny. W tym samym czasie powstał w Pradze drugi ośrodek serbołużycki. Był to Łużiskoserbski Narodny Wuběrk (ŁNW), który początkowo koncentrował się głównie na działaniach o charakterze dyplomatycznym. W końcu sierpnia 1945 r. przeniósł się on do Budziszyna, pozostawiając w Pradze jedynie sekretariat. Gdy 31 października 1945 r. ŁNW zreorganizował się i poszerzył swój skład, jego członkiem został również Wojciech Kóčka. Wszedł on także do namiastki serbołużyckiego parlamentu, którym był, wybrany przez przedstawicieli wiejskich i obwodowych serbołużyckich komitetów narodowych, 21 osobowy Łużiskoserbski

Zemski Narodny Wuběrk (ŁZNW) . W tym czasie m.in. z ramienia Domowiny prowadził rozmowy z funkcjonariuszami KPD . Mimo rozlicznych obowiązków nie zapomniał o propagowaniu sprawy Łużyc w swej drugiej ojczyźnie. W lipcu 1945 r. nawiązał kontakt z działaczami Polskiego Związku Zachodniego . Podjął także współpracę z redakcją „Polski Zachodniej” . Na jej łamach prezentował aktualną sytuację na Łużycach, szczególnie mocno akcentując, nieprzejednany stosunek Niemców wobec Serbołużyczan . Zwracał także polskiej opinii publicznej uwagę na fakt zalania Łużyc przez niemieckich uchodźców, darzących Polaków i Czechów znacznie większą nienawiścią niż Rosjan.

W tym czasie Kóčka był zwolennikiem uzyskania dla Łużyc pełnej niezawisłości, w miniaturowym państwie na wzór Luksemburga czy Andorry. Jego zdaniem w powstałej po wojnie konfiguracji geopolitycznej koncepcja taka miała wszelkie szanse powodzenia. Przesunięcie polskiej granicy zachodniej sprawiło, że Łużyce znalazły się pomiędzy granicami Polski i Czechosłowacji. Tym samym powstałe na jego terytorium państwo nie tworzyłyby żadnej odosobnionej enklawy. Jego obszar obejmowałby 11 łużyczkich powiatów, o powierzchni 12500 km kw. Z około 250 tysiącami Serbołużyczan, wliczając w tę liczbę także elementy zniemczone. Jednocześnie z powstaniem nowego organizmu państwowego najbardziej na zachód wysunięte serbołużyckie osady miałyby zostać przeniesione nad Nysę, przy równoczesnym wysiedleniu stamtąd Niemców. Odnosząc się do ewentualności uzyskania autonomii w obrębie Czechosłowacji lub Polski Kóčka wskazywał, że względy geograficzne przemawiały za tą drugą ewentualnością. Zdawał sobie jednakże sprawę, że wśród ludności serbołużyckiej przeważała orientacja proczeska.

Na początku 1946 r. ŁZNW delegował Kóckę do Polski, zwracając się jednocześnie do premiera Edwarda Osóbki - Morawskiego z prośbą o przyjęcie delegata Komitetu w charakterze pełnomocnego przedstawiciela narodu serbołużyckiego oraz przyjęcie z jego rąk memorandum ŁZNW . Stało się tak, co prawda częściowo przez przypadek, gdyż zgodnie z poczynionymi w połowie grudnia 1945 r. ustaleniami do Polski udać się miał Jurij Ješkij, jed-

nak w wyjeździe przeszkodziła mu choroba . Trudno jednakże byłoby znaleźć odpowiedniejszego kandydata do tej misji. Wójciech Kóčka powszechnie był przecież uważany za polonofila . Mimo to w Warszawie przyjęty został z wyraźnym dystansem. W tym samym czasie dotarł, bowiem do MSZ odpis memoriału ŁZNW do Narodów Zjednoczonych wraz z załączonymi doń mapami, na których zaznaczony został obszar przyszłego państwa łużyckiego oraz tereny łużyckie, zarówno na obszarze Niemiec jak i na polskich Ziemiach Odzyskanych. W tej sytuacji w Ministerstwie Spraw Zagranicznych zaproponowano, więc wysłannikowi z Budziszyňa, aby próbował szukać kontaktów z czynnikami oficjalnymi za pośrednictwem polskiego Komitetu Słowiańskiego. Ten jednak obstawał przy oficjalnym charakterze swojej misji . Zwrócił się o audiencję u naczelnych władz Polski oraz wyraził zadowolenie z dotychczasowego poparcia rządu polskiego dla sprawy Łużyc. Starał się także uspokoić obawy wywołane treścią niektórych wychodzących z kręgów ŁNW materiałów tłumacząc, że chodzi w tym wypadku jedynie o oznaczenie etnograficznego obszaru całych Łużyc, niemające nic wspólnego z jakimikolwiek pretensjami do polskich ziem na wschód od Nysy Łużyckiej . Podjął również kwestię zwolnienia Serbołużyczan - żołnierzy armii niemieckiej, przebywających w niewoli na terenie Polski. Z prośbą w tej sprawie zwrócił się do MSZ już 22 lutego 1946 r., jednocześnie proponując swój udział w komisji wyznaczonej do przeprowadzenia tej akcji.

W dniu 28 lutego 1946 r. delegat serbołużycki wziął udział w demonstracji prołużyckiej w małopolskim Pilźnie: „Miasto oszałało jeszcze potężniej, gdy padły słowa pozdrowienia dla pana Delanowa Kočki, sekretarza Komitetu Narodowego Łużyczan. Tłum rytmicznie krzyczał: << Wolność dla Łużyc, Wolność dla Łużyc>> - << Stalin, Bierut, Tito, Benesz – wyzwolcie Łużyce>>.”

Na sprawy Łużyc nieobojętna była także małżonka. W dniu 25 stycznia 1946 r. Łużiskoserbski Narodny Wubërk zwrócił się do gen. De Gaulle o przyjęcie we Francji swej delegatki, Adeli Delanow – Kočki w charakterze Chargée d'affaire . Jednocześnie podobną prośbę skierowano do prezydenta Republiki Szwajcarskiej w Bernie.

Źródła rosyjskie jej działalność w stolicy Francji określiły, jako bardzo aktywną. Już w styczniu 1946 r. poza kontaktami z instytucjami francuskimi, delegatka ŁNW spotkała się z przedstawicielami przedstawicielstw dyplomatycznych ZSRR, Czechosłowacji i Jugosławii. Między innymi spotkała się z I sekretarzem ambasady radzieckiej we Francji Godunowem, którego zaznajomiła z programem Komitetu, poinformowała o podjęciu działalności przez jego delegatów w Czechosłowacji (Jurij Cyż), Polsce (Wójciech Kóčka), Jugosławii (Jurij Rjenč) oraz w Wielkiej Brytanii (Marka Cyżowa) oraz przekazała mu szereg dokumentów, między innymi stanowisko ŁNR na Międzynarodowy Zjazd Studentów w Pradze w grudniu 1945 r. oraz memorandum z 7 stycznia 1946 r. Ten ostatni dokument reprezentantka Komitetu zanierzała złożyć bezpośrednio na ręce francuskiego premiera. Z prośbą o załatwienie audyencji ks. Jan Cyż zwrócił się do czechosłowackiego przedstawicielstwa dyplomatycznego. Czechosłowacki ambasador zwrócił się o wskazówki w tej sprawie do praskiej centrali, która nakazała mu skonsultowanie tej sprawy z ambasadorem radzieckim w Paryżu Bogomołowem. Ponieważ ten wypowiedział się kategorycznie przeciwko temu pomysłowi, do audyencji nie doszło, a memorandum trafiło do zastępcy naczelnika Wydziału Europy Wschodniej MSZ Francji. Według ambasady czechosłowackiej w Paryżu w stolicy Francji miała się pojawić również Adela Delanow – Kočka miała wejść również w skład delegacji serbołużyckiej, która przybyła do Paryża w czerwcu 1946 r. w związku z kolejną Konferencją Ministrów Spraw Zagranicznych.

Wiosną 1946 r. Kóčka powrócił w rodzinne strony. W dniu 16 kwietnia 1946 r. wziął udział, w charakterze przedstawiciela Górnych Łużyc, w obchodach „Dnia Narodowego”, upamiętniającego wkroczenie na Łużyce wojsk radzieckich i polskich, a w zamierzeniu mającego stanowić serbołużyckie święto narodowe.

W tym czasie działalność organizacyjną podjęli również Serbołużycanie zamieszkujący Żytawę. Miasto to wraz z okolicą od wieków już było serbołużyckim „obszarem wspomnień”, jednak poprzez usytuowanie geograficzne, tworzące zeń pomost do Czech, w serbołużyckich koncepcjach wydzielenia Łużyc z ob-

szaru Niemiec niezwykle ważne Z inicjatywą założenia tam komórki Domowiny wystąpiła wiosną 1946 r. Elizabeth Wehle. Za radą Władimiroja Knoblocha zwróciła się ona o pomoc w załatwieniu związanych z tym formalności do Budziszyna. W sprawę rejestracji żytawskiej komórki energicznie włączył się ówczesny sekretarz Domowiny Wójciech Kóčka. Od tego momentu działania zmierzające do uzyskania ze strony rosyjskiej administracji okupacyjnej niezbędnych zezwoleń biegły dwutorowo. Elizabeth Wehle kontaktowała się w tej sprawie z lejtnantem Romakinem z komendantury miejskiej w Żytawie. W tym samym czasie Kóčka podjął starania u odpowiedzialnych oficerów budziszynskiej komendantury okręgowej. Wydane przez nich zezwolenie miał następnie potwierdzić lejtnant Romankin z Żytawy. Jednocześnie postanowiono zebranie przełożyć na 7 lipca 1946 r. Kilka dni później Kóčka uzyskał ustne zezwolenie na odbycie w Żytawie zgromadzenia tamtejszych członków Domowiny. W formie pisemnej miało ono zostać wydane na początku lipca. Sekretarz Domowiny obiecał wysłanie w najbliższym czasie żytawskim Serbołużyczanom zaproszeń oraz zadeklarował chęć wzięcia udziału w tym zgromadzeniu. Dodajmy, że początkowo przyjazd sekretarza Domowiny Wójciecha Kóčki zaplanowano na 23 czerwca 1946 r. W „Alberthof” miał on przedstawić zadania tej organizacji w zakresie kultury. Na początku lipca 1946 r. tamtejsza komórka Domowiny liczyła 45 członków. Lokalnym pełnomocnikiem tej organizacji został Jurij Šořta. Na krótko po zebraniu organizacyjnym akces do Domowiny zgłosiło 3 kolejnych mieszkańców Żytawy. W sierpniu 1946 r. przybyło kolejnych 8 członków. Członkowie Domowiny zamierzali odbywać cotygodniowe spotkania o charakterze organizacyjno - kulturalnym. Jednocześnie Jurij Šořta zwrócił się do budziszynskiej centrali o wsparcie w zakresie aprowizacji. Powoływał się przy tym na krążące po mieści plotki, jakoby z Czech szły przez granicę całe wagony z przeznaczonym dla Domowiny zaopatrzeniem.

W dniu 22 lipca 1946 r., na swym posiedzeniu w Hajnicach, stanowiąca organ wykonawczy ŁZNW Łużiskoserbska Narodna Rada postanowiła powierzyć Kóčce kierowanie swym, działającym na Łużycach, sekretariatem. W sierpniu 1946 r. wraz z prze-

wodniczącym Domowiny Pawłem Nedo uczestniczył w rozmowach z Serbołużyczanami z Łużyc Dolnych . W dniu 13 listopada 1946 r. Wójczech Kóčka objął kolejną odpowiedzialną funkcję. Został mianowicie wybrany sekretarzem budziszyńskiego Komitetu Słowiańskiego.

Na przełomie 1946 i 1947 r. serbołużyczcy działacze narodowi przygotowywali kolejne wystąpienie w sprawie Łużyc licząc, że w związku z zaplanowaną w Moskwie (odbyła się ona w dniach od 10 lutego do 24 kwietnia 1947 r.) Konferencją Ministrów Spraw Zagranicznych Czterech Mocarstw, poświęconą kwestiom Niemiec i Austrii, uda się wreszcie postawić na forum międzynarodowym kwestię Łużyc . Zdaniem Kóčki z konkretnymi propozycjami wydzielenia Łużyc z obszaru Niemiec powinna zwrócić się do rządów poszczególnych państw Łużiskoserbska Narodna Rada (ŁNR), wspomagana na terenie państw słowiańskich przez Komitet Słowiański i Domowinę . Jak wynika z jego korespondencji z sekretarzem Domowiny, Pawłem Nowotnym, wziął on również udział w przygotowywaniu materiałów na tą konferencję opracowując, jak to określił, „ šlesko - lužiske teritorijalna aktualja”.

Wystąpienie do rządów wielkich mocarstw wspomóc miała wzmożona akcja dyplomatyczna i propagandowa w poszczególnych krajach słowiańskich. W Budziszyńie Liczono, że tą drogą uda się skłonić poszczególne rządy do poparcia serbołużyckich postulatów w Moskwie. W ramach tych działań, w lutym 1947 r. Jurij Wićaz odbył spotkanie z polskim wiceministrem spraw zagranicznych Zygmuntem Modzelewskim, zapewniając go, że umiędzynarodowienia kwestii Łużyc podejmie się Jugosławia przy poparciu Czechosłowacji oraz, że do sprawy Łużyc udało się pozyskać wiceministra spraw zagranicznych ZSRR Andrzeja Wyszyńskiego .

W poczynania te włączył się także, mieszkający do początku 1947 r. w Polsce na stałe, Kóčka. Występując w charakterze sekretarza Komitetu Słowiańskiego w Budziszyńie, zwrócił się do wicepremiera i ministra Ziem Odzyskanych Władysława Gomułki z prośbą o przyjęcie delegacji przebywających w Polsce Serbołużyczan przez przedstawicieli rządu polskiego oraz o pośrednictwo u

władz radzieckich w umożliwieniu wyjazdu do Moskwy serbołużyckiej delegacji. W efekcie, w dniach 15 - 21 maja 1947 r., Kóčka wraz z Arnoštem Černikiem przeprowadzili w Warszawie szereg rozmów przedstawicielami kilku ministerstw. Zostali także przyjęci przez wicepremiera Gomułkę. W tym czasie polskie czynniki oficjalne coraz bardziej usztywniały swe stanowisko w kwestii Łużyc, odchodząc od dotychczasowej praktyki niezobowiązującego popierania „słusznej sprawy”. W coraz bardziej gęstniejącej atmosferze w stosunkach międzynarodowych w Warszawie uznano, że wszelkie zmiany status quo na Łużycach stanowić mogą niebezpieczny, dla ustaleń poczdamskich i tym samym polskich granic zachodnich, precedens. Jasno dał to do zrozumienia swym serbołużyckim rozmówcom polski wicepremier stwierdzając, że żądania serbołużyckiego Komitetu Narodowego są nierealne, a i Domowina posuwa się w swych poczynaniach zbyt daleko. Dalej Gomułka stwierdził, że w chwili obecnej dla Polski najważniejsza jest sprawa granicy zachodniej i usunięcie z Polski wszystkich Niemców. Dopiero po ostatecznym i definitywnym załatwieniu tych problemów być może zaistnieje możliwość załatwienia kwestii łużyckiej i być może Polska włączy się w nią, tymczasem jednakże jest to niemożliwe.

Z coraz większej iluzoryczności serbołużyckich postulatów Kóčka zdawał sobie zresztą sprawę już wcześniej. Już w połowie 1946 r., podsumowując aktualny stan sprawy łużyckiej pisał: „Stosunki u nas jak w najcięższych okresach niedawnej przeszłości. W świecie słowiańskim już tylko garstka fantastów polskich, czeskich i jugosłowiańskich oraz biedna, opuszczona inteligencja łużycka wierzy w żywą treść idei słowiańskiej. Słowianie są solidarni dopóty, dopóki razem giną w lochach i obozach koncentracyjnych niemieckich. Tam przysięgają sobie wieczne braterstwo - jednak szybko zapominają. Przykładaliśmy wielkie nadzieje do wyników Kongresu Wszechsłowiańskiego Komitetów Słowiańskich w Pradze, który odbył się pomiędzy 5 i 10 maja. Otóż tu gdzie spodziewaliśmy się konkretnych wyników i zrozumienia dla nas, tu wprost nie uznano nas, przynajmniej de jure, uchwalając, że Komitety Słowiańskie mogą tworzyć li tylko państwa, a nie narody słowiańskie. Przeciw

komu przyjęto taką uchwałę? Otóż bracia słowiańscy przeciwko najmniejszemu w rodzinie!! Ponieważ Łużycki Komitet Narodowy i rada Narodowa również nie są przez nikogo uznane, a politycznie pracować nam na Łużycach nie wolno, została nam jedynie „Domowina”, uznana de facto, ale nie de jure, która zresztą została zdegradowana do „Kulturvereinu”.

Dla Kóćki było przy tym jasne, że w kwestii wydzielenia Łużyc z obszaru Niemiec nie ma, co liczyć na wsparcie ze strony państw zachodnich. Ideę tę mogłyby przeforsować jedynie państwa słowiańskie. Jednak niezbędnej do tego determinacji Kóćka z polskiej perspektywy nie dostrzegał. Zalecał, więc podjęcie wszelkich możliwych kroków, aby przekonać rządy państw słowiańskich o potrzebie domagania się dla Łużyc przynajmniej daleko idącej autonomii terytorialnej.

Sam podjął energiczne działania w tym kierunku w czasie odbytego w czerwcu 1947 r. w Warszawie plenum Komitetu Wszechsłowiańskiego. Niestety, mimo posiadanych pełnomocnictw Komitetu Słowiańskiego w Budziszynie nie tylko nie został dopuszczony do obrad plenarnych, w których wzięli udział jedynie przedstawiciele pięciu państw słowiańskich, ale uniemożliwiono mu nawet udział w zorganizowanej we Wrocławiu manifestacji słowiańskiej solidarności oraz w towarzyszących plenum bankietach. Mimo to udało mu się skłonić przedstawicieli Komitetu Słowiańskiego w Polsce do wystąpienia z inicjatywą powołania w Belgradzie Jugosłowiańsko - Polsko - Czechosłowackiego komitetu koordynacyjnego do spraw łużyckich przy Komitecie Wszechsłowiańskim. Dostrzegając postępujący proces coraz ściślejszego podporządkowywania sobie przez ZSRR pozostałych partnerów Kóćka stwierdzał, iż ruch wszechsłowiański jest w aktualnej sytuacji dla Serbołużyczan najprzystępniejszym forum dla przedstawiania ich racji. W kontekście sposobu, w jaki został on potraktowany w trakcie obrad warszawskiego plenum, stwierdzenie to dobitnie świadczy, do jakiego stopnia ograniczone zostało wówczas pole politycznego manewru w kwestii Łużyc. W rozmowie z sekretarzem Komitetu Wszechsłowiańskiego Moczalowem uzyskał Kóćka zapewnienie, że Serbołużyczanom zapewnione zo-

staną możliwości rozwoju kulturalnego, lecz kwestia Łużyc nie może być dyskutowana przed ostatecznym załatwieniem sprawy granicy na Odrze i Nysie Łużyckiej. Wrocławski naukowiec słusznie wypowiedź tą zinterpretował, jako tożsamą z oficjalnym stanowiskiem rządu radzieckiego.

Wyniki przytoczonych powyżej rozmów doprowadziły go do konkluzji, że kwestia Łużyc, głównie za sprawą aktualnej konstelacji międzynarodowej, znalazła się w niezwykle trudnej sytuacji. „My z głowu murju njeprëbijemy”, pisał w lipcu 1947 r. Dlatego jego zdaniem należało starać się uzyskać to co na chwilę ówczesną było do uzyskania możliwe, realizację dalej idących postulatów odkładając do chwili pojawienia się bardziej sprzyjających okoliczności. To minimum wówczas stanowić miało administracyjne zjednoczenie obu części Łużyc oraz zredukowanie liczby przebywających tam uciekinierów i przesiedleńców.

Podobnie pragmatycznie starał się postępować w trakcie swej politycznej misji na terenie Polski także w takich sprawach jak umożliwienie powrotu na tereny leżące na wschód od Nysy pochodzącym stamtąd Serbołużyczanom, zwolnienie z polskich obozów żołnierzy armii niemieckiej narodowości serbołużyckiej, sprowadzenie do Polski jak najliczniejszej grupy serbołużyckich uczniów i studentów czy w staraniach o uzyskanie dla Łużyc polskiej pomocy gospodarczej. Ta pierwsza kwestia wynikła z omyłkowego wysiedlenia wraz z Niemcami z przypadłych Polsce terenów kilkudziesięciu serbołużyckich rodzin. Fakt ten bardzo negatywnie przyjęty został przez społeczność serbołużycką. Jednakże gwoili sprawiedliwości stwierdzić należy, że władze polskie szybko na ten fakt zareagowały i podjęły starania, aby pozostałym jeszcze w Polsce Serbołużyczanom zapewnić ochronę. Wojewoda wrocławski Stanisław Piaskowski już 29 lutego 1946 r. wydał okólnik w sprawie wyłączenia Serbołużyczan z transportów repatriacyjnych. W czerwcu 1946 r. wydał polecenie, aby traktować przebywających na podległym mu obszarze Serbołużyczan analogicznie jak polską ludność autochtoniczną i zapewnić im pełną ochronę i opiekę. W listopadzie tegoż roku również Ministerstwo Ziem Zachodnich nakazało wojewodzie wrocławskiemu zwrócić szczególną uwa-

gę, aby do transportów repatriacyjnych nie trafili Serbołużyczanie oraz ustalić ich liczbę na podległym mu terenie.

W styczniu 1947 r. Kóčka uzyskał od władz zgodę na powrót na teren Polski wszystkich wysiedlonych Serbołużyczan, także tych zniemczonych, i na osiedlenie ich nad Nysą Łużycką. Zdaniem Kóčka najlepiej byłoby umieścić ich na wysokości Mużakowa, co pozwoliłoby im nawiązać kontakt z etnograficznie serbołużyckim obszarem po drugiej stronie Nysy. Wraz z nimi powinien przybyć ewangelicki pastor oraz nauczyciel oraz pewna liczba uświadomionych narodowo Serbołużyczan z rejonu Słepego i Wojerec, aby pomóc w reserbizacji zniemczonych jednostek. W ten sposób powstać miałyby na ziemiach polskich prołużycka baza polityczna. W lutym 1947 r. Kóčka monitował władze Domowiny w kwestii jak najszybszej rejestracji chętnych do powrotu i rozpoczęcia starań o uzyskanie dla nich przepustek i paszportów, tak, aby jak najprędzej mógł powstać nad Nysą „surogat łużisko - serbskeje statnosće”. Starania Kóčka aktywnie wspierał Władysław Ziemiański, kierownik sekcji łużyckiej wrocławskiego oddziału Komitetu Słowiańskiego. W opracowanym przez siebie wiosną 1946 r. materiale zatytułowanym O pozytywny program w stosunkach polsko - łużyckich wspominał o wysiedlonych z okolic Mużakowa Serbołużyczanach, proponując umożliwienie im powrotu w rodzinne strony i utworzenia nad Nysą autonomicznej gminy serbołużyckiej, mającej stać się jednocześnie azylem dla serbołużyckich działaczy oraz promieniującą na całe Łużyce bazą kulturalną. Do sprawy tej Ziemiański powrócił w notatce z 28 marca 1947 r., zwracając uwagę władz na omyłkowe wysiedlenie w 1945 r. ludności serbołużyckiej z czterech wiosek w powiecie żarskim, położonych nieopodal Mużakowa. Wrocławski działacz proponował jej powrót do poprzednich miejsc zamieszkania. Odtworzone wioski serbołużyckie uzyskać miały samorząd, gdzie językiem urzędowym, obok polskiego miał być łużycki, oraz własne szkolnictwo. Ludność ta miała stworzyć także własną gminę wyznaniową. Rozmowy w tej sprawie ponownie przeprowadzone zostały w maju 1947 r. w Ministerstwie Ziem Odzyskanych. Kóčka uzyskał m.in. wówczas obietnice przyznania przesiedleńcom pomo-

cy materialnej . Starał się, więc maksymalnie wykorzystać sprzyjającą koniunkturę. W lipcu 1947 r. ponownie zwrócił władzom Domowiny uwagę na potrzebę pośpiechu w realizowaniu tego zamierzenia. Pośpiech był wskazany także z tego względu, że wówczas były jeszcze nad Nysą Łużycką wolne gospodarstwa rolne . Jak się wydaje ta inicjatywa Kóćki przyjęta została w Budziszynie ze sporą rezerwą. Dopiero, bowiem w październiku 1947 r. podjęto przygotowania do przeprowadzenia rejestracji Serbołużyczan wysiedlonych z Polski i posługujących się rodzimym językiem . Akcja ta nie przyniosła jednak spodziewanych wyników, a w obliczu zarysowującego się na przełomie lat 1947 i 1948 przełomu w stosunkach serbołużyczko - niemieckich cała sprawa przestała być aktualna.

Zwolnienie jeńców narodowości serbołużyckiej z alianckich obozów było od wiosny 1945 r. jednym z głównych celów serbołużyckiej dyplomacji. Prośba taka znalazła się m.in. w listach przewodniczącego ŁNR Jana Cyża skierowanych do Clementa Attle i Charlesa de Gaulle . Energiczne starania w tej sprawie podjęte zostały na terenie wszystkich państw alianckich, w tym również w Polsce. Jak już wspomnieliśmy, zabiegi o zwolnienie Serbołużyczan z polskich obozów podjął Kóćka już w lutym 1946 r. . Jego starania, energicznie wspierane przez działaczy Polskiego Związku Zachodniego oraz Antona Nawkę i innych działających na terenie Polski Serbołużyczan, zakończyły się sukcesem. W dniu 3 czerwca 1947 r. z obozu w Jaworznie zwolniono i przekazano przedstawicielowi Zarządu Głównego PZZ 21 jeńców . Miesiąc wcześniej Kóćka i Černik uzyskali dla nich w Ministerstwie Opieki Społecznej nowe ubrania oraz obietnicę innej pomocy . Z obozu grupa ta trafiła na rekonwalescencję do Wrocławia, podczas której Kóćka roztoczył nad nimi troskliwą opiekę, dbając o ich potrzeby materialne oraz wyjaśniając im aktualną sytuację na Łużycach . Dalsze starania doprowadziły do uzyskania zgody na zwolnienie następnej grupy jeńców. W dniu 10 lutego 1948 r. Kóćka wraz z Nawką przeprowadzili w obozie w Jaworznie weryfikację kolejnej ich partii . Ostatecznie w nocy 9 października wyjechała do domu kolejna, licząca tym razem 36 osób, grupa Serbołużyczan.

Polskie obywatelstwo oraz znajomości w świecie nauki niewątpliwie pomagały Kóćce w jego staraniach o umożliwienie jak najliczniejszej grupie serbołużyckiej młodzieży podjęcia w Polsce nauki. Jego zdaniem należało wykorzystać wszystkie istniejące możliwości dla wychowania nowej serbołużyckiej inteligencji. Najlepiej służyłoby temu skoncentrowanie wszystkich serbołużyckich studentów we Wrocławiu i wytworzenie tam silnego serbołużyckiego środowiska akademickiego. Za jego sprawą Ministerstwo Oświaty jesienią 1947 r. umożliwiło podjęcie studiów we Wrocławiu i przyznało stypendia ośmiu Serbołużyczanom. Wraz z gronem wrocławskich sorabofilów Kóćka roztoczył troskliwą opiekę nad nimi oraz założonym przez nich Akademickim Stowarzyszeniem Łużyczan Studentów Wyższych Uczelni Wrocławia Lusatia, m.in. podejmując działania zmierzające do przejęcia zamieszkałego przez serbołużyckich studentów budynku Instytutu Śląskiego przez Komitet Słowiański i przekształcenia go w serbołużycki internat. On również zmobilizował członków „Lusatii” do wakacyjnych prac przy odbudowie wrocławskiego Muzeum Narodowego. Pomimo rozlicznych obowiązków starał się jak najczęściej brać udział w cotygodniowych schadźowankach „Lusatii”, występując tam także w roli prelegenta, przybliżając ich uczestnikom problemy antropologii i prehistorii Zachodnich Słowian. Podarował także biblioteczne stowarzyszenia dolnołużycki słownik Muki.

W styczniu 1948 r. Domowina zwróciła się do Kóćki z prośbą o załatwienie zgody na podjęcie nauki w Polsce przez następną grupę, jak to określono, „10 młodych wučerjow”. Trudność polegała na tym, że nie posiadali oni matur, jednak zdaniem Nedy i Nowotnego ich entuzjazm i zaangażowanie gwarantowały, że będą lepszymi studentami niż większość Serbołużyczan studiujących wówczas w Pradze, posiadających niemieckie matury oraz balast doświadczeń wyniesionych ze służby w armii niemieckiej. Jeszcze w tym samym miesiącu Kóćka uzyskał w Warszawie obietnicę przyznania im stypendiów. Serbołużyczanie nie posiadający matur mieli zostać przyjęci na drugi semestr tzw. „roku wstępnego”, rozpoczynający się w marcu 1948 r. Mając na względzie ułatwienie im startu w nowym otoczeniu, Kóćka proponował, aby

Domowina zorganizowała dla nich i dla wszystkich innych, zamierzających studiować w Polsce, kurs języka polskiego . W rezultacie, już w marcu 1948 r. wyjechała do Wrocławia kolejna 8 osobowa grupa młodych Serbołużyczan.

Na początku 1948 r. Kóčka wystąpił z kolejną inicjatywą. Tym razem chodziło o „wukubłanje słowianscy zmyslenych ewang. [ewangeliskich] Serbskich farajow” . W styczniu tego roku podjął rozmowy na ten temat z dziekanem Ewangelickiego Fakultetu Teologicznego w Warszawie. Ustalono wówczas, że od jesieni 1948 r. będzie tam mogło podjąć studia 10 Serbołużyczan. Zapewnione im zostały miejsca w bursie oraz wyżywienie w stołówce studenckiej, a także ministerialne stypendia.

Wiele energii poświęcił Kóčka także sprawie uruchomienia w Zgorzelcu serbołużyckiego gimnazjum. Dwudziestego siódmego marca 1946 r. przewodniczący Komitetu Słowiańskiego w Polsce prof. M. Michałowicz poinformował Kóckę, że powołany w styczniu 1946 r. przy Komitecie Słowiańskim Referat Łużycki podjął zabiegi o zorganizowanie przy polskim gimnazjum w Zgorzelcu specjalnej klasy dla młodzieży serbołużyckiej, przynajmniej z dwoma przedmiotami wykładanymi w języku łużyckim: językiem i kulturą ojczystą (wraz z historią). W związku z tą inicjatywą zwrócił się do Kóčki z prośbą o podanie liczby młodzieży, jaka mogłaby uczęszczać do tej klasy oraz kandydatur na stanowiska nauczycielskie . Sprawa ta była również dyskutowana w kwietniu 1946 r., w trakcie rozmów sekretarza ŁSNW Jurija Cyża z wiceministrem spraw zagranicznych Zygmuntem Modzelewskim . W stosunkowo krótkim czasie przygotowane zostały na przyjęcie serbołużyckiej młodzieży budynek Państwowego Gimnazjum w Zgorzelcu i internat . Przyznano także środki pieniężne na stypendia i doposażenie bursy . Ze swej strony Serbołużyczanie rozpoczęli w kwietniu 1947 r. nabór do zgorzeleckiego gimnazjum oraz podjęli starania o uzyskanie dla chętnych niezbędnych dokumentów podróźnych.

W sprawie tej Kóčka starał się o zapewnienie przyszłym gimnazjalistom jak najlepszych warunków nauki i bytowania. W obliczu piętrzonych przez radzieckie władze okupacyjne trudno-

ści zalecał ich omińnięcie, poprzez wysłanie dzieci do Zgorzelca via Czechosłowacja . Przeszkody biurokratyczne uniemożliwiły jednakże uruchomienie gimnazjum w planowanym terminie 1 września 1947 r. . W październiku 1947 r. sekretarz generalny Domowiny, Paweł Nowotny w liście do Wójciecha Kócki tak przedstawiał stanowisko Domowiny w tej kwestii: „.....Nic jenož, zo Rusojo formalne wobcežnosće činja, ale tež ze strony misje w Berlinje dźerža so tak jara formalnosćow zo praktiscy jenož pomatu dale přindzemy. Snadž by Ty někak móžnosć měł na takjke abo hinaše wašnje pola ministerstwa interwenjować, zo by nas misija lěpje podpjerować mohła. Hačrunjež njemóžachmy dźěći tutu nazymu do Zhorjelca posłać, njedamy tutu móžnosć spadnyć. Za nas ja nimoměrje wažne, zo naše dźěći spóznaja druhe słowjanske kraje, a zo so znajmjeńša na wěsty čas němski wliw eliminuje. Praj tohodla prošu w PZZ a pola druhich instancow, so posćeľemy dźěći, tak ruče hač so da nam zarjadować. Prašenje wučerjow tež njeje rozrisane”. I dalej: „Tež za Zhorjelec nimamy žaneho kwalifikowaneho wučerja”.

Zgodnie z powyższymi dyrektywami, w styczniu 1948 r. Kóčka podjął sprawę wiz dla uczniów zgorzeleckiego gimnazjum w trakcie swych rozmów z warszawskimi czynnikami oficjalnymi. Jednocześnie apelował do budziszynskiej centrali aby ta nie zapominała o Zgorzelcu . Warszawskie rozmowy zaowocowały uzyskaną ze strony władz polskich prolongatą terminu otwarcia gimnazjum na jesień 1948 r. Rozwiązanie problemu z obsadą nauczycielską widział w ten sposób, że co prawda w pierwszym roku funkcjonowania gimnazjum niezbędnym byłoby obsadzenie tego stanowiska nauczycielem z Łużyc, jednak potem mógłby to stanowisko objąć, finalizujący właśnie w Poznaniu studia, Anton Nawka .

Jednak w najbliższych tygodniach idea powołania w Zgorzelcu do życia łужиckiego gimnazjum ostatecznie się zdezaktualizowała. Przyjęty 23 marca 1948 r. przez landtag Saksonii tzw. „Serbski zakon”, w artykule drugim głosił: „ Dla dzieci serbołużyckich mają zostać urządzone szkoły podstawowe i następne, w których uczy się w języku łужиckim i w których ma się też uczyć niemieckiego” . Tym samym dla Domowiny priorytetem stało się w związku z tym

maksymalne wykorzystanie otwierających się w saksońskiej części Łużyc możliwości.

W pierwszych powojennych latach niezwykle istotną sprawą było dla serbołużyckiego ruchu narodowego uzyskanie podstaw materialnych. Zniszczenia wojenne oraz nieukrywana niechęć niemieckiego otoczenia niejako w naturalny sposób kierowały oczy serbołużyckich działaczy na sąsiednie państwa słowiańskie. Pomoc gospodarcza dla Łużyc była jednym z tematów poruszanych w trakcie rozmowy Černika i Kóčka z Gomułką w maju 1947 r. Sprawę tą wysłannicy ŁSNR omawiali wówczas także z wiceministrem spraw zagranicznych Stanisławem Leszczyckim, który złożył obietnicę poparcia przez swój resort serbołużyckich starań w tej materii. Równie konstruktywne stanowisko zajął także przedstawiciel Ministerstwa Przemysłu i Handlu Sobański, uznając serbołużyckie postulaty za skromne i możliwe do wykonania. Wskazał on punkty, przez które mogłaby się odbywać wymiana towarowa oraz życzliwie odniósł się do propozycji nawiązania współpracy ze spółdzielnią „Luko”. Ostatecznie jednak sprawa ta nie wyszła poza sferę negocjacji i niezobowiązujących obietnic.

Zdając sobie sprawę z aktualnego politycznego położenia sprawy Łużyc przestrzegał Kóčka przed wszystkim, co mogłoby posiadać tak wówczas niepożądany podtekst polityczny. Wydźwięk taki mogło jego zdaniem mieć choćby użycie nazwy „Dom Słowiański” w skierowanej do Ministerstwa Przemysłu i Handlu i MZO prośbie o materiały budowlane, przeznaczone na odbudowę Domu Serbskiego. Proponował, więc użycie w tym wypadku całkowicie neutralnego określenia „Dom Kultury w Budziszynie”. Rozmowy na temat pomocy gospodarczej dla Łużyc kontynuował Kóčka jesienią 1947 r. i zimą 1948 r., nie uzyskując jednak widocznych postępów.

Wojciech Kóčka, mimo, że zajmował eksponowane funkcje sekretarza Domowiny i Komitetu Słowiańskiego w Budziszynie, nie należał do pierwszoplanowych działaczy serbołużyckiego ruchu narodowego. Jak się jednak wydaje, rola taka w pełni mu odpowiadała. Dla Kóčka w polityce liczyła się przede wszystkim skutecz-

ność i realizm, a nie zwodniczy blichtr stanowisk. Cechy te, wraz z trzeźwą oceną możliwości serbołużyckiego ruchu narodowego oraz doskonała znajomość lokalnych uwarunkowań politycznych pozwoliła Kóćce osiągnąć w Polsce kilka znaczących sukcesów. Było to przede wszystkim zwolnienie w latach 1947 i 1948 z polskich obozów 59 Serbołużyczan - żołnierzy armii niemieckiej oraz umożliwienie nauki w Polsce kilkunastoosobowej grupie studentów. Uzyskał on także poparcie polskich oficjalnych czynników dla uruchomienia gimnazjum w Zgorzelcu, zorganizowania serbołużyckiej gminy nad Nysą Łużycką oraz sprowadzenia na studia do Warszawy przyszłych serbołużyckich pastorów. To, że inicjatywy te spaliły na panewce wynikało z przyczyn niezależnych, tak od niego, jak i od strony polskiej.

Wójciech Kóćka był gorącym patriotą, marzącym o wolnych Łużycach, na wzór choćby Luksemburga czy San Marino. Jednak trafnie diagnozując zmiany w sytuacji politycznej już na początku 1947 r. dostrzegł, że w aktualnej sytuacji nie ma szans na spełnienie tych marzeń. Staął, więc na stanowisku, że należy podjąć negocjacje na temat szerokiej autonomii kulturalnej i oświatowej. Z perspektywy ponad półwiecza jawi się więc on nam jako jeden z najbardziej pragmatycznych i skutecznych serbołużyckich działaczy.

Prezentowane dokumenty są częścią zespołu archiwalnego, reaktywowanej w 1945 r. jako Antyfaszystowski Związek Serbów Łużyckich, Domowiny, z wyjątkiem jednego pisma, pochodzącego ze spuścizny po Juriju Wjeli (zawostajenstwa Jurja Wjele). Jest to korespondencja prowadzona przez przebywającego już na stałe w Polsce Kóćkę z działaczami Domowiny, przede wszystkim z jej przewodniczącym Pawołem Nedą oraz kolejnymi sekretarzami, Pawołem Nowotnym i Jurijem Šořtą. Na poniższy zbiór składa się 6 listów Kóćki do Pawoła Nedy, 4 do prezydium Domowiny oraz po jednym skierowanym do Pawoła Nowotnego, Jurija Wjeli i do Komitetu Słowiańskiego w Budiszynie. Wśród korespondencji kierowanej do Wójciecha Kóćki zdecydowanie przeważają pisma wychodzące z Głównego Sekretariatu Domowiny (14 maszynopisów). Jest także jedno pismo sygnowane przez Wydział Budowlany (Twarski wotriad) Domowiny. Zbiór uzupełniają pismo Zarządu

Głównego Akademickiego Związku Przyjaciół Łużyc „Prołuż” do Domowiny oraz zestawienie personaliów Serbołużyczan skierowanych w 1948 r. na studia do Wrocławia. Wśród publikowanych 30 dokumentów 11 to rękopisy. 29 sporządzonych zostało w języku górnołużyckim, 1 w języku polskim. Przedstawione zostały w porządku chronologicznym.

Wszystkie listy i pisma w tym zbiorze opublikowane zostały z zastosowaniem oryginalnej pisowni. Ingerencje autorskie, zazwyczaj polegające na rozwinięciu skrótów nazwisk i nazw organizacji zaznaczono za pomocą wytłuszczonych kwadratowych nawiasów. Pod względem ortograficznym i gramatycznym teksty te dalekie są od doskonałości. Uznano jednak, że dla dziejów najnowszych stosunków polsko – serbołużyckich są źródłem na tyle ważnym i zajmującym, że warto je przybliżyć zainteresowanym

Przygotowanie do druku tego materiału nie byłoby możliwe bez pomocy dr Annett Brėzanec z Instytutu Łużyckiego w Budziszynie, której składam w tym miejscu najserdeczniejsze podziękowania.

1947, styczeń 10, Wrocław - List Wójciecha Kóčka do Pawła Nedy

Wrocław, dnja 10.1.47

Luby bratře Pawlo !

Džensa jenož něšto słowčkow na dopokaz, zo sym žiwy. Přez swjate dny, wěc jasna, njejsym nič móhl předewzać ani so zorientować we tuh-džšich wečach „lusaticach”. Najhorše to, zo nimamy spěšny kontakt, tohodla budu so w najbližšich dnjach starać wo to, zo bychmy móhli stwo-rić mjez Budyšinom a Pólskej via Zhorjalc tajki spěšny zwisk za kore-spondenciju wosebje. Sam sedžu wot něšto dnjow srjedz wědomostneho džěła. Prošu wo krótku we telegrafiskim stilu powěsć kak so dale wuwija-nya naše wěcy wosebje nastupajo rozrisanja zarjadowanja centralnych wěcow we Praze. Wobdžělam tukhwilu z wojewodu we Wrocławju mu-žakowski prawo – brjožny kompleks ewentualneho přesydenja tamni-šich Serbow a autochtonow serbskich přeněmčenyh. Prošu diskretn-je dale (Nali to započal) zwěsćić a spisać wšitkich wusydenych z naj-bližšich wjeskow na ranjo wot Mužakowa. Prošu pak mjeztym wo naj-ważniše a krótkte informacije wo situaci (tež nastupajo diskusiji našeho problema z SED a zastupowanje wěcy přez Južnosłowj. Pisajće wšitcy na sčehowacu adresu:

Wojciech Kóčka
Uniwersytet
Wrocław
ul. Szewska 36 pok. 122
Zakład Antropologii

Zdžěl prošu Arnoštej Č[ernikej], zo we Wrocławju je wydział prawni-czo-administracyjny, ale podam jomu pozdžišo podrobniše informacije.

Božemje, wjele dobroh wšitkim a wosebje cyłej Domowinje
Twój Wójcech

SKA Budyšin, signatura D II 4. 7 D, karta 49, oryginał, rękopis, 2 strony

1947, styczeń 28, Wrocław - List Wójciecha Kóčki do Pawła Nedy

Wrocław, dnja 28.1.47.

Luby Pawlo!

Jara rady bych měł někajke informacije z položnja we Łužicy. Kak su so skónčili jednanja z SED. Myslu, zo nětko doma tež „hamscy“ wěsće, zo je přewzacó našich interesow přez Južnosłowjansku skoordinowane přez wšitke słowj. staty. Tajke mam ja informacije z autoratiwneho pólskiego źórła. Linja teje politiky pak steji, wěc jasna, pod wliwom najwjetšeho słowj. bratra a tohodla naše maksimalne žadanja, kaž zhonich, njebudža spelnjene. Zjewi so w najbližšim času we Łužicy mjez druhimi inž. Zaremba, kotry ma wažnu politisku misiju (materijal we přimjeznych a lužiskich prašenjach.) Wotpóslanc p. knježerstwa. Što z čišćernju a nowinami? Sym jednał we wěcy repatriaciji wšitkich wusydljenych serbow z Pólskeje (přimjezneje). Knježerstwo je dowoliło wšitkich, tež tych we poslednich generacijach přeněmčenych k ranju wot Mužakowa sydlacych, přez planowu akciju blisko Nisy zasydlíc. Knjež. je tež misiju w Berlinje wo tym powědomiło a wšo zaleži wot nas a našeho zhromadneho džěła z misiju (repatrijačne wotdžělenje), zo bychmy tu akciju přewjedli. Změje to wulki wuznam. Myslu, zo najlěpje wšitkich skoncentrować we Mužakowskim (k ranju Nisy) rejonje a dyrbymy nawjazać zwisk z etnografiskim terenom z lužiskej strony Nisy. Derje by było hnydom ewang. duchowneho so wě serba, sobu pósłać. Chcedža jim jowle dać rjane kubleška a wšu hospodarsku pomoc. Serbska řeč ma być hamtska. Něšto khudšich serbscy řečacych ze Slepjanskich a Wojerowskich stron by so mohło a dyrbjało mjez nich dać, zo by spěšnišo postupowało přeserbšćenje tych přeněmčenych. Wučer by był trebny. Chcu k tomu narěć J[urija?]. Šewčika, kotry tu hišće sedži (wokoło Wałbrzycha). Tajke centrum chcedža potom wuwic a wutworic jako politisku prolužisku bazu. Myslu, zo dyrbi so z našeje strony forsownje hačrunjež wobhladniwe a po móžnosći čicho tu wěc přewjezć.

Pólska prasa (džěl!) w poslednim času atakuje Domowinu za kolaboracionizm (předwólbna antiseparatistiska deklaracija), njewědža či ludžo,

zo su nas do toho naši bratřa sami manewrowali. Gimnazij we Zhorjelcu je dospołnje přiřetowany a jenož čaka na džěci a 1 wučerja, kotry by wučil serbsčinu a we serbskej rěči geografiju a stawizny. Škoda čakać na propustki, jeli hewak možne słać jich přez česke mjeze. Tuhdiši kurator je jedna z J. Cyžom pasow dla za čes.-pólsku hranicu. Móžeš Ty spuščomneho čłowjeka namkać we Zhorjelcu jako staciju za korespondenciju mjez Łužicu a Pólskej (tak rjec listowy kašćik). Z tej strony ja wšo zarjaduju. Wosoby dowěry hodne bychu tam listy wotebraće a wotedaće. Mam tajki začišć, zo budža słowjeno wo nas bjez nas jednać. Što z Praskej centralu? Sedžu z woběmaj nohomaj w džěle a mam zajimawe wunoški z antropologije połabskich słowjanow. Jutrě jědu do Krakowa na zjězd „Rady Naukowej Łužycoznawczej“. Pjenjez za młodžinu hišće nimam, ale staram so. Pišće što noweho pola Was, što je sekretar?

Telko na džens, mějće so rjenje, postrow prošu swoju mandželsku a našeho Šimona, kaž tež cytu bandu w Domowinje.

Twój Wójcech

SKA Budyšin, sygnatura D II 4. 7 D, karta 52, oryginál, rěkopis, 2 strony

1947, styczeń 31, Wrocław - List Wójciecha Kóčki do Pawła Nedy

31.1.47

Luby Pawlo!

Mam nadźiju, zo sy posledni mój dosć tołsty list před něšto dnjami dostał. Sym tam připołožil za wšelajkich druhich doma něšto hrónčkow. Džensa sćelu k wědomju „namjet“ kotry smy jowle we Wrocławju we Słowj. Komiteće wudźělali a kotry, kaž zdźělích Nedže we poslednim lišće, je knježerstwo skhwalilo. Prošu daj to w najbližšim času a na wěstym puću Nedže do Budyšina z přispomnjenjom, zo bychy doma wšo přihotowali, zo by so mohło tu akciju energiscy přewjezc.

Njewěm što so nětko doma politscy čini, ale je na kóždy pad spěšnje možne w zwisku ze zblížacej konferencu w Moskwje ze strony Domowiny, Słowj. Wubjerka a Narodnej Rady wustupić z oficjelnym a konkretnym namjetom – žadanjom wo wotdźelěnje Łužicy wot Němskeje. N[arodna] R[ada] njech wustupi do wšěch statow a Domowina a Słowj. Wubjerk može so wobroćić jenož na słowjanske staty. Hačrunjež słow. staty maja swój wěsty plan přihotowany, njewobjima pak wón kaž wěsće zhonich, naše najšěrše žadanja, dyrbi so z našeje strony konkretnje we powšitkowym wobłuku naš maksimalny program postajić njehladajo na wobmjewowanje našeho prašenja přez okupačne wyšnosće. Prošu zdźěl to moje měnjenje br. Nedže. Za tydzeń změju, po konferencach z tudyšimi politikami najškerje wěste nowe informacije.

Telko džensa, budźće doma wšitcy Božemje. Waš Wojciech
Za tydzeń budu po Šleskej jězdzić z přednoškami wo Łužicy.

SKA Budyšin, sygnatura D II 4. 7 D, karta 53, oryginał, rękopis, 2 strony

1947, luty 26, Wrocław - List Wójciecha Kóčki do Pawła Nedy

Wrocław, dnja 26.2.47

Luby Pawlo !

Skónčnje džensa dostach Twój tak wužedženy dopis po dołhim čašu čakanja. Sym so čul kaž wot swěta wotrěznjeny njemajo žane powěsće wo situaci domo. Wšak mějach hłowne nowosće wot swaka Krječmarja z Rumburka, njewědžach pak kak steji wěc našeje zwonkowneje reprezentacije. Škoda, zo Waš list džensa hakle po měsacu (pisany 21.1.) ke mni došoť, dokelž bych móht dospołnje hinak disponować. Sym mjez tym žonu do Wrocławja „sćahnul“ a tukhwilu njemóžu ju na žan pad samu wostajić, dokelž wočakuje kóždoho dnja „přicpěwka“ a domoj wotpóslać k swójbje ju njemóžu we tym stawje. Tak so dže ludžom ženjenym. Njebudu móc w tej situaci prjedy hdyžli kónec měrcu přijěć a boju so, zo potom wjacy njebudu třebny za te přihotowace džělo na konferencu, dokelž myslu zo budže to posledni termin zhotowjenja wšitkeho materijala. Wobdžělam wěste wědomostne problemy, kotrež hodža so tež ew[en]t[ualnje] za měrowu konferencu a hewak přihotuju te šlesko-łužiske teritorijalne aktualia. Nimo wšoho ryzy aktualneho džěla, a wěrju Wam, zo džělaće wodnjo a nocy, njezabudźće wo registraciji wusydlenych Serbow, dokelž jich repatrijacija a z tym zwjazany problem skrućenja z woběju stronow Nisy lužiskeho žiwjela a wutwar polit. bazy změje we přichodže njesměrnje ćežku wahu we dalšim wuwicu našeho prašenja. Hačrunjež budžemy w najbližšim času naše prašenje jako statno-politiski problem maksimalistiscy forsować – tajka je naša narodna winowatosć w tym historiskim wokomiku, to tola smy a dyrbimy być realistiscy a dowidžeć, zo naše stejnišćo budže žaľostnje ćežke. Kaž wěm ze směrodajneho žórła, njemóžemy ličić na doskónčne rozrisanje našeho prašenja na mjezynarodnym forum w zblížacych so měsacach. Tohodla dyrbimy džensa hižo přihotować so twarić hodžace pozicije a wothladajo wot centralneho nutřkowneho problema wobhladuju projektowanu teritorijalnu bazu z rańšeje strony Nisy za wažny a konkretny zdónk přichodneje našeje zwonkowneje politiky. We zwisku z tym hodži so pozdžišo přihotować a přewjezć džensa njeprěwidžomne akcije. Surogat lužisko-serbskeje statnosće jako wupadowa baza při Nisje k ranju Mužakowa móže spjelnić

swoju rolu, jeli cyłu wěc kutnje a kruče přewjedźemy. Njezabudźće wo tym a napiš mi prošu swoje mysle. Jowle je wšo přihotowane, dalše zaleži wot nas doma. Trěbny je k tomu materijal, ludźi, ludzi! Myslu, zo byštaj Dudzik a Nali mohłoj konkretnje, ale diskretnje wěc přewjezc (Nali – registracija, Dudzik repatriacija via Berlin). Sym Ći hižo jónu skrótka wo tym pisał a nadźijam so, zo sy list dóstał. Dale spytam přez Wařawu zmontować delegaciju do Moskwy. Jutře budu tež we tych wěcach jednać. Sće Wy to na druhim puću hižo spytali? Jeli tak, to prošu spěšnje wo informacije kak wěcy steja. Štož nastupa materijal na konferencu, to wužiwać dalokož možno te akta, kotre je Wjela wobdźěłał, ale to dyrbi so we šěrším wobłuku zestajeć.

Tukhwilu wšo zaleži wot wliwa kotryž budža wukonjeć słowjanske knježerstwa na rozsudźacu słowjansku móc. Kaž so mjez druhim rěči we tudyšich derje informowanych kruhach, njejsu južnosłowjanske postulaty dosć daloko sahace a někotři chcedža wědźeć, zo žadaja za Łužiskich Serbow jenož šěroku kulturnu autonomiju. Njemůžemy na žan pad wočakować, zo zapadne staty přiřłosuja wotdźělenju Łužicy wot Němskeje; by so to tež jenož potom stać mohło, hdy bychy słowjanske delegacije tajku koncepciju sylnje forsowali. Dokelž pak tomu tak njeje, dyrbi my džensa wšo činić, zo bychmy jednotliwe słowjanske knježerstwa přeswědčili wo potřebje žadanja we najhoršim padže daloko sahaceje teritorialneje autonomije. A tu wěm z cyłej wěstosću, zo naša wěc derje nje-steji. Widžu tohodla njesměrnje wažny a ćežki nadawk tudiše rozsudzace instance wobdźělać, dokelž słyšu, zo Pawoł C[yž] ničo njeje dokonjał, jeli nic wecy wulcy zaškodźił přez njeleposć a njeelastisku politiku. Njeje to mój wosobinski wumysl abo wusudk, jenož mēnjenje wěsteje wulcy we našim prašenju zaangažowaneje wosobistosće. Zdźělu to jenož wěcy dla a prošu to wobhladować dowěrnje. Sym přećiwnik wosobinskih in-sinuacijow a nochcu pohłubić bohužel póla nas kčějace rozkory.

Wobsteji póla nas doma mēnjenje, zo to abo tamne słowj. knježerstwo ma tajku abo hinašu liniju w našim prašenju. Nawopak, wobsteji šěroka skala zasadnych mēnjenjow, často zaleznych wot stronskich wliwow. Mi so zda, zo zmylki našeho zastupjerstwa w Prazy, kotre je so zepjerało na přewuskej bazy, su so jowle zdźěla wospětowaće. Mam přihotowane puće spytać dowjesć maksimalnej koordinaciji tudišich rozsudžacych ludźi a přez to docpěć dalokož so hodži jednotliwu a jasnu liniju postupowanja tudišeho knježerstwa, štož hakle zmóžni razne wliwowanje toho knježerstwa na rozsudźacu słowjansku móc. A wot toho wliwa wšitkich słowjanskich statow, kotrež z politiskeho přeswědčenja a bratrowskeje

přikhlilnosće našu wěc zastupuja budže zaležeć što docpějemy. Budu tohodla w najbližším času we Wařšawje na k tomu trěbnych rozrěčowanjach.

Myslu, zo rozumiš wo čo dže, a zo sy přesvědčeny wo potřebje a nuznosće tajkeho džeła. Tohodla tež njebudu prjedy hdyžli kónc měrcadoma. Budž přesvědčeny, zo jowle na žane wašnjó lěnjeho njepasu a budu so starać, tak daloko kaž budže w mojih mocach, spjelnić swój nadawk.

Kaž widžu, je Šořta sekretar a sym často myslał wo našim hromadnym džełe. W duchu sym widžał Was wšitkich skulenyh w jenej jstwi w dnjach teje strašnjeje zymy bjez wuhla. Mam tak mało swobodneho časa a staram so intensiwnje džełać, zo njemožu kóždemu wosebje pisać, tohodla prošu wšitkich wote mnje wutrobnje postrowić, wosebje Dr. Jana C[yža], fararja Černika, Dudžika, Brězana a wšitkich druhich.

Njezabudž wo mnje a wočakuju bórzy nowych powěšćow. Njeh mi Brézan abo druzy něšto słowčkow popřeja. Tak so čuju wutrobnje zwjazany z Łužicu a tu čłowjek wotrěznjeny kaž džećo wot pupownicy. Wutrobný postrow Twojej mandželskej a br. cerberusej Simonej.

Twój Wójcech

P.S. List Twój dóstach via Wařšawa.

SKA Budyšin, sygnatura D II 4. 7 D, karty 55-56, oryginał, rękopis, 4 strony

1947, kwiecień 14, Budziszyn - Pismo Sekretariatu Głównego Domowiny do
Wójcecha Kóčki

hłowny sekretarijat
Š/Ha. WT –

w Budyšinje, dnja 14.4.47

dowěrnje !

Knjezej
Wojcehej K u č c y ,
we W r ó c ł a w j e

Luby bratře!

Leži nam na wutrobje jara wažny problem. Je to financna situacija Domowiny, kotraž so dyrbi džensa jara khutnje rozpominać. Domowina je na kóncu svojich pjenježnych móžnosćow a dyrbi zastajić wšelake wažne politiske akcije kaž pušćić znajmjeńša połojcu svojich přstajenych, njepräměnili so situacija hač do kónca měje. Měsačne wudawki Domowiny (mzda přistajenych, wudźerženje Domowinskich ležownosćow, natwař čišćenje, nakup čišćeřskich mašinow, zwonkowna sekretarijaty, akcija ludličenje, zarjadniske wukubłanje w Khrósće, motorizacija w centrali a wonka atd.) hodža so w najlěpšim padže přez měsačne dokhody sobustawskich přinoškow hač do 20 % kryć. Smy předstajili tutón problem předsydstwje S[polečnosť] P [řátel] L[užice], zo by hnydom zarjadowała třěbnu pomocnu akciju. Ale budže třěbne, zo so tohorunja w Pólskej hlada za wšěmi móžnosćemi. Njezwjezeli so do měsaca junija znajmjeńša 500 000, -- hr., budže třěbne khutnje rozpominać prašenje zastajenja wšelakich wažnych politiskich akcijow.

Prosmy tohodla Tebje, zo by problem financow Domowiny na wšěch wotpowědujacych městnach w Pólskej předstajil a zarjadował třěbnu podpjeru.

Domowina njeje přez cyłe lěto dóstała ani pjenježka podpjery z českeje strony. Sakske knježerstwo přeco hišće njemysli na to, dać Domowinje za

natwař kulturneho žiwjenja serbskeho ludu najmjenjeje podpjery.

Tak smy wotpokazani na bratrowsku wzajemnosć słowjanskich narodow, zo bychmy s jich pomocu wudźerželi Słowjanstwo na jeho nawječornych mjezach.

Z bratrowskim postrowom

Nedo
předsyda

J. Šořta
sekretař

SKA Budyšin, signatura D II 1. 9 B, karta 69, kopia, maszynopis, 1 strona

1947, maj 27, Budziszyn - Pismo Sekretariatu Głównego Domowiny do
Wójcecha Kóčki

Hłowny sekretariat
sekretariat/Wi. – Z 61 –

W Budyšinje, dnja 27.3.47

Bratr
Wójcech K u č k a
we W r ó c ł a w j e

Luby bratře Wojćecho.

W přilozy Ći sćełemy wotpisk a orginal lista na red S z e w c z y k a, kotrohož smy přeprosili jako přednošowarja na wukubłanske lehwo serbskeje studujaceje młodžiny. Wukubłanske lehwo běži wot 4. hač do 9. awg. 47.

Nadźijamy so, zo je Će bratr Černik hižo ertnje přeprosył. Mamy tež Twoju přitomnosć za nimo měry wažnu.

Drobnosće, daleko hač dotal hižo jasne su, dowidźiš z připoloženeho wotpiska pisma na knj. Red. Szewczyka. Bližši program Wamaj hišće posćełemy, tak ruče hač zmejemy jón wudźelany.

Original lista prosimy Će postać hromadže z pólskim přeložkom, kotryž nam zawěšće rady wobstaraš knjezej red. Szewczykej. Prosimy dale, zo by nam bórzy wotmołwił hač přindžeš. Tutón list smy Ći dwójcy posłali, přez Berlin a ČSR. Smy radži zhonić, kajki list dońdže přenji a kak dołho je był po puču.

Jeli dyrby Ći rozprawjeć we wobłuku tutoho lista wo tym, stož je noweho, potom to zawěšće presaha tutón wobłuk. Budže potajkim trebne, zo sam přindžeš a so informuješ. Z krotka pak někotre drobnosće:

Jurij Cyž njeje wjacy w zastoństwj. Džěto w Praze nawjeduje Cyril Wenka. Macica školska je Jurija Cyža wobskoržiła dla defraudacije 180 000 kčs.

Jurij Wićaz je z Pariza dojeł za zaměrom propagandy do Holandskej, Belgiskej a Luksemburgiskej. Jeho wuspěchi hišće njeznajemy. Je so při-

zjewiř na kónc meje započatk junija do Budyřina:

Dale je so přizjewiř na kónc meje započatk junija br. Paw. N o w o t n y, kotryř je dopušćeny z francowskeje jatby započatk meje. Šef so nadži-ja, zo z njeho budže nowy sekretar Domowiny, dokelř stary chce ćeknyć. Šef sam pojedže wot 5. junija hać do kónc měsaca na dowol a to do ČSR, Bajerskeje hać do Salzburga!

Knj. Paw. Krječmar je poskićař Domowinje wuslědki swojeho pjenje-žneho hospodarowanja z namjetom, zo by Domowina ze swojim mjenom tróšku křiwe wuslědki (jedna so wo něhdže 250 000 kčs) kryřa.

Wot M a t y n i a k a nimamy žaneje powěsće wot časa zo je wotjěl.

Nowe měřtno za Serbski Dom smy definitiwnje dóřtali bjez připlaćen-ja. Što čini pomoćna akcija za nowotwar Serbskeho Domu z pólskeje stro-ny?

To su z króřka naše informacije. Budže na kóřdy pad trne, zo so přin-đžeř sam informować. Tukhwilu

Z bratrowskim posřtrowom

J[an] Š[ořta]

Sekretar

SKA Budyřin, signatura D II 6. 6 C, karta 39, kopia, maszynopis, 1 strona

1947, maj 27, Budziszyn - Pismo Sekretariatu Głównego Domowiny do redaktora Wilhelma Szewczyka

hłowny sekretarijat
Š/Wi. – Z 31 –

w Budyšinje, dnja 27.5.47

Knjez
Red. Wilem S z e w c z y k

K a t o w i c e
ul. 3 Maja 37/redakcija Odry

Česćeny knježe.

Po namjece knj. Red. Osmańczyka w Berlinje, kotryž je nam rozprawjał wo Wašim wulkim zajimje a Wašej lubosći za najmjeńši słowjanski narod na zapadnych hranicach Słowjanstwa, wobrocamy so na Was ze sćehowacej próstwu:

Domowina-Zwjazk Łužiskich Serbow-je loni zarjadowała tydžen za wukubłanjo serbskich studentow a młodych wučerjow. Tutón tydžen je so derje poradził a studujaca młodźina kaž tež my spominamy rady na njón. Po tutym prikhwadže chcemy tež lětsa w přichodže wotměwać wukubłanski tydžen za serbsku studujacu młodźinu, ke kotremuž so potom přizamkne hłowna skhadžowanka serbskeje studujaceje młodźiny. Tydžen wukubłanja ma lětsa běžeć pod hesłom: „Spóznajmy so bliže ze słowjanskimi narodami.“ Na to smy přeprošyli z každeho słowjanskeho naroda přednošowarja, kotryž budže přednošować wo swojik narodže, jeho stawiznach a kulturje kaž tež jeho literaturje. Dupołdnja budža přednoški před cyłej studujacej młodźiny (něhddže 150-200 připosłucharjow), w maćernym jazyku słowjanskeho hosća-přednošowarja. Popołdnju dźeli so připosłucharstwo do skupin zajimcow, kotrež budža w seminarach dale z přednošowarjom a jeho asistentom diskutować a předzelać maćiznu. Jako asistentow přidamy našim słowjanskim hosćam Serbow, kiž znaja dokładnje rěč a žiwjenje słowjanskeho naroda wo kotrymž dyrbja sobu přednošować.

Tydžen wukubłanja běži wot 4. hač do 9. awg. 47. Koždy přednošowar

zmeje wšo dohromady 5-6 hodź. Časa na přednošowanju a 10 hodz. Za seminar.

Ze wřelakich słowjanskich narodow su nam přeprašeni přednošowarjo hižo přilubili přijec k nam a přednošowac našej studujacej młodzinje. Z knj. red. Osmańczyku smy w Berlinje wo tym řečeli, što by móhl za pólski narod přednošowac. Knj. red. Osmańczyk namjetowaše nam, so wobroćic na Was.

Prosomy was tohodla, zo bysće chcył zmóžnić přikhad k nam do Łužicy a přednošowac našej studujacej młodzinje wo bratrowskim pólskim narodže za kotryž su sympatije našeho serbskeho naroda tak wulke. Přeprašujemy Was dale w mjěnje serbskich studentow na jich hłownu skhadzowanku, kotraž so wukubłanskemu lehwej wot 9.-11. awg. přizamknje.

Wěmy, zo Odra husto spomni na dórt a bėdźenje a politiske žadanje lužisko-serbskeho naroda. Po wosobińskim zeznaču so jeje redaktora z Łužicu wohladamy w přichodže zawěšće wjacj spomnjenkow a artykulow wo Łužicy.

Prosomy Was dale, knježe redaktor, zo bysće nam připóslał porjadnje po 5-10 eksemplarow Wašeje Odry, za kotruž mamy wulki zajim

Čakamy na powěšć wot Was, hač přindžeće na naše přeprašenje a wostawamy

z bratrowskim postrowom
Nedo Šořta
předsyda sekretar

SKA Budyšin, sygnatura D II 6. 6 C, karta 40, kopia, maszynopis, 2 strony

*List Wójcecha Kóčki do Komitetu Słowiańskiego w Budziszynie*Słowjanskemu Komitetej
w Budyšinje

Waša połnomoc za mje na wuradźowanja plenum Wšosłowjanskeho Komiteta we Wařawje sym bohužel něšto po času dostał. Samo na sebi bě to bjez wliwa na wěc, dokelž my nimamy prawo so wobdźelić na plenum a nimamy tam žaneho sydła. Do tak mjenowaneho plenum su wuzwoleni jenož 5 sobustawojo za Słowjanskeho Komiteta kóždneho słowjanskeho stata. We Wařawje su mi prajili hišće před zjezdom, zo možu so jenož njeoficijelnje kontaktować ze słowjanskimi delegacijemi. Tu přiležnosć mějach we Wróclawje, hdžež přebywa ta delegacija cyły dzeń 20. 6. Z čěskosłowakskeje delegacije bohužel njeběštaj přítomnaj we Wroclawje najwuznamnišaj delegataj a mjenujcy kn. Maksa a Njejedlý – hewak sym ze wšěmi zastupjerjemi jednotliwych Słowjanskich Komitetow rěčeć mohł. Gen. Maslarić – předsyda Wšosłowjanskeho Komiteta njeje pak sebi přať, zo bych na wulkej manifestaciji, na kotrejž běchu we Wróclawje wokoło 35000 připosłucharjow, porěčať. Tak samo nic na banketach. Za to je mje přeprosyť do Wařawy na 24. 6. na internu konferencu z předsydstwom Wšosłowjanskeho Komiteta. K tomu posedźenju pak dojšło njeje, dokelž su ći najwažniši delegaća dyrbjeli 23. 6. hižo wotjěć. Kaž pak słyšach z kruhow Pólskeho Słowjanskeho Komiteta, njeje wuzamknjene, zo chychu so wuwynyc z ewt. wuzkotnej a njepríhodnej situacije. Dyrbju sprawnje rozprawjeć, zo smy džensa za nich wěsty njeluby balast. Najwjetšu winu na tym maja podawki Beogradzkeho Kongresa. Horliwi naši přeceljo Beogradzki skandal z nami bolostnje začuwaja a maja z nami sprawnu sobuželnosć – druzy pak su toho mēnjenja, zo z zastupjerjemi tak njeskoordinowaneho wjednistwa Łužicy je škoda časa rěčeć. Přeciwnosće su zawěsće we kóždym narodže, ale tak skandalnje njelepje a po „fušersku” kaž su wšelajcy naši ludžo wustupowali a kaž w Beogradže jena delegacija činiła konkurenciju druhej, to so nihdže druhdže njemóže stać. Mamy wšak nadžiju zo w přichodže podobne podawki nas njebudza diskwalifikować. Nětk pak něšto najwažniše z mojich rozrěčowanjow a zaćišcow jowle we Wróclawje dnja 20. 6.

Sym měť přiležnosć so zorjentować we wosobowym składže wšosłow-

janskeho komiteta a wo wuznamje jednotliwych wosobow.

Gen. Maslarić (južnosłowjan) je předsyda
 Blagoewa [?] (Bołharka) [je] městopředsyda
 Mjedwjedjew (Rus) [je] gen. sekretar

Mjedwjedjew je we Wařawje wuzwoleny – před nim bě gen. sekretar pułk. Močałow, kotry je nětle gen. sekretar Ruskeho Słowjanskeho Komiteta. Pułk. Močałow pak dale wostanje kaž bě prjedy sěra eminencija a najwažniša wosoba Wšosłowjanskeho Komiteta. Močałow je pražil, zo kulturne wuwico Łužiskich Serbow budže zawěšćene a zo před doskónčnym wobkručenjom a mjezynarodnym zawěšćenjom pólskeje hranicy při Wódrje a Nisje serbske prašenje njemóže byc diskutowane. Hakle po wotbyću teho dypka w słowjanskim programje pósće so měšanu słowjansku komisiju do Łužicy, kotra přestuduje cyły naš problem a rozsudži wo politiskim postupowanju słowjanstwa we lužiskim prašenju. To wuprajenje móžemy wobhladowac jako dosć autoritatiwne a wono wotpowěda najskerje oficijalnemu měnjenju a stejnišću ruskeho politiskeho směra a je z druhimi słowjanskimi knježerstwami mjenje abo bóle skoordnowane. K tomu praji hišće Močałow a skoro wšitcy druzy, zo najwjacy budže zaležec wot našeje narodno-kulturneje witalnosće a hibićiwosće. Bohatosć našeje kulturneje wosebitosće rozsudzuje wo našich narodnych – a štož za tym dže – politiskich prawach.

W zwisku z tym chcu připomnić namjet dyr. Pankiewicza, zo dyrbimy na kóždy pad a to bórzy zorganizowac wobjězd reprezentatiwneho serbskeho khóra po słowjanskich krajach. Myslu, zo je to hižo br. Černik referował. Myslička njeje nowa, je so wo tym hižo rečało. Puć by był scěhowacy. Najprjedy do Českeje, dale do Južnosłowjanskeje z wustupom na česć maršala Tita, za kotrehož posředkowanjom dyrbimy so starać zajěc do ZSRR a na domojpuću do Pólskeje. Wěc je tak wuznamna, zo njesměmy džiwać na zadžewanje našich ludži z hospodarskich domjacnych a druhich přičin.

Nětčiji gen. sekretar Wšosł. Komiteta kn. Mjedwjedjew je nam wuraznje přikhileny a so jara za nas zajimuje. Wón podpjera namjet kn. Gębarskeho, gen. sekr. „Towarzystwa Przyjaciół Narodu Łużyckiego“ we Wařawje, zo bychu zastupjerjo Pólskeje, Českosłowakskeje a Južnosłowjanskeje wutworili w Beogradže Koordinacijny Komitet za lužiske naležnosće při Wšosłowj. Komiteće w Beogradže. Naš Komitet dyrbi tež měc swojeho stajneho zastupjerja w Beogradže. Wićaz drje nochce tu rolu přewzac, wón by był k tomu jara kmany. Tamniši zastupjer by tola dyrbjał rusku řeč wobknjezić a so wě na trěbnym skhodženku politiskeho wukublanja stać. Jako drugeho kandidata bych namjetował Měrcina Nowaka.

Njewěm što Wy k tomu měniće, ale něšto dyrbi so činić, dokelž je wo nas jara mjelčo samo we słowjanskim swěće.

Słowjanski Komitet je džensa za nas najlěpje přistupne forum mjezy-słowjanskich počahow a sym so přeswědčil zo tam zastupjeni ludžo jara blizko steja ke knježerskim kruham jenotliwych słowjanskich statow. Tu přihodnu platformu dyrbimy wužiwać k inspirowanju našich narodnych a politiskich aspiracijow a potřebnosćow.

W Pólskej je jara mało literarneho materiala ze Serbow a wo Serbach. Tohodla by derje było, wo což tež tudyši Słowjanski Komitet prosy. Byšće mohli připósłać podobny komplecik našeje literatury kajkiž smy tehdy přihotowali za Ruski Komitet. Wšo to štož runje mamy.

Telko na džens

Z lubym serbskim postrowom
za wšěch prócowarjow

Wójcech Kóčka

SKA Budyšin, sygnatura D II 4.7 B, karty 49-50, oryginál, rękopis, 4 strony

1947, lipiec 2, Wrocław - List Wójciecha Kóčki do Prezydium Domowiny w Budziszynie

Wrocław, dnja 2. 7. 47

Lubi bratřa!

Wo wunoškach našich rozrěčowanjow z br[atrom] Černikom we Waršawje sće wěsće wot njeho sameho dostali wučerpowacu rozprawu. Próstwty wo hospodarsku pomoc dyrbjeli Wy najspěšnišo připosłać. Wosebitu próstwu złožiť w Ministerstwje Žeglugi i Handlu Zagr[anicznego], Oddział Eksportowy wo dowol na wuwoz za twarske materiale kaž tež za zežiwijske srědki. Zapodaća pak wo přidźelenje tworow wudźěłać we dwějoch wuhotowanjach, a to:

1.)wosebje za zežiwijske srědki do Min[isterstwa] Ziem Odzyskanych a do Min[isterstwa] Aprowizacji z wotklepkom do P[olski]. Z[wiązek]. Z[schodni].

2.)wosebje za twarske materiale do Min[isterstwa] Przemysłu i Handlu a do Min[isterstwa] Ziem Odzyskanych z podrobnym wuličenjom.

W motywacji podajće nic „Dom Słowiański” ale „Dom Kultury” w Budyšinje, zo by to wostało bjez politiskeho wuznama – tajka pomoc njeje pohladna.

W politiskich kruhach budu dale spytać wliwowych ludźi wobdźěłać a přeswědčować. Tu dyrbi so jara wobhladniwje postupować a z wulkej sćerpnosću. Naši dotalni „diplomaća” njejsu nam wjele wusutkowali, ale nawopak njesměrnje počezili dalše džěło, tak zo z nami někotři wjacny rady njerěča. Přez njedawnu šmatańcu, kotraž wobsteješe w našich organizacijach, njewědźa ludźo što što zastupuje. Dale słyšach wot prof. Jakubca, kotry so před 3 njedźelami wróci z pólskeje diplomatiskeje služby z Beograda, zo je sebi Rjenč, kotry bě z započatka krasnje přijaty jako oficij[elny]. zastupjeř, wšo skazył a je na cuzej zemi nješwarnje Pólsku nadběhował. Kaž wěmy wot Dudźika je podobnje njetaktownje wustupował w Berlinje před gen. Prawinom w přitomnosći južnosłowjanow.

Njelepje je so zadźeržał a wustupował tež naš zastupjeř we Waršawje, njespóznawši, zo Pólska w delikatnej situaciiji svojich zapadnych hrancow dla njeje chcyła wotře we lužiskim prašenju wustupować, snač tež na

pokiw z druheje strony. Mjez tym je Cyž – sławjeny jako „pan minister“, njetrjebawši so wobdžělil na „szumnych“ manifestacijach „Prołužu“, kotryž bě za swoju šumnu „politiku“ we Wařawje do njespodobanja přišoł. Džensa dyrbi tež „Prołuž“ mjelčeć. Možemy měć sympatije za horliwe intencije Prołužu, naši zastupjerjo pak dyrbjba wučuwać intencije a přeća knježerstwa stata, we kotrymž skutkuja. Knjez Pankiewicz, kotry je jemu jako Dyrektor Biura Premjera puće rubał, praji, zo smy do Wařawy pósłali jara nje-diplomatiskeho zastupjerja! To wšak njeje džiwne dokelž je Pawoł Cyž jednał po instrukcijach bratra Jurja. Myslu, zo to je dobry diplomata, kotry to docpěje štož so w každokhwilnej situaci hodži. Tukhwilu mam njesměrnje čězku situaciju za naše prašenje. Hłownje je na tym wina mjezynarodna konstelacija.

Politiske kruhi ZSSR znajmjenša nětle nochcedža lužiske prašenje stajić na politiskej bazje. My z hlówu murju njeprěbijemy, tohodla dyrbimy so starać to docpěć, štož so tukhwilu hodži a při tym nic z wočomaj spuścić žadanja na dalše rjadowanje našich naležnosćow.

Naše prócowanja wo poľnu autonomiju budža jara čězke! Dyrbimy pak w tej wěcy započec „ofensiwu“ kroćel za kroćelu. Najwažniše žadanje je zjednoćenje woběju Łužicow a znajmjenša zredukowanje nadličby čeknjencow a přesydlencow we Łužicy do přerězka we sowjeckej conj.

We Wařawje hišće njeje jasne, što je so stało wot Beograda sem a tohodla wobhladuju za trěbne, zo byšće autoritatiwnje pisomnje zdžělili jowle do M[inisterstwa] S[praw] Z[agranicznych] kaž tež do Słowjanskeho Komiteta što a čohodla reprezentuje woprawdźite interesy Łužicy a zo móže w mjenje Łužicy wustupować jenož delegat Łužiskeho Słowjanskeho Komiteta resp. kóždoraznje wosebje spoľnomocnjeny wotpóslanc Domowiny. Naspomnić při tym wo demokratiskej liniji Domowiny a Słowjanskeho Komiteta. Hodži so to činić w jasnej a zrozumliwej hačrunjež delikatnej formje memoriala, podobneho do toho, kotryž je so tehdom pósłalo na knježerstwo Č.S.R.

Kak daloko su postupily prócowanja w Berlinje wo přepustki za našich gimnazijastow w Zhorjelcu a kak steji z repatriaciju z Pólskeje wusydlenych serbow. Tak samo móža přijec njetřebni ludžo z khudych stron wojerowskeho a slepjanskeho wokrjesa. Jeli myslíce, zo je derje wutworić tón lužiski rejon po pólskej stronje, to njezabudźće wo tym, hewak budže přepozdže a potom hodne njebudže započec. Tukhwilu su hišće swobodne statoki.

Hač dotal njejsym mohł wuslědźić zawostajnstwo Skali, móže pak so hišće poradzi. Hižo měšac sedža tu na wočerstwjenju pušćeni serbscy jeći

– 21 ludzi. Sym husto při nich a wobjasnjam jim džensnišu situaciju we Łužicy. Su wšitcy derje wukormjeni a styska so jim za domiznu. Pojědu bórzy z transportom němcow. Individualnje njemóža přez hranicu, dokelž jako ně[mscy] staćenjo pasy dostać njemóža.

Chcu Wam hišće zdželić dwysličku, njewěm wšak kak daleko je wona realna. Njeby so hodźiło załožiť we Łužicy organizaciju kaž „Komitet demokratskeho wukubłanja” jako wosebitu organizaciju abo jako wotrjad Domowiny. Jako wosebita organizacija by so tajki komitet mohł přetworić a wuwic na politisku stronu. Wona by mohła přewzać kursy młodzinskeho wukubłanja we politiskim zmysle. Pomyslće wo tym, jeli njerealne to wostajće.

Kak steji z čišćernju a nowinami? Waš list sym poměrnje spěšnje dostał via Č.S.R. po tydženju a na druhim puću hač do džensnišeho dnja nic. Z Č.S.R. do Pólskeje pošta dže něšto dnjow jenož.

Swój doktorat bohužel njejsym mohł před prózdninami złožiť, dokelž je mój profesor, naš wulki přećel Łužicy – Stojanowski zemrěl – nahle na wutrobu. Dyrbju čakać na wutworjenje noweje komisije a ewt[ualnje] w Póznanju pruhowanje złožiť, njehodži pak so wjacy před prózdninami. Dyrbju tež něšto material změnić a změju z tym hišće džěla. Njeńdu móc z tych přičin w najbližšich njeźdelach domoj přijěć ale hakle nazymu, hačrunjež so mi z Wami styska.

Pjenjez dla hišće bliže a konkretnje spytał njejsym, njehodži so přewjele nadobo z hospodarkej pomocu. Budže to dość ćežko, dokelž zhonich, zo jara mało je markow w bankach. Budu hladać štož so hodži. Připosćelće prošu spěšnje te nowe mapy (ale bjez Cyžoweho memoranda) a te podrobne materijale (aneksy) do domowinskeho memoranda. Memorandum je jara dobre, skónčnje něšto, štož steji na trěbnym skhodženku a móže so pokazać. Wosebitu rozprawu posćelu bórzy na naš Słowjanski Komitet.

Mějće so rjenje a budźće wšitcy lubje strowjeni a wosebje tež waš nowy resp. přichodny sekretar br[at]r Pawoł N[owotny]

Waš Wójcech Kóčka

Chcych runje wotposłać tón list a dostach Waš dopis we wěcy hosp[odarskeje] pomocy. Dopišu hišće k tomu listej rjadku. WK

SKA Budyšin, sygnatura D II 4. 7 B, karty 59-60, oryginał, rękopis, 4 strony

1947, lipiec 3, Wrocław – List Wójciecha Kóčki do Prezydium Domowiny w Budziszyniu

3.7.47

Lubi!

Hišće něšto słowčkow po přikhadže materiala. Situacijne plany, fotografije a prospekt města Budyšina za Serbski Dom sym dostał a mjez tym hižo dale dał do Warszawy. Architektá budža so z tym dale zaběrać. W tych wuměnjenjach pobrachuja, po mojim zdaću trěbne rummy za Mačićnu biblioteku kaž tež za čitańnju z wupožčowańnju.

Zapodaća wo hosp[odarskej] pomoc sym mjez tym tohorunja wotešła k přisłušnym městnam. W samych próstwach pišeće [?] pak jenož wo twarje Słowjanskeho Domu njenaspomniwši wo zežiwjenskich srědkach, kotre so nadobo jewja w druhej přiłozy. Poprawom je so dyrbało za kóždu wěc wosebitu próstwu zapodać, dokelž su to hinaše sektory – přemysło a aprowizacija. Ale skónčnje niech budže tak. Dam w Warszawje spěšnje škicu Serbskeho Domu wuhotować a dodam pozdžišo do tych zapodaćow wo twarski material. To budže derje skutkować, hdyž widža plastiscy přichodny Słowjanski Dom. Lěpje by było město Słowjanskeho Domu pisać Dom Kultury, tak móža měć wěste wobmyslenja, dokelž tu-khwilu so njerěči wo słowjanskej ofensiwje dale Nisy a Wódry.

Memoranda su tež nadešle z Prahi, čakam pak wosebje na te přiłohi, njejsu sće hotowe? Tak samo nuznje trěbne su te mapy, jeli někak móžeće připoselce mi wjetšu syłu kompletow. Su jara radžene a nimoměry skutkuja.

Podawam Wam niže lisćinu pušćenych Serbow, kotrychž sym mjez tym runje přesunyl přez mjezy z transportom němcow. Njewěm pak kak su doješli a hač su mohli wobeńć lěhwo, do kotrehož du tajke transporty. Wo dalšich serbskich jatych wjedźemoj hromadže z Antonom Nawku akciju. Čaťtu ze Šerachowa njejsu pušćili, dokelž je přisłušał do Waffen-SS, a woni na to njehladaja hač bě nučeny abo dobrowólc. Na nami njeje zaležało. Mjez tymi 21 ludźimi su 6 serbscy njerěčacy, su pak pušćeni jako lužiskoserbscy autochtonojo – serbskeho pochada.

1.) Pětranc Jurij z Miłočic rodź. 26.3.09.

- 2.) Krawc Herman [z] Sowrjec [rodź.] 15.2.02.
- 3.) Domaška Pawoł [z] Jitka [rodź.] 1.8.03.
- 4.) Krawc Pětr [z] Salowa [rodź.] 16.6.07.
- 5.) Junkeř Maks [z] Kubšic [rodź.] 19.7.04.
- 6.) Styška Jan z Budyšina [rodź.] 8.12.07.
[spinka čo. 1 do 6:] Sakska H[ornja] Łužica
- 7.) Doml Wili ze Slepeho [rodź.] 2.1.28.
- 8.) Nowak Hendrich [z] Trjebiny [rodź.] 20.11.12.
- 9.) Sergon Kurt [ze] Slepeho [rodź.] 31.12.11.
- 10.) Šewc Hendrich [z] Trjebiny [rodź.] 3.12.19.
- 11.) Urbank Pawoł [z] Miłoraza [rodź.] 20.4.10.
[spinka čo. 7 do 11:] Slepjenjo
- 12.) Walk Wilhelm [z] Mostow [rodź.] 30.11.11.
- 13.) Krawc Fryco [z] Mostow [rodź.] 8.7.25.
- 14.) Wencka Korla [z] Drejcow [rodź.] 27.2.03.
[spinka čo. 12 do 14:] Delnja Łužica
- 15.) Stopira Fryc [z] Kromoli [rodź.] 21.8.00.) swójba serbska, mało rěči
- 16.) Dolecek Albert [z] Wjelečina [rodź.] 17.6.15.) po džědach a wowkach
- 17.) Glatte Alfred [z] Steinigtwolmsdorf [rodź.] 23.6.06.) Serbja
- 18.) Köhler Arthur z Nižej Wsy [rodź.] 26.11.08. c[yla ?] swójba serbska
- 19.) Najorka Erich z Zagara [rodź.] 13.3.11. serbsk[eho] pokhada
- 20.) Seitz Richard [z] Miłoraza [rodź.] 15.4.03. sam němc, žona a džěci serbske
- 21.) Fornfeist Gerhard [z] Niederschönfeld [rodź.] 2.2.14. po wowce serbs[keho] pokhoda (?)
[spinka čo. 16 do 21:] autochtonojo

Sćelu Wam oficjelny]. „wykaz“ jako dopokaz zo su ci formalnje pušćeni, jeli by něchtón z nich měł wušparanja abo druhe ćeže.

Mějće so rjenje a budźće wšitcy lubje strowjeni.

Waš Wójcech K[óčka]

P. S. Pražski namjet njeje za mnje aktualny, dokelž nochcu tukhwilu swoje běžne studije přetorhnyć. Wutrobný džak za dowěru, njehodži so hinak zarjadować? Aha, dyrbymy měć cyle wěsće stajneho zastupjerja w Beogradže. Su wšitcy toho mjenjeja.

SKA Budyšin, sygnatura D II 4.7 B, karta 61, oryginál, rękopis, 2 strony

1947, sierpień 15, Wrocław – List Wójciecha Kóčki do Pawła Nowotnego

Wrocław, dnja 15/8.47.

Luby Pawlo!

Wutrobnje so wjeselu, zo sy skónčnje doma. Wobžaruju zo njejsym móhł dopomhać k Twojemu zažšemu pušćenju, ale bohužel to njebě w mojej mocy. Naše „diplomatiske“ móžnosće su jara wobmjezowanje. Hnydom po wojnje hač do kónca 1946 sym tež swoje moce zastajił we Łužicy, hdže je čezke ale čestne džěło. Nětle jowle tež činju štož w mojich mocach leži, ale jako adjunkt sym bohužel zwjazany z uniwersitu a ni mam trěbnu swobodu hibanja. Kónču nětle swój doktorat, za kotry sym cyłe měsace materijal wobdžěłał. Je to „Antropologia wczesnodziejowa Śląska i krajów ościennych“. Je mjez tym tež něšto łužiskeho srjedźnowěkowego nopoweho materijala.

Druhdy so mi styska za Łužicu, skoro cyłe lěto njejsym wjace doma był. Z našich starych znatych šće něchtónžkuli tu je, ale tež mnohich je wojna spožerała. Powiczki je w Póznanju (redaktor Kuriera Wielkop.) Srocki B. je w Instytucie Pomorskim w Toruniu. Wo Michale kaž tež Szwarcu ničo zhonil njejsym. Kostrzewski zaso w Póznanju. Wo Brosu ničo słyšeć njeje. Rajawski, Hensel, Wieczorowski su žiwi. Na wójnje je padnył Szubert, na powstaniu warszawskim Wydra. W Oświęcimiu su zahynili Delekta, Ks. Ludwiczak, Ks. Wawrzynowicz, Łukasiewicz, syn Kostrzewskeho, Jaroń a hišće druzy znaći. Maks Horms-Zwierzchowski, Wieczorak a Spieszalski su w Póznanju.

Před něšto dnjami zhonich konkretnje, zo su budyske serbske džěci do Pólskeje (do Jarocina) přijěte a runje džensa słyšach, zo je mjez nimi „pólska wučerka“ z Budyšina. Podejrzewam, že to Twoja zacna połowica! Bych so zwjeselił hdy bych woprawdže mjez nimi Twoju žonu zetkał. Pojědu k tym džěcam w najbližšich dnjach. Nawkec Antonej so druha holčka narodži. Anton je państwowo-twórčy! Co rok prorok! Před hodami chcu zaso być doma. Kak so Ći lubi džěło w Domowinje, činiš tola sekretára, nie! Bohu džak, zo mamy skónčnje naše nowiny. Je to dženík? Bohužel njejsym hišće ani jene čisto widžał. Njech mi tola sćelu.

Akcija pušćenja serbskich jatych w Pólskej beži dale, ale to dość po-

małku dže. Ma-li Domowina nowše adresy našich jatych w Pólskej, to je prošu hnydom posćelé ke mni abo Nawcy, dokelž to jara woloža akciju. Mamy stare adresy a jeći su mjez tym často lěhwa něštokroč změnil. Kak steji z přepustkami za našich našich přichodnych gimnazijastow w Zhorjelcu. Jowle je wšo připrawjene za nich.

Napiš mi prošu bórzy što tam dobreho činiće w Budyšinje a kak so Wam wjedže. Hdyby to lohšo było z tymi zatrašnymi hranicami, to by so mohło wot jow wjele słać do Łužicy. Wosebje je tu tukow dosć a doma dyrbiće tak tradać. Hewak jow tež daloko do dobrych starych časow kaž smój je znałoj.

Mějće so mjez tym derje a budźće wšitcy hromadže lubje strowjeni wote mnje a cyłej mojej swojby

Czołem!

Twój Wójćech K[óčka]

SKA Budyšin, sygnatura D II 4.7 B, karta 73, oryginał, rękopis, 2 strony

1947, sierpień 18, Wrocław – Pismo Sekretariatu Głównego Domowiny do
Wójcecha Kóčki

główny sekretarjat
No/Ha – Z 31 – 816/47

w Budyšinje, dnja 18.8.47

Do
JW. Pana Mgr. Wojciecha Koczki,
w Wrocławiu

Na posedźenju KPNSS (Komisija politiskeho a narodneho sprawdźi-
cielstwa studentow) dnia 12.8.47 je so postajiło studenta Huberta Ž u r a,
studowaceho w Póznaniu, z Pólskej wotwołać, dokelž je serbskemu mje-
nej we wukraju přez swoje njemóžne postupowanje zeškoził.

K Twojej informaciji sćełemy Ći wotpis lista Prołuža z dnja 1. Julija 1947.

Nježadawaj so prošu na žadne diskusie ze Žurom, hdyž by so na Tebje
wobručil. Bližše daty móže Ći Anton N a w k a podać, kotryž je tohorun-
ja w Póznaniu.

Z bratrowskim postrowom

Pawoł Nowotny
sekretar

Pawoł Nedo
předsyda

1 přiłoha [list Prołužu – patrz dokument nr 13]

SKA Budyšin, sygnatura D II 4. 7 B, karta 74, kopia, maszynopis, 1 strona

1947, lipiec 1, Poznań – Pismo Zarządu Głównego Prołużu do Związku Serbów Łużyckich Domowina

L. dz. AN/ZM/47

Poznań, dnia 1 lipca 1947 r.

Do
Związku Serbów Łużyckich
„Domowina”

w Budziszynie

na ręce Pana Brezana

Przed kilku tygodniami doszło do konfliktu pomiędzy studentem łużyckim Hubertem

Ž u r e m a Akademickim Związkiem Przyjaciół Łuzyc „Prołuż”.

Ze względu na to, że wystąpienie pana Žura przyniosło organizacji naszej straty moralne i przyczyniło się do wystąpienia kilku najczynniejszych członków Zarządu Głównego, uważamy za stosowne zreferować Panu e kilku zdaniach przebieg sprawy.

Pan Žur powodowany osobistą niechęcią do Prezesa Naczelnego doniósł naszym Akademickim Władzom zwierzchnim o niewypłacaniu mu stypendium państwowego w wysokości 2.000.- zł. Miesięcznie, udzielając tym samym votum nieufności naszej organizacji.

Wyjaśniamy Panu, że stypendium to zostało p. Žurowi wstrzymane, ponieważ dostaje on stypendium prywatne w wysokości 5.000.- zł. miesięcznie.

Z obowiązującego w Polsce rozporządzenia Ministerstwa Oświaty wynika, że student nie może pobierać jednocześnie dwóch stypendiów. Uważaliśmy więc za stosowne wypłacać p. Žurowi stypendium prywat-

ne, które jest wyższe od państwowego.

Po porozumieniu się z Akademickimi Władzami zwierzchnimi uzgodniliśmy, że wypłacimy studentom łużyckim, Żurowi i Bukowi, zaległe stypendia państwowe.

Mamy nadzieję, że po zaznajomieniu się z treścią niniejszego pisma, Związek Serbów Łużyckich „Domowina” zajmie odpowiednie stanowisko wobec niewdzięczności, okazanej przez p. Žura naszej organizacji.

„ B o ż e m j e ”

Za Zarząd Główny:

Sekretarz Generalny

Wiceprezes Naczelny

Aleksandra Hałaszkiewicz

Zygmunt Billip

SKA Budyšin, sygnatura D II 4. 7 B, karta 57, oryginał, maszynopis, 1 strona

1947, wrzesień 22, Wrocław – List Wójciecha Kóćki do Prezydium Domowiny w Budziszynie

Wrocław, dnja 22/9 47

Lubi bratřa!

Wotmołwjo na Waš list z dnja 18.8. tl. chcu so hišće jónu z krótka zaběrać z wěcu studenta Huberta Žura. Wěc je so zasadnje tak męła kaž sym Wam wujasnił w lisće přepodatym přez nawjedowarja kolonije našich džěćí w Jarocinie, bratra Huberta – Jana Žura. Zo je Žur swojim postupowanjom „udzielił votum nieufnosćí „Prołužěj“, to wšak najstrašniše njeje, dokelž Prołuž njeje hišće alfa a omega w pólsko-łužiskich naležnosćach. Z politiskich přičinow je njedawno tež M. S. Z wuprajiło Prołužej votum nieufnosćí, wobmjzjujo jeho džělawosć jenož na Póznań. Druha wěc to formalne bjezprawne postupowanje Matyniaka, dokelž ad personam přizwolene statne stipendia njemóže na žadyn pad přetrjebać někajka organizacija. Matyniak je móhl zmjeńšić to priwatne stipendium wo 2000 zł, ale je dyrbjał jim wróćopłaćić statne stipendium. Ta njeformalnosć wšak njeje dyrbjała načinić hłowubolenja našim studentam a nješwarnosć Žuroweho postupowanja leži w tym, zo je wón kaž nětle hakle zhonich, přistupił k tomu delegatej Ministerstwa wědzjo, zo je „Prołuž“, t. r. Matyniak te pjenjezy wotebrał. Je so słušało tu wěc wujasnić w Prołužu, dokelž džakownosć su naši studenća Prołužej bjezdwěla dołžni. Kaž njedawno slyšach wot studenta Buka su studija Žura w Pólскеj njeaktualne, dokelž sam nochce jow so wróćić. Za nastatu situaciju je Žur skónčnje sam zamołwity a hač chceće jomu zmóžnić druhdze dalše studije přewostajam so wě Wašemu rozsudej.

Student Buk je přenje přiřotowace lęto w Póznanju z wuspěchom dokónčil a je so hižo zapisał na politechniku we Wrocławje. Wón je pilny a sym přeswědčeny, zo wón swoje winowatosće tež w přichodže dopjelni. Přiřdže Šolta zaso do Pólскеje? Kak steji wěc zamołwjenych 8 studentow na studije w Pólскеj? Stipendia za serbow su tukhwilu rezerwowane bjez wobmjzjowanja we wysokosćí 5000 zł. męsačnje, štož je za studenta dosahace za normalne studija. Wužiwajmy tu přiležnosć. Je 'šće aktualny gimnazij w Zhorjelcu? Woni dale čakaja na našich šulerjow, wšo je

připrawjene! Dajće někajku jasnu wotmołwu.

Kaž widžu z dotalneho wunoška, je akcija Mužakow njeaktualna, přemało drje interesentow na přesydlenje.

Hišće jena wěc: Ministerstwo Ošwiaty je zwólniwe wjetšu ličbu serbskich dźěći přiwzać na lětne kolonije w přichodnim léće. Proša wo pisomne zapodaćo (próstwu). Mamy tež podać kelko dźěći bychmy chcyli pósłać. Dyrbja to dopředka wědžeć, zo bychy mohli do plana a budžeta stajić. Čińće to bórzy, zo by wšo hladko pošlo. Myslu wot 300–500 dźěći w 2 abo 3 turnusach. Hišće nazymu chcedža to měć. Hospodarskeje pomocy dla budže we Wařawje dale jednać P. Z. Z. Derje by było, zo by Černik móhł přijěć sem.

Božemje, mějće so wšitcy rjenje.
Waš Wójcech K[óčka]

P.S. Poručace pismo za dźěłaćerjow Raussendorfa posćelu w najbližšich dnjach, hač dotal Ziemiański hišće njeje wobstarał, hačrunjež stajnje lubi. To je powěsć za dr. Černika.

WK.

SKA Budyšin, sygnatura D II 4.7 B, karta 79, oryginál, rękopis, 2 strony

1947, październik 5, Budziszyn - Pismo Sekretariatu Głównego Domowiny do Wójcecha Kóčki

Domowina

Budyšin, dnja 5. Oktobra 1947

Zwjazk Łužiskich Serbow

Luby Wójcécho!

Skóncnje přindu k tomu, zo bych Ci na Twoje listy wotmołwił. Dokładnje 1 julija sym z cyłej swojej swójbu přijel. Kajke běchu moje začuca, hdyž so po 15 lětach zaso jako swobodny čłowjek do Łužicy wróćich, njemóžu Ci džensa hišće wuprajíc. Sym mojemu losej džakowny, zo směm nětko zaso w domiznje džělać, hačrunjež mi druhdy tež džěło ze šije wisy. Jenož z jědzu by něšto lěpje być mohło. Z wulkej prócu a z pomocu Pawoła sym sej přichotował małe bydlenčko, tak zo móžu nětko woprawdze prajíc, zo sym doma. Tež mojej žonje so tu tak někak lubi, druhdy však so nam všěm za Pólskej styska.

Dziwam so, zo je tak wjele starych znatych a přecelow tutu katastrofu přežiwiło. Postrow prošu všěch na najwutrobnišo wote mnje. Najbóle však so wjeselu zo za něšto měsacow zaso k nam zawitaš. Ty snadź docyła njewěš, kak jara sy Ty nam trěbny při našim džěle. My sej skoro žanu radu wjacy njeměmy. Tohodla ličimy kruće na Tebje.

Chcu Ci nětko krótku rozprawu podać wo tom, štož je so tu w poslednich měsacach činiło. Moje zastojnstwo jako hłowny sekretar sym 1. julija přewzał.

Kaž je Ci najsěrje znate, mamy w Krósće wulki dom jako wukubłanju za młodzinu. Wotměwamy tam třiměsačne kurzy. Přeni mesac je wuznačnje za wukublanje w serbskej rěči wěnowany, potom je přizamknjeny zarjadniski a za holcow zahrodkařski kurzus. Běži nětkole hižo třeci kurzus. Dom je pod zarjadnistwom młodžiny, ale tuta so dosć wo njón njestara. Na polu šulstwa mamy jenož w budyskim wokrjesu wěste wuspěchi, ale tež tu klaca z wučerjemi. Nimamy dosć wučerjow. W druhich wokrjesach šulscy radžiceljo so spječuja zawjesć serbske šule. Dale mamy w Budyšinje přenje serbske gimnazijum, tukhwilu však jenož jed-

nu rjadownju, ale mamy přešlo 30 šulerjow. Pobrachuja nam wučerske mocy. Ja sym tam wobželeny z 11 hodžinami. Jako serbsku šulu mamy prjedawšu Handelschule a to cyłe za nas. Měsći so tam ludowa šula a přenja rjadownja gimnazija. Jako internat šulerjow gimnazija smy kra-snu wilu na Thälmanowej hasy wotnajeli. Zaměšćić móžemy tam woko-
lo 60 hač do 70 dźěći. W najbližšim času dóstanjemy škónčnje naš serbski Kulturamt potom hodži so prašenje šulstwa na cyłe hinašim zakładže za-
rjadować. Tutón Kulturamt je nam tak derje kaž wěsty, jedna so w tutych
dnjach wo njón w sakskim sejmje.

Wulke starosće čini nam naše šulstwo w ČSR w w Pólskej. Je jara čěžko
dostać propustki. A my tola šulstwo we wukraju tak nuznje trjebamy.
Tohodla njejsmy naše dźěći hišće do Warnocic posłać móhli. Rusojo su
nam propustki přilubili, nadžijomnje dóstanjemy je hišće w běhu tute-
ho tydženja. Tak samo je tež z gimnazijum w Zhorjelcu. Nic jenož, zo
Rusojo formalne wobćežnosće činja, ale tež ze strony misije w Berlinje
džerža so tak jara formalnosćow zo praktiscy jenož pomału dale přin-
dzemy. Snadž by Ty někak móžnosć měł na tajke abo hinaše wašnje pola
ministerstwa interwenjować, zo by nas misija lěpje podpjerować moh-
ła. Hačrunjež njemóžachmy dźěći tutu nazymu do Zhorjelca posłać, nje-
damy tutu móžnosć spadnyć. Za nas je mimoměry wažne, zo naše dźěći
spoznaja druhe słowjanske kraje, a zo so znajmjenša na wěsty čas němski
wliw eliminuje. Praj tohodla prošu w PZZ a pola druchich instancow, zo
posćelemy dźěći, tak ruče hač so da nam zarjadować. Prašenje wučerjow
tež njeje rozrisane. Naši wučerjo we Warnočicach su so skandalnje pře-
ciwo Domowinje zadžerželi. Podpjeruja cyłe zjawnje opoziciju, to rěka
Narodnu Radu, wjazuju so z reakcionarnymi kruhami w ČSR. Běchmy
nuzowani wotwołać Rachelu. Tež za Zhorjelc nimamy žaneho kwalifikow-
waneho wučerja. A ja tu tola njemóžu woteńć.

Narodna Rada – Domowina. Na přeposlednim wubjerkowym pose-
dženju bě so postajiło, zo funkcionar Dom[owiny] njemože zdomom być
sobustaw N[arodnej] R[ady]. Lubjenski je so za Domowiny rozsudził,
Wirt a Natuš za N. R. Hač do posledeho časa sedžeše reakcija dosć kruće
w Praze a podpjerowaše jenož N. R. Zapjerajo so na tute kruhi bě N. R.
w poslednich tydženjach do ofensiwe přešla a je Serbow w ČSR zamući-
ła. Tež we Łužicy wjedže wótru kampaniju.

Směr Domowiny. Što Domowina chce, dowidžiš ze směrnicy, kotraž je
připožehena k tutemu listej. Dale je towarš Dudzik napisał nastawk, kotre-

hož wučah je so pokazał w Słowjanskim Rozhladže w Prahy. Hačrunjež předstaja tutón nastawk wosobinske nahledy Dudzika na serbske prašenje, to je Domowina tola w cyłósci tutón nastawk skhwalila.

Směrnica a* nastawk Dudzika datej Ći syłu materiala za nastawki w pólskich nowinach. Nam by jara na tym zaležalo, zo by pólska zjawnosť w najšěršim wobłuku wo tutym směrje Domowiny informowana była.

Připódlu chcu přispomnić, zo Domowina wjedže wulku přednoškowu akciju. W cyłej sakskej Łužicy wotmětaja so přednoški wo tym, što Domowina chce.

Zakońske rjadowanje serbskich naležnosćow w Sakskej. Předsydstwo Domowina je zhromadnje z Budyskej SED wudželało namjet zakonja, kotryž ma so dodać do sakskej konstitucije. Wo tutym namjeće je so w Drježdžanach we wobłuku třoch stronow – tak mjenowaneho bloka (SED-CDU-LPD) jednało. Blok přiwza we wažnych dypkach přeměněny namjet, kotremuž my ze serbskeho stejnišća njemóžemy přihłosować. Tutón změněny namjet je so na rozkaz ruskeje komendantury w Drježdžanach k rozsudženju do Berlina daledał. Při jednanjach w bloku je zastupjer CDU najraznišo wustupował za změněnje našeho načiska.

W swojim poslednim posedženje je sakski sejm přiwzał postajenje zo maja wsy, kotryhž mjena buchu přez hitlerjowe knježerstwo změněne, dokelž klinčachu słowjanscy, zaso dostać zwoje stare mjena.

W Tägliche Rundschau z 8. Okt. 47 piše předsyda sejma, Otto Buchwitz, w swojim nastawku sčehowace wo džěle sakskeho sejma:

Für die neue Tagesperiode ist politisch wohl am bedeutsamsten ein Antrag des Gemeindeausschusses zur Wiedereinführung früherer Ortsbezeichnungen sorbischen Ursprungs, die während der nazistischen Zeit geändert wurden. Damit soll das Unrecht, dass völkische Ueberheblichkeit an einen auf deutschen Gebiet wohnenden Teil unserer Bevölkerung, der anderer Herkunft ist, begangen hat, wieder ausgeglichen werden. Die Basis der friedlichen Zusammenarbeit mit den Sorben wird das weiter vertiefen können.

Naležnosť Hubert Žur – Prořuz. Džakowny so Ći, zo sy tutón wěc sam wyjasnił. Cyła naležnosť be nam jara njelubna. Wěc je z tym wotbyta, zo so Žur do Pólskej wjacy njewróci, džela pola nas w Domowinje. Wosobinscy nimam hubjeneho začisća wo nim, Sym přeswědčeny, zo budže porjadny čłowjek.

Akcja Mużakow. W běhu našeje přednoškowje akcije wosebje deleka w Mużakowskich stronach smy spózнали, zo je tuta akcija hišče aktualna. W přichodnych měsacach přewjedźemy registraciju Serbow wusydlenych z Pólskej a rěčacych serbscy. Tohodla smy za sekretarijat w Slepom hišče jeneho młodeho čłowjeka k pomocy přistajili. Tak ruče hač budže registracija Serbow skónčena, a tak ruče hač budža tući Serbja přepruhowani štož jich politisku zańdženosc nastupa, přistupimy z konkretnej próstwu pólskim instancam.

Ferialne kolonije w Pólskej. Pišeš nam, zo je ministerstwo Ošwiata zwólni, wjetsu ličbu serbskich džěci přiwzać w přichodnym léce a zo mamy pisomnu próstwu zapodać. Tež br. Jan Žur, kotryž bě lětsa z džěcmi w Pólskej, nam to sobuzdželi. Wón rěčeše wo 300 džěcoch mjez to zo ty wo 300 – 500 džěcach rěčeše. Chcemy wtutym tydženju hišče *proštwu wotposlać bjezposřednje na ministerstwo Ošwiata we Wařawje a prosyć wo zmožnjenje přijězda 400 džěci.

Dale chcemy so wobrućić na *hłowne zarjadnistwo Harcerstwa a porěčeć, hač hólcy a holcy našeho Budyskeho gimnazija (30 dohromady) njebychu so wobdželić móhli z přichodnym léce jako hosćo pólskeho Harcerstwa na lěhwach.

Akciju Mużakow chcemy přewjesć a mamy to za jara wažne dokelž su tući ludžo, kotrož su swoje wobsedženstwa w Pólskej zhubili, dosć rozhorjeni a přesydlenje do Pólskej by woznamjenało wěste zarunanje škodow.

Něšto druhe je ze serbskej emigraciju do ČSR. Tam su Serbja jenož jako džělaćerjo a husto dosć so wobkhađza z nimi kaž z druhimi cuzozemskimi džělaćerjami. Hrozy strach, zo budže wjetši džěl tutech Serbow w ČSR za nas zhubjeny. Doma pak so tłóča na jich městna čěkańcy, z čim so spěchuje dalša germanizacija. Wjedźemy tohodla wótru kampaniju přeciwo wšěm, kotřiž spěchuja emigraciju Serbow, wosebje tež tohodla, dokelž činja to husto dosć z cyle sebičiwich přičin.

Naležnosć jatych. Lisćinu serbskich jatych w Pólskej smy hišče Jónu zapodali a připožžili přez gmejnské wyšnosće wuhkrućene wuswědčenja, zo so tu jedna wo Serbow, kotřiž njepřislušachu NSDAP.

Chcemy Će skhedźbliwego sćinic wosebje w naležnosći Cawty ze Šerachowa a Křižana ze Žitawy, kotrajž běstaj přislušnicy SS. Hačrunjež

wěmy, zo je w tutej naležnosći jara ćežko jednać, mamy te přesvědčenje, zo so w tutech padach jedna wo ludźi, kotřiž běchu nuzowani zastupić do tutech formacijow, My, kaž tež jich swójby, bychy Ći? dźakowni byli, hdyž by ty při składnosći hišce jónu spytał něšto za nich činić.

Dalša naležnosť: Gerard P r o c h n e r je hišce w džělawym lěhwje we Waršawje (jeho dopis z 22.9.47), hačrunjež je na liscinje a njeje přisłušał SS abo druhim formacijam. Jeho posledna adresa je:

Gerhard P r o c h n e r
3. Komp., Obóz jeńców wojennych
Warszawa MW 22

Postaraj so tola prošu, zo by so Prochner z přichodnym transportom wrócił.

SKA Budziszyn, sygnatura D II 4. 7 B, karty 86-88, kopia, maszynopis, 3 strony

1947, grudzień 29, Wrocław – List Wójciecha Kóčki do Pawoła Nedy

Wrocław, dnja 29.12.47

Luby Pawlo!

Bohužel je člowjek tak jara zamjetany z dźěłom zo njemože kaž by chcył wudźeržować trěbny kontakt! Po dospołnym předžěłanju a překontrolowanju swojeho materiala nětk skónčnje so zbližam ke kóncej ze svojim dźěłom. Běch nučeny přez wěsty čas z financnych přičin pódla wědomostneho dźěła so angažować we srjedźnej šuli, stož Bohu džak zasy spuščich, dokelž sym za dalše wědomostne dźěło dóstał stipendium. Po zemrjeću prof. Stojanowskeho sym zamołwity za Zakład Antropologii a z tym je tež dosć administratiwneho dźěła. Zwučowanja ze studentami tež něšto časa zeběraju. Sym pak so přez to zaso do wědomostneho myslenja a dźěła zakusał a zanorił.

Kak steja tukhwilu naše wěcy doma a wonka? Posćel mi prošu něšto tych poslednich memorandow (londonskich). Kaž nětle wěcy so rjaduja, budže dalše wuwice našeho prašenja předewšěm wěc lužisko-sowjetskich kontaktow. Mjezynarodne rozrisanje je so khětro zdaliło. Mój wosobinski zaćišć je tón, zo so rozsudźace mocy swěta najskerje docyła wjacy njezeńdu (znajmjenska nic na měrowym puću). We tej situaciji budže rozsudźace, stož so doma natwari do časa dalšich wjetšich rozsudow.

Naši studenća činja jara dobry zaćišć a so cyle wěsće derje wuwija. Maja woni tež woprawdže dobre zastaranje. Měsačne stipendium saha 8000 zł. Za te pjenjezy móža so jara derje wudźeržec a z cyłym měrom so wěnować studijam. W blizkim času so založi Towarstwo luž. studentow na Wrocł[awskich] Wyžšich šulach „Lusatia“. Wustawki a druhe formality su dopjelnjene a čakaja na wobkrućenje z Ministerstwa.

W najbližšim času po přenim pojedu do Wařawy jónu pohladać kaka pokročuje hospodarska pomoc z Łužicu, wosebje twarske materiale. Kak daloko su přihoty za twar serbskeho domu w Budyšinje? Napiš mi prošu skrótka što činiće, kak rjadujete a dźěłate. Kajke su zwiski z SED a moralita našeho ludu.

K Nowemu Lětej wjele wosobinskeho zboža a čišość k
dalše mu spomožnemu džětu. Tohorunja najlěpše zbožo přeća
wšěm prócowarjam w Domowinje

Twój Wójcech K[óčka]

SKA Budyšin, sygnatura D II 4.7 B, karta 101, oryginál, rěkopis, 2 strony

1948, styczeń 9, Budziszyn - Pismo Sekretariatu Głównego Domowiny do
Wójcecha Kóčki

hłowny sekretarijat
No./ Wir – 231 – 56/48

W Budyšinje, dnja 9.1.1948

Pan
mgr. Wojćech K o č k a
we W r o c ł a w j e

Luby Wojćecho!

Džakujemy so Ći wutrobnje za Twój list z dnja 29.12.47, kotryž sy pi-
sał na předsydu Paw[oa]. Neda. Pawoł prošeše mje, zo bych Ći na njón
wotmołwił.

W mojim lisće naspomnich hižo, zo mamy wotpohlad do Wrocławja
10 młodych wučerjow pósłać. Prosimy Će, tutón cytu naležnosć do ruki
wzać. Jedna so tu wo młodych wučerjow, kotriž su so přez swoje dže-
ło a aktiwnosć khmani wopokazali, zo bychy so dale wukubłali. Smy
přeswědčeni, zo budža lěpši hač wjetšina džensa w Prazy studujacych,
kotriž su na němskich gimnazijach maturitu wotpoložili a so zajednočili
přez dołholětne přebywanje w němskim wojsku. Tući młodzi wučerjo
maja jara njedospołne formalne wukubłanje – ludowu šulu, Radwoř a
wjele dobreje wole. Chcemy jim dać možnosć so dale kubłać ze zaměrom
wotpołożenja někajkeho pruhowanja, kotrež by jim uniwersitne studi-
je zmóžniło. Kaž sy nam jónu pišał, wobsteji tuta móžnosć. Prosimy Će
nětko, wujednać pola polskich instancow stipendije za 10 młodźencow z
zarjadować bydlenje a tak dale. Myslimy, zo směš z pomocu našich stu-
dentow w tym nastupanju ličić. Pawoł by rady chcył, zo bychy tući dže-
saćo započatk februara wotjěli. Čakamy potajkim na Twoju zdželenku,
hač budže móžno, zo tak zarjadować, kaž sej to myslimy.

Z wutrobnym postrowom
Pawoł Nowotny

SKA Budyšin, sygnatura D II 4. 7 C, karta 3, kopia, maszynopis, 1 strona

1947, januar 19, Wrocław - List Wójciecha Kóčki do Prezydium Domowiny w Budziszynie

Wrocław, dnja 19.1.1948.

Lubi prećeljo doma!

Džensa jenož z krótka khwata! při najbližšej přiležnosci napišu liscik koždemu wosobinscy.

1/ 10 studentow tak ruce možno přisłać. Rukuju za swojej Hłowu, zo budže wšo w porjadku. Su-li papjery

2/ Jutre we Wařawje tež wujednam stipendije za tych 10 stud., wěc wizow za Zahorjelski gimnazij, wěc serbskeje młodžinskeje brigady za nowotwar Wařawy a pohladam štož čini hospodarska pomoc Łužicu.

3/ Chcu nawjazać zwisk z ewangelskej teologiskej fakultu we Wařawje, najwětši čas konkretnje mysleć wo wukubłanju słowjanscy zmyslenych ewang[elskich] serbskich fararjow!

4/ Za tydzeń jedu z Nawku Antonom weryfikować druhu pwrtilju serbskich jatych, kotriž maja so potom puścić. Sedža tukhwilu we lehwe w Jaworznje za Katowicami.

za hich hižo wujednane, zdźelcie mi hnydom, hdy přijedu, zo bych njeskomdźił z přihotowanjom bydlenja! Jutre jedu do Wařawy, poreču w MSZ wo spešnym wudaću wizow (na ewentalitu zo hišće nimaja).

5/ List na Związek Harcerstwa Polskiego možeće pósłać na moju adresu, ja jón dale dam (we wěcy kolonje za serb[skich]. Gimnazijastow)

6/ Nasi studenća bydla nětle w domje Instytutu Śląskiego, budu so sobu wo to starać, zo by se tón dom (při samej uniwersiće) přepodało Słowjanskemu Komitetej jako internat za serbskich studowacych (Instytut Śląski wučahuje).

7/ Myslu, zo je najlěpje skoncentrować serbskich studowacych wosebje we Wróclawje (znajmjeńša každeho na 1 lěto) a wutworić jowle sylne serbske akademiske srjedźišćo. Jow su wšitke typy wyžšich šulow.

Wužiwamy džensa wšitke nam so poskicace možnosće kublanja noweje serbskeje inteligency. Mamy we tym nastypanju tukhwilu wjele kmańši s t a r t hač němcy. Dyrbimy wutworić inteligencku dynamiku a zwěscimy sebi naš přichod ! Tuž njezabudźće tež wo Zhorjelcu.

List na P[olski] Z[wiązek] Z[achodni] wo pólske šulske khihi sym dale dał. Wjacy po nawroće z Warszawy.

Strowi wšitkich
lubje
Wójcech Kóčka

SKA Budyšin, sygnatura D II 4. 7 C, karta 6, kopia, maszynopis, 1 strona

1948, styczeń 26, Wrocław – List Wójciecha Kóčki do Pawła Nedy

Wrocław, dnja 26/1. 48 r.

Luby Pawlo!

Džensa něsto podrobnišeho po mojim wopyće w Wařawje. Tych 10 wučeri posćel tak spěšnje kaž móžeš do Wrocławja. Stipendia za nich su přilubjene, wo bydlenje budu so hnydom starać. Wot měrcy započina so druhi semestr. Myslu z nimi tak: Dokelž nimaja maturitu dyrbjaja khodzic na tak mjenowany Rok Wstępnny. Je to zasadnje 1-lětne přihotowace studium za zapozdženych studentów, kotřiž nimaja maturu. Po absolwowanju toho Roku Wstępnego a złożenju pruhowanja može tajki discipulus na dospołnje porjadne akad. studije přeńć. Tam woni předžělaja w „Affentempje” cyły skomasowanu gimnazijalnu maćiznu. Nawkec Ludmiła tam khodzi a wuknje, zo so jenož z hłojčki kuri! Dokelž pak naši 10 wubranych wučeri nič pólscy njemóža, njewěrju, zo bychu mohli při najnajlěpšich postajenjach a wšeje dobreje wole za pól lěta doćinić. Tohodla budža drje dyrbjec přez tón druhi semestr předewšěm poměrnje dokladnje pólscy nawuknyć a so trochu naposluchać na přednoškach a wot nazymy hišće cyły Rok wstępnny wospětować. Ewentualnje bychu mohli cyłe prózdniny wužic na předžělanje cyłeje maćizny a po prózdninach spytać přistupic k pruhowanju z „R. wstępnego”. Pak ledma wěrju, zo woni to doćinja. Tak abo wšak móža woni potajkim za 1 ½ lěta přistupic k porjadnym akad. studjam, a myslu, zo budža potom znajmjenska porjadnje přihotowani.

W zwisku z tym mam namjet, zo by so zarjadowało kurs pólскеje řeče za ewt. kandidatow na studije do Pólскеje, kotřiž bychu nazymu jow přijěli. To je jara wažne, dokelž potom móža jow hnydom přistupic k porjadnym studijam. Tajki kurs by derje mohła nawjedować N. Pawłowa mandžel-ska – „murzynka”. Zajutřišom budu jednać wo přepodaće domu při samej uniwersice na potreby serbskich studowacych. Tón dom, hdžež nětle bydla naši studenca, słuša Šlezkemu institutej, kotryž pak z nalětom wučahnje. Njemóžu hišće prajic hać so to poradzi, ale wojewoda to energiscy podpjera. Kaž sy zawěsće slyšał založa naši studenca „Lusatiu”, tow. luž.-serbskich studujacych we Wrocławje. Akad. senat je k tomu jara při-

khileny, rozsudzić pak dyrbi minister Oświaty, dokelž njeje trěbne quorum, t. rěka 20 dušow.

Dale sym w Wařawje jednał z džekanom ewangelskeje teolog. fakulty Prof. Wolframom. Woni bychu nimoměry wutrobnje witali, jeli pósćełemy serbskich kandidatow na ewang. teologiju do Wařawy. Ew. teologija je jenož we Wařawje. Naši studenća bychu měli wšě móžne woloženja. Bydlenje we bursje, tam snědanja a wěčerje (wobjed w akad. „stółowce“) a cyle wěsće statne stipendium. Bydlenje we Wařawje sobu najćežša wěc! Štož je tež jara k witanju je fakt, zo móža tohorunja kandidaća bjez matury z „Roku wstěpneho“ přeńć na teol. studije! Bych nazymu rad 10 přichodnych słowjanscy začuwacych, serbskich ewang. fararjow w Wařawje widzał. To je tola naša najslabša strona doma, samych wotlepjerjow. Na Rok Wstěpny bychu woni ewt. mohli khodzić jowle we Wrocławju. Na započatk to lěpje, w Wařawje šće bychu so mohli „zhubić“! Na Rok Wstěpny so hodža najlěpje něšto starši, wyže 20 lět (mjez 22 a 30), za tajkich je rok wstěpny wotmyslany, ale kruty přepis njeje a skončnje je za Serbow stajnje wuwzaćo. Potajkim pytaj za kandidatami – inteligentni wšak dyrbja być, hewak škoda prócy a pjenjez!

Mějach w Wařawje dlěše rozrěčowanjo z gen. sekr. Pólskeho Słowj. Komiteta. Chcych wosebje wujasnić dokładnje džzensnišu situaciju we Łužicy a wotstronić hišće wobstejace wot časa beogradskeho kongresa njejasnosće našeho kursa. Wón bě jara spokojom, zo so wšo derje zaběžalo a wuzna mi wotewrjenje, zo měješe dotal jara „reakcijny“ napohlad na naše wobstejnosće. W druhej połojcy februara wotměje so w Praze plenum wšosłowj. komiteta a derje by było tam k rukam sowjeckich zastupjerjow přepodać próstwu wo pušćenje J. Šajby ze jatby. Gen. sekretar wšosłowj. Komiteta Mjedwedjew je nam jara přecelnje zmysleny.

Sym so w Wařawje tež widzał z tow. Sienkiewiczom, kotrehož sy spóznał w Libercu. Wón chce za Serbsku Młodžinu posrědkować pola młodžinskeho wubjerka za nowotwař Wařawy přijězd našeje młodž. brigady do Wařawy. Tak samo chce so wón do zwiska stajić z Związkem Walki Młodych, na kotrehož wotmołwu J. Brězan tak dołho podarmo čaka. Sienkiewicz chce spytać přez Pólsku Misiju podać za Tebje pakćik. Škoda, zo njejsće mi podali hač dyrbju so starać wo wizy za tych 10 stud. (wučeri). Činju to na „wszelki wypadek“, zrozumich pak z lista P. Now., zo ta wěc hižo běži. Jeli je we tajkich padach trěbna interwencija we Wařawje, to prajće to doprědka, dokelž te wěcy normalnje dołho traja, wosebje w M.S.Z. Podajće mi prošu bórzy hač je dale wotmyslony gimnazij w Zhorjelcu wot nazymu. Bych pomałku wšo trěbne wuběhał a

wobstarał. To pak dyrbi potom być kruće postajene a přewjedžene. Wěc wizow za šulerjow by so we nětčišich wobstojnosćach hodžala pozitiwnje zarjadować. Wučerska moc by so dyrbjała na 1 lěto namakać a mam nadźiju, zo by potom mohł tam Anton Nawka zapřimnyć.

Je Šewčik J. jako wučer zastojeny, kotryž je přijěł z Pólskeje. Bohužel wot njeho nimam žanu powěsć, hačrunjež sym za njeho jowle dosć běhał!

10. februara jědzemoj z Antonom N. do Jaworzna přepruhować serbskich jatych kotrychž maja z jatby pušćić. Budu spytać Całtu wuswobodźić, njewěm pak hač budže so to poradzić, dokelž jow wulki rozdžěl mjez dobrowolcami a nučenych SS nječinja. Mam nadźiju, zo budže P[rochno?] Gerhard sobu na lisćinje, jeli nic zapodamy jeho k pušćenju. Tak samo su so na mnje wobročili Mihan, Jentho a Krawčik, štož so hodži budu za nich činić, wotmołwju jim džensa hišće.

Wo hospodarskich naležnosćach sym pisał br. Černikej. Postupy tam hišće tukhwilu njejsu.

Nětk na kóncu próstwa. Njemóžeće mi posłać něšto (5 - 10) łopjenjow Słowj. Komiteta w Budyšinje z blanko podpisom M. Nawki a z kołkom, zo bych móhl w potřebnosći a wažnych naležnosćach (nic polit.) nastupajo studentow pomocy a t. d. wot jow pisać nječakajo na dołhi puć do a z Łužicy. Nadźijam so, zo maće wšitcy telko dowěry ke mni, zo njebudu blanko wěcy znjewužiwać. Druhdy je trěbne skoku pisomnje zapodać próstwu a tu nimaš ničo, jenož swoje pjero a swój podpis.

Telko na džens, mam lohku nadźiju zaso bórzy zawitać do Łužicy, njezda pak so mi, zo to budže k jutram, dokelž wokoło jutrow budže moje doktorske rigorosum a mam šće so khětro na to přihotować. Pisomnje wšak sym dosć daloko.

Pawlo! Nimaš žanych dundakow z Łužicow, kotřiž bychu za Łužicu wojowali w dalokej Grekskej w demokratiskich wojskach. Snadž J. Rjenč ze swojimi partisantami pojědže!? Pomysl, serbski pluton při boku druhich słowj. wojskow, kajki wuznam! Haj tajka myslička!

Božemje, měj so rjenje ze swojej bandu a postrow wote mnje wšitkich
Twój Wójcech

SKA Budyšin, sygnatura SKA, D II 4. 7D, k. 76-77, oryginál, rěkopis, 2 strony

1948, styczeń 9, Budyšin - Pismo Wydziału Budowlanego Domowiny do
Wójcecha Kóčki

-twarski wotrjad –
Z 31 – 238/48

w Budyšinje, dnja 9.2.48

Knjez
Mgr. Wójcech K ó č k a
we W r o c ł a w i u

Wobročamy so džensa z naležnej próstwu na Was. Je to sčehowaca:

Akcija za nowy „Serbski dom“ ma so popularizować tež w Pólskej. Smy sej myslili wěc tak, zo měł ćišćeć so wosebity lětak z wobrazom, ke kotremuž měła přidać so wupłaćeńka (Zahlkarte). Dale měło zało-
žiť so poštowe konto a připrawić so skład, na kotrymajž móhće zběrać
so a wupłaćować pomocne dary. Zo pak by cyła akcija w Pólskej někak
so centralizowała, prosymy Was, zo byšće Wy so skontaktował snano z
P[olskim]. Z[wiązkiem]. Z[achodnim]. W Póznanju, z „Prołużom“ a bra-
trom A. Nawku a mjenje bóle jednotliwe „džela“ rozdžělił mjez organi-
zacijemi, kotrež zhotowichu so po planach za „Serbski dom“. Zo byšće je
po dwěmaj eksemplaromaj rezesał na

A

P.Z.Z. w Póznanju,
A. Matyniaka w Póznanju
A.Nawku w Póznanju

Je drje tak, hdyž to wšo jedyn čłowjek do rukow wozmjje, najlěpje. Hewak
wudaža so skónčnje tři abi štyri letaki a załoža so konta za wšelakich stron.
Tak prosymy hišće raz, zo přewzaće to a našu próstwu posrědkujeće.

Z bratrowskim postrowom

P. Nedo
předsyda

za twarski wotrjad

4 přiłohi

SKA Budyšin, signatura D II 4. 7 C, karta 12, kopia, maszynopis, 1 strona

1948, luty 25, Budyšin - Pismo Głównego Sekretariatu Domowiny do
Wójcecha Kóčki

hłowny sekretariat
No./Wi. – Z 31 – 316/48

w Budyšinje, dnja 25.2.48

Knjez
mgr. Wójcech K ó č k a
w W r ó c ł a w j u

Přizjewjamy wam z tutym přikhad 8 serbskich studentow do Wróclawja. Maju wotjěć přichodny tydzień a so po možnosće docpěć přez Zhorjalc do Wróclawja. Prosimy Was, Wy chcył so trošku wo to postarać, zo by było we Wróclawje wšo, dalokož móžno, někak za našich studentow přihotowane.

Z bratrowskim postrowom

Pawoł Nowotny

za sekretariat

w přilozy lisćina
z personalijemi studentow [patrz dokument nr 22]

SKA Budyšin, sygnatura D II 4. 7 C, karta 14, kopia, maszynopis, 1 strona

*1948, luty 25, Budyżiszyn – Personalia przybywających do Wrocławia serbo-
łużyckich studentów*

Personalije serbskich studentow, přikhadžacych do
Wróclawja

1. Jurš Jochen z Budyšina, rodź. 23.12.24 w Budyšinje,
2. Korjeńk, Jan z Wotrowa, rodź. 1.3.27 w Nowej Wjesy,
3. Kušk, Reinhard z Hórkow, rodź. 29.3.26 w Budyšinje,
4. Měškank, Jurij z Malešec, rodź. 14.10.27 w Droždźiju,
5. Młynk, Jurij z Šunowa, rodź. 13.6.27 w Šunowje,
6. Rječek, Marja z Khelna, rodź. 14.12.24 w Khelnje,
7. Sikert Rudolf z Delneho Wujězda, rodź. 2.11.19 w Deln. Wujězdze,
8. Šewc Hinc z Psowjow, rodź. 8.2.27 w Poršicach.

SKA Budyšin, sygnatura D II 4. 7 C, karta 4, kopia, maszynopis, 1 strona

1948, marzec 29, Budziszyn - Pismo Sekretariatu Głównego Domowiny do
Wójcecha Kóčki

główny sekretariat
No./Wi. – Z 31 – 489/48

w Budyšinje, dnja 29.3.48

Knjezej
mgr. Wojćechej K ó č c y
we W r o c ł a w j u

Luby Wojćecho!

Po dołhim zasakłym wojowanju smy nětko skónčnje naš serbski zakon
w Sakskej wubědźili. Z tym smy položili zakład pod kulturnu awtonomi-
miju. Stawizny z znalizu tuteho zakonja dóstanješ tohorunja w blišich
dnjach.

Z tutym zakonjom su nětko nowe a hobsrke nadawki na naše ramjen-
ja spadnyły. Wutworimy kulturny zarjad, z kotrehož wjednikom budže
Pawoł Nedo ze stejnišćom ministerskeho rady (Ministerialrat). Trjebamy
cyły rjetomas wotrjadnikow a wosebje zastupjerja wjednika. Z tym pak
so wuprózdni městno šulskeho rady, kotrež snadź ja přewozmu.

Zakon sam je bjez wuznama, k žiwjenju zbudźimy jón, hdyž jón wu-
pjelnimy. K tomu pak trebamy ludźi a hišće jonu ludźi, ludźi z jasnym
politiskim wobličom a jasnej politiskiej zańdženosću.

Tohodla apelujemy wosebje tež na Tebje. Džensa směmy prajić, zo smy
to dobyli, wo čimž smój jako studentaj tak husto w Póznanju rěčaloj a
soniłoj, štož so namaj tehdom zdawaše njedocpějomne. Naši studenća
njejsu Bohužel hišće tak daloko, dyrbymy hišće něšto lět na nich čakać.
Tohodla wołamy tych, kotriž dopjelnja předpokłady a móža hnydom za-
přimnyć do kołow serbskeho woza. Mamy džensa woprawdže wuznam-
ne pozicije, kotrež dyrbymy na kóždy pad wupjelnic. W tutych dnjach
je nam ministerstwo planowe městno wyšeho studijnego direktora při-
zwoliło. Koho tam damy? Džensa smy nětko tak daloko, zo móžemy na
to myslić, zo sej započnjemy twarić serbsku akademiju. Ze starymi – kaž

sam wješ, - daloko njezajedźemy; trjebamy młódsich z wěstym nazhonjenjom.

Tohodla wołamy wosebje Tebje!

Zakoń móže so stać z fundamentom noweho žiwjenja serbskeho luda – hdyž kóždy wědomy Serb so do džěła zapřahnje – abo z našej najwetšej blamažu a ze započatkom definitiwneho kónca našeho naroda – hdyž w tutym wokomiku hladamy jenož wosobinskich zajimow a hdyž njewobkhowamy narodneje discipliny.

Tohodla sej žada zajim serbskeho přichoda, zo so tak ruče hač móžno wróciš!

Wojćecho, za tutón zakoń, kotryž móže zwěsćić woztodenje serbskeho luda, smy naše žiwjenje w illegalice na hrački stajili. Běchmy tehdom hižo přestari, zo mózemy džensa prajić, zo bě to jenož młodostna fantazija a zahoritosć. Ně, to bě zasakła wera do lěpšeho přichoda. Tutu wěru smy sej wobkhowali w najčěmnišich hodžinach, hdyž přebywachmy w koncentraciskich lěhwach a jastwach, tuta wěra bě z našej hwězdy, kotraž je nas wjedła w emigraciji a w struchłych lětech fašistiskeje wójny. Nochcu a njemóžu wěrić, zo by Ty tutu wěru zhubił. Wosebje nic džensa, hdyž je naša fanatiska wěra zdžěla dóstała realne formy z so stała z woprawdžitosću. W mjenje tuteje wěry, Wojćecho, apeluju na Twoje swědomje a serbske wědomje a wołam Će w mjenje přichoda serbskeho naroda – wróc so tak ruče hač móžno !

Wołam Će wosebje tež w mjenje bratra Pawoła Neda, dra. Jana Cyža a Jurija Bržana.

Mamy tu džensa wšitcy bėdžić wo wšėdny khleb. Ale nitchó njeje tu z hłodom wumřěl – ale dokelž smy dopředkarjo, wėrimy, zo budže w přichodze tež tutón nam přidžěleny kruch khlěba wjetši, tak to budžemy so wšitcy móc najěsć – tež Ty a Twoja swójba.

Smy přeswėdčeny, zo wuslyšiš naš apel. Zdžel nam, prošu, hdy smėmy z Twojim přikhadom definitiwnje lićić.

P. Nowotny

SKA Budyšin, sygnatura D II 4. 7 C, karty 24-25, kopia, maszynopis, 2 strony

1948, kwiecień 6, Budziszyn - Pismo Sekretariatu Głównego Domowiny do
Wójcecha Kóčki

główny sekretariat
No./Wi. – Z 31 – 517/48

w Budyšinje, dnja 6.4.48

Knjezej
mgr. Wojćechej K ó č c y
we W r o c ł a w i u

Luby Wojćecho!

Dóstachmy dopisnicu wot Tebje a Antona Nawki, zo staj pola našich jaty-
nych w Jaworznie byłoj a wokoło 30 za wotjězd do domizny wupytałoj.

Dokelž nas přibuzni jatychn nastajnosći nadběhuja, smy jim zdželili, zo
mamy nadžiju, zo so bórzy wróca, dokelž je nam to naše zastupjerstwo
zdželiło. Nětko pak mamy hižo haprleju a naši jeći hišće njejsu přijěli. Su
tam ludžo, kotřiž $\frac{3}{4}$ lěta hižo w Jaworznie na transport čakaju.

Prosimy Će naležnje, pola polskich wyšnosćow w tutej naležnosći in-
terwenować, zo bychy znajmjeńša Ći, kotrychž sće wupytali jako hód-
nych so móhli wrócić.

Zdžel nam prošu prawje bórzy wuskutk Twojeje interwencije.

Džefu zdar!

Pawoł Nowotny

za sekretariat

SKA Budyšin, signatura D II 4. 7 C, karta 31, kopia, maszynopis, 1 strona

1948, kwiecień 13, Budziszyn - Pismo Sekretariatu Głównego Domowiny do
Wójcecha Kóčki

hłowny sekretariat
No./Wi. – Z 31 – 578/48

w Budyšinje, dnja 13.4.48

Knjezej
mgr. Wojćechej K ó č c y
we W r o c ł a w i u

Luby Wojćecho!

Prosymy Će wo posrědkowanje připołożeneje proštwy. W jednym z Twojich listow w zańdženym lěce sy nam pisał, zo mamy proštwu na Harcerstwo Tebi připóslać z zo wšo dalše potom wobstaraš. Napiš tola prošu na zarjadnistwo harcerstwa, zo bychy nam posłali oficialne přeprošenje, na kotrehož podstawie bychmy potom pola Polskeje Wojskoweje Misije w Berlinje sej zhromadny pas wuprosyli.

Při tutej składnosći chcemy Ći tež zdzielić, zo wuhotujemy 17.4.48 wulki serbski ludowy zjězd w Budyšinje, na kotrymž ma so přediskutować zakon a so wutworić centralny wuběrk k přewjedženju zakónskich postajenjow.

Štwórk, 15. Tut. mės. Změjemy konferencu z ministerstwami šulstwa a znutřikowych naležnosćow w Drježdžanach hdžež ma so wuradzować wo realizaciji tuteho zakonja. Wěmy derje, zo ze strony nišich instancow budža so nam wšelakie wobćežnosće hišće činić, ale tež tam so z časom předobudžemy.

Bychmy jara witali, hdyž bychmy wot Tebje, kaž tež wot našich studowacych dostali zbožopřea a što sej myslicie wo nowym zakonju, zo bychmy to w Nowej dobjje wozjewić móhli. Bychmy so tež jara zwjeselili, hdyž bychmy dostali hłosy wuznamnych Polakow. Wčera dostachmy te-

legram wot generala Prawina, šefa Polskeje Wojskoweje Misije w Berlinje. Je to ważne, dokelž můžeme z tym dopokazać, zo cyłe Słowjanstwo sće-
huje nowu situaciju we Łužicy.

Džěła mamy jara wjele a rukow k džětu je mało. Tohodla prosymy Će
naležnje, zo by so tež Ty, prawje bórzy doma we Łužicy sobu do džěła
zapřahnył. Mamy nadžiju, zo njebudžemy podarmo čakać.

Džětu zdar!

Nedo

P. Nowotny

předsyda

sekretař

P. s. W přiłozy sćełemy Ći tohorunja ad informandum wotpisk našeho
lista na pana Kwapisiewiczza w Katowice, wot kotrehož dostachmy wče-
ra balik za nas tak ważnymi knihami.

SKA Budyšin, sygnatura D II 4. 7 C, karta 40, kopja, maszynopis, 1 strona

1948, maja 3, Budziszyn - Pismo Sekretariatu Głównego Domowiny do
Wójcecha Kóčki

hłowny sekretariat
No./Wi. – Z 31 – 661/48

w Budyšinje, dnja 3.6.48.

Knjezej
Wojćechej K ó č c y
we W r o c ł a w i u

Luby Wojćehe

W februaru t.l.. sy nam zdźělił, zo sy z Antonom [Nawku] serbskich jaty-
tych zweryfikował. Wot tuteho časa njejsmy ničo wjacy wot Waju – ani w
tutej, ani w druhich naležnosćich – słyšeli.

Přiwuzni jatychnas dzeń wote dnja nadběhuj a so naprašuj, čehodla
so jeći nětko njewróca. A jeci sami pisaju – kaž na př. Beno Cy ž z Khrosćic
– a skorža, zo so Domowina docyła wo nich nijestara. Wobćežuje tuto ža-
lostnje naše džeło. Smy so tež na Polsku Wojskowu Misju w Berlinje wo-
broćili, zo bychy na to skutkowali pola wojskowych zarjadow w Pólskej,
zo bychy so Ći zweryfikowani Serbja skónčnje domoj wróćili.

Prosmy Će naležnje, zo by tutu naležnosć jónu kruće do rukow wzał
a wšo činił štož je móžne, abo zo by nam znajmjeńša napisał, kajke in-
stancy w Polskej tutu wěc zarjaduja, zo bychmy so na tute přez Misju w
Berlinje wobroćili.

Dale čakamoj z towaršom Nedom přeco hišće, zo by nam skónčnje de-
finitiwnje zdźělił, hdy směmy z Twojim a Antonowym přijězdom do

Łužicy ličić. Kulturny zarjad beži, nadawki rostu z dnja na dzeń – nima-
my žanych wukubłanych mocow. Tohodla prošu Će cyle naležnje, zo by
nam skončnje wotmołwił na naše dopisy.

Džětu zdar

P. Nowotny

za sekretariat

SKA Budyšin, sygnatura D II 4. 7 C, karta 44, kopia, maszynopis, 1 strona

1948, wrzesień 10 – List Wójciecha Kóčki do Jurija Wjeli

10. 9. 48

Luby přecélo!

Hišće jónu we wěcy našich serbskich jatych, kotřiž přislušachu k SS-formacijam. Jedna so wo Mihana a Całtu. Myslu, zo je na Domowinu w tej naležnosći hižo br. Nawka z Póznanja pisał. Wěsće najskeršo tež, zo je Całtu, přez naju tedom zwertifikowany, hižo w rjedže tych stał, kotřiž su potom domoj dojěli. W poslednim wokomiku na našich wočach jeho zaso wrócowzachu, (dokolž) pyt[n]ywši, zo wón do mjenowaneje formacije naležeše. Komandant toho lěhwa nam zdžěli, zo tajkich ludži na žadyn pad njezwólni. Můža to jenož najwyžše instance sčinić. Za Mihana mějach jenož přeložk w pólskej rěči wot wuswědčenja Grosshennersdorfskeho měščanosty Netscha, a to bjez kóždeho kołka. Tajku papjerku so wě, načolnik lěhwa njeje připoznał. Chcemy-li dopčěć jeju zwólnjenje, postarajće so tola wo originalne němske pisma wot SED, zo staj wobaj nuzowanaj do SS stupiłoj a napišće přez Domowinu wobkrućene pólske přeložki. Póscelće to potom A. Nawcy, kotryž ma w Póznanju běžnje zwisk z Pólskim Związkiem Zachodnim, kotryž te wěcy za přislušne Ministerstwo rjaduje. Možeće tež bjezposrědnje na Zwiszek słać te wuswědčenja dodawši próstwu wot Domowiny. Mój jowle wot sebje ničo samaj činić njemůžemoj. Mihana smój podałoj k zwólnjenju, to pak so njeporadzi je-li jeho přislušnosć k mjenowanej formaciji w lěhwje znata, štož runje tukhwilu na pomjatk njewěm.

Knj. dr. Symankej prošu prajće, zo budže Křesćan Nowak z Kumwałda wěsće zwólnjeny ze wšěmi druhimi, je wón na našej lisćinje. Dokolž pak bě wón mjeztym přestłany do druhoho lěhwa, tohodla to dlěje traje. Z tymi jatymi bě docyła wulke wušparanje, dokolž wulki džěl njebě w centralnym lěhwje, z kotrehož so jatych zwólnja, a to smjerc dołho traje předy so jich wšitkich zabjerje do hromady. Mjeztym nastachu nowe čěže z transportom a njedawno hakle zhonich, zo je skónčnje ta instanca postajena, kotraž ma našich jatych domoj wotwjezc. Ertnje bych Wam mohł wjacy rjec wo džzensnišich čěžach w tych naležnosćach.

Z našimi džěćimi na prózdniny je so wšo skandalnje změšalo. Sym loni wuraznje pisał a powědał, zo by so na čas próstwu z Budyšina do Warszawy pósłało. Słyšach potom, zo je so to tež přewjedło. Běch najlěpše je mysle, zo wšo dže w najlěpšim porjadku. [...] přijědže br. Černika prosych jeho, dokelž chcyshe być we Warszawje a ja běch jara zadžěłany, zo by to wšo w Ministerstwje dorjadował. Potom zhonich, zo bě to wšo někak njejasnje zawjerčane a samo słyšach, zo su přičiny najwyššeho rjadu to wšo zadžěwale. Jako přikład zdžělu Wam jenož, zo pólske džěći z „budyškeje“ cony tež njejsu na wočerstwjenje jow přijěli! Na kóncu su, kaž słyšach „tola“ dowolenje dali, nětk pak bě bohužel přepozdže, dokelž Domowina dokhwatała njeje. Kajka to njesměrna škoda. Wšak tež wšo derje njeprěwidžu a dohladać njemóžu, dokelž so intensiwnje wědomosći wěnuju a njeje tu nictón, kotry by wosebje za tymi wěcami hlađał. Z našimi studentami hač na wizowe wulke ćeže je tak daloko w porjadku. Je mjez nimi dobra harmonija, dobry słowjanski duch a widžu, zo přerěznje derje džěłaju. Słyšach, zo maja hišće nazymu nowi přijěć. Najwyžši čas zapodać jich personalije! Potom budže zaso přepozdže a wuńdu same ćeže. Pósćelće tež nas Sonju sobu! Wo Zhorjelskim gimnaziju drje wjacy njemysliće!?

Mějće so rjenje a budžće strowjeni w lubej domiznje
Waš Wójćech Kóčka

SKA Budyšin, sygnatura N VIII 4 D, oryginál, rękopis, 2 strony

1948, październik 6, Budziszyn - Pismo Sekretariatu Głównego Domowiny do
Wójcecha Kóčki

hłowny sekretariat
Š./Kr. Z 6 – 11 81/48

w Budyšinje, dnja 6.10.48

Knjez
Wójcech Kóčka

we W r ó c ł a w j u

Waženy přecelo

Jako zastupjerej słowjanskeho wuběrka w Pólskej prosymy Tebje, so wo scěhowacu naležnosć postarać a nam wo jeje wuslědki rozprawu podać.

Domowinski sobustaw Pawoł J u r k z Rowno p. Slepó je so w lěće 1943 we Hornjošleziskej wokrjes Rybnik woženil. W času wójny 14. Měrc 1945 bu dla céknjenja z wójska zajaty a k smjerći zasudzeny. Pozdžišo pak na 12 lět kłostarnje wobhnadzeny. Přez tele wosudne zapletki je so ze swojej žonu rozešoł. Jeho mandželska bydli džensa w Czerwonej Wodźe, prjedy (Rothwasser p. Kohlfurt). Kaž nam Jurk zdželi, su jej pólske wyšnosće přestup hranicow z Pólskeje do Němskeje zapowědzeli. Wona je hižo dwójcy podarmo spytała čorno přez hranicy přendź.

Dokelž je po zdželenju Běto Wodžanskeho sekretariata Pawoł Jurk dosć dobry a aktiwny Serb, bychmy jemu w jeho naležnosći rad pomhali. Nuzne je tohodla, zo přez naprašowanje w Czerwonej Wodźe zwěsćić,

čohodla so mandželska Jurka přez mjezy njepući, a hač Tebi njeby móžno było wupućowanje posředkować.

Z přecelnym postrowom
J[an] Š[ořta]

Sekretariat

SKA Budyšin, sygnatura D II 4. 7 C, karta 73, kopia, maszynopis, 1 strona

1949, czewiec 6, Budziszyn - Pismo Sekretariatu Głównego Domowiny do
Wójćecha Kóčki

Š/kr. Z 31 – 448/49

21.6.49

Knjez
dr. Wójćech K ó č k a

we W r ó s c ł a w j e
Szewska 36.

Naš sobustaw Matej Bastian nas prosy wo podpjeru w scěhowacej naležności. Mandźelska Bastiana Madlena rodź. Domko, rodź. 3.10.1896 w Brězowcy (magdalena Bastian geb.Domko, geb. am 3.10.1896 in Halbendorf) je so 6. Januara 1943 dla chorjenja čuwow do wustawa w Bolesławje (Heil – und Pflegeanstalt Bunzlau Schlesien) zaměstniła. Přez wojinskie podawki je so na tute wašnje Bastian wot swojeje mandźelskeje dźělił a dokelž je to nětko polska zemja, njemože wo njej ničo blišeho zhonić. Za njeho je wezo wažne zwěšćić, hač je mandźelska hišće žiwa.

Snadž je Wam možno, so w Bolesławje naprašować, hač je Madlena Bastianowa w tamnišim wustawje registrowana. Za bórzomnu wotmołwu bychmy byli jara dźakowni.

Z přećelnym postrowom

Šołta
Načolnik sekretariata

SKA Budyšin, sygnatura D II 4. 7 C, karta 113, kopia, maszynopis, 1 strona

1950, mērc 13, Budziszyn - Pismo Sekretariatu Głównego Domowiny do
Wójcecha Kóčki

Š/kr. Z 31 – 125/50

13.3.50

Knjež
dr. W. K o č k a

W r o c ł a w.
ul. Szewska 36

Nast.: Dopis z 3.3.50.

Wobkrućamy přijće Wašeho lista nastupajo studentow. Nam je zapozdženy wotjězd studentow do Pólskeje wězo jara njeluby, ale přeciwo tajkim njedostatkam smy z našeje strony bjezmócni. Wukazy dla překroćenja hranicow su dotal hišće tak njedosahace, zo je ćežko dóstać poľnowprawne podpisy za přejězdne papjery. Dla studenta K u š k a smy přepodali list na studentsku komisiju, kotraž so z tutym padom zaběra.

W dalšim mamy próstwu, zo byšće so z naležnosću zaběrał, kotraž je naspomnjena w připoľženym lisće wěsteho Dominika Krawca. List je nam přinješł jedyn sobustaw Domowiny z Wulkeje Dubrawy, kiž je po zdaću pólskeho pochoda. Snadž budže Wam móžno přez spušćomneho čłowjeka w Póznanju zhonić, kak daleko ma so naspomnjenym wěcam wažnosć přicpěć. Wo wusledku prosymy nam zdžěleńku podać.

Wobžarujemy wězo jata, zo maće z wobstaranjom pasa za přijězd do Łužicy wjele wobćežnosćow. Na koždy pad bychmy wosobinske dorěčenje z Wami jara witali. Nadžijamy so, zo so tola hišće poradzi w blišim času trěbne přijězdne papjery dostać.

Z přecelnym postrowom

Šořta
Načolnik sekretariata

1 přiľoha

SKA Budyšin, sygnatura D II 4. 7 C, karta 126, kopia, maszynopis, 1 strona

Stoletý most mezi Prahou a Budyšínem. Společnost přátel Lužice (1907-2007) Marcel Černý - Petr Kaleta (edd.), Společnost přátel Lužice a Chvojko nakladatelství, Praha 2008, ss. 151.

W dniach 9-10 listopada 2007 r. w Bibliotece Narodowej Czeskiej Republiki (w Pradze) obchodzono 100 rocznicę założenia Towarzystwa przyjaciół Łużyc (ówczesnie Łużyckoserbskie towarzystwo „Adolf Černý”). Podczas dwudniowych uroczystości, zaproszeni goście mieli możliwość przedstawienia w swoich referatach historii czesko-serbołużyckich kontaktów na polu kulturalno-naukowym. Dokonano także uroczystego odsłonięcia odrestaurowanego obrazu Jakuba Xavera Ticina. Za sprawą Marcela Černego i Petra Kalety, w 2008 r. wydano publikację naukową, będącą niejako podsumowaniem wspomnianych uroczystości. Jest to zarazem pierwszy tom nowej edycji, mającej podjąć zagadnienie wzajemnych relacji na przestrzeni wieków.

*Stoletý most mezi Prahou a Budyšínem. Společnost přátel Lužice (1907-2007)*¹, ma za zadanie przybliżyć czeskiemu czytelnikowi temat sorabistyki. Pięć z siedmiu znajdujących się w publikacji tekstów napisano bowiem w języku czeskim (dwa pozostałe w języku górnołużyckim i polskim).

Prezentowaną publikację otwiera artykuł Petra Ledviny, poświęcony dziejom *Towarzystwa przyjaciół Łużyc (SPL)* w latach 1907-1939. Autor w zarysie przedstawia najważniejsze wydarzenia związane z powstaniem i międzywojenną działalnością towarzystwa. Omawia najważniejsze wydarzenia dotyczące jej aktywności na polu: polityki i kultury, zasad członkostwa, finansów, aktywności wydawniczej. W lutym 1939 r., w wyniku zbliżającego się upadku II Republiki, władze SPL podjęły decyzję o zaprzestaniu dotychczasowej działalności. Postanowiono również o ukryciu najważniejszych (z punktu historycznego) publikacji serbołużyckich oraz zniszczeniu listy członków, której dokonano w obawie przed represjami ze strony III Rzeszy.

¹ „Stuletní most między Prahou a Budiszynem. Towarzystwo przyjaciół Łużyc (1907-2007)”.

Tematyką współpracy czesko-serbołużyckiej w dziedzinie bibliotekarstwa podjął się Franc Šen. Trzeba zaznaczyć, że pierwsze serbołużyckie biblioteki powstawać zaczęły jeszcze w XVIII w. (1767 r. – Lipsk, 1784 r. – Praga, 1838 r. – Wrocław). W XX w. najważniejszą inicjatywą tego typu było założenie tzw. Biblioteki Hórnik (w 1926 r.), która dzięki pomocy finansowej praskiej uczelni i członków SPL, w 1934 r. mogła poszczycić się nie tylko odnowioną biblioteką, ale również trzema tysiącami książek w języku serbołużyckim. Wraz z upadkiem Czechosłowacji (15 marca 1939 r.), biblioteka została wywieziona przez okupanta do Budziszyna, skąd wróciła dopiero po II wojnie światowej. Największe straty łużycki księgozbiór poniósł jednak nie w wyniku wojny, a sił natury. Sierpniowa powódź (w 2002 r.) dokonała ogromnych zniszczeń w zbiorach. Zdaniem autora, digitalizacja księgozbioru jest największym zabezpieczeniem dla przyszłości biblioteki, której niezmiennym zadaniem jest kultywowanie dziedzictwa Górnych i Dolnych Łużyc.

Biografię serbołużyckiego jezuitę Jakuba Xavera Ticina (1656-1693) w interesującym przyczynku przedstawił Jan Zdichynec. Jeden z głównych kodyfikatorów pisowni górnołużyckiej i propagator tejże literatury urodził się w Kulow/Wittichenau, gdzie przewagę miała ludność wyznania katolickiego (w „lutrańskich” Górnych Łużycach był to ewenement). Studia teologiczne odbywał w Nysie oraz w Pradze. Z niewielu zachowanych o nim przekazów ukazuje się, jako osoba niezwykle pobożna i szanowana. Autor *Principia lingua wendicae* oraz *Epitome* zmarł podczas oblężenia Belgradu w 1693 r. (pełnił wówczas funkcję polnego kapelana w armii austriackiej).

Stosunkami Czesko - serbołużycko - niemieckimi w krótkiej rozprawie zajmuje się Timo Meškank. Autor na podstawie przysłów ludowych charakteryzuje stereotypowe myślenie społeczności serbskiej, w którym Czech jawi się jako „brat”, a Niemiec jako „germanizator”. Autor konstatuje, iż w biegu ostatnich trzech generacji, przyjazny stosunek Czechów wobec Serbów się nie zmienił.

Tematyką rozwoju serbołużyckiej kultury w przedwojennej

Czechosłowacji (na przykładzie wystawy w Jabkenicích, 20 czerwca – 30 września 1937 r.) podejmuje się Jurij Łuščanski. Największe ówczasie przedsięwzięcie SPL na polu kultury, zostało entuzjastycznie przyjęte przez władze i społeczeństwo I Republiki. Przy ogromnym poświęceniu Vladimíra Zmeškala udało się w „jednym miejscu” zgromadzić dzieła literatury serbołużyckiej, fotografie, stroje ludowe, historyczne mapy, memoranda, plakaty itp. Wystawa została mocno skrytykowana przez władze III Rzeszy, oskarżającej władze czechosłowackie o zamierzoną prowokację². Podobnie jak to było z tzw. Biblioteką Hórniku, eksponaty z wystawy w 1937 r. tylko częściowo dochowały się do czasów powojennych.

Relacjom czesko-serbołużyckim w krótkim, acz interesującym przyczynku przyjrzał się również Leoš Šatava. Kreśląc wzajemne relacje na niwie politycznej, historycznej i kulturalnej zdaje się pytać, czy aby Łużyce nie są miejscem mistycznym, coś na podobieństwo „słowiańskiego Graala?” Optując za dalszą współpracą czesko-serbołużycką wyraża nadzieję, że będzie ona miała charakter wyważony (bez zbędnego idealizmu czy pragmatyzmu).

Ostatnim akordem publikacji jest artykuł Piotra Pałysa, w którym autor podjął się tematyki stowarzyszeń prołużyckich działających w Polsce od międzywojnia po czasy nam współczesne. Geneza powstawania wspomnianych organizacji wiąże się z tworzeniem (po okresie rozbiorów) nowych polskich uczelni. Pierwsza placówka naukowa badająca kulturę najmniejszego narodu słowiańskiego została otwarta w 1921 r. na Uniwersytecie Poznańskim (Instytut Zachodnio-Słowiański). Warto również wspomnieć o istniejących (do 1939 r.) stowarzyszeniach w Warszawie i Poznaniu (oba pod nazwą Polskie Towarzystwo Przyjaciół Narodu Łużyckiego), prowadzących działalność popularyzatorską. Po II wojnie światowej (w latach 1945-1950) najsilniejszymi ośrodkami „prołużyckimi” były Warszawa, Kraków, Poznań, Wrocław i Częstochowa. Wobec nowych warunków geopolitycznych (związanych z powstaniem

² Dotyczyło to szczególnie części wystawy pt: „Łużyccy Serbowie w karykaturze”, gdzie wyśmiewano się z samego Adolfa Hitlera i jego stosunku do Serbołużyczan.

NRD) władze nakazały zaprzestanie działalności tychże organizacji. Ponowne ożywienie wzajemnych kontaktów nastąpiło w latach 60. Wraz z przemianami ustrojowymi i upadkiem komunizmu, w Warszawie (1991 r.) powołano do życia Towarzystwo Polsko-Łużyckie. Innymi ważnymi ośrodkami zajmującymi się sorabistyką stały się Zielona Góra oraz Opole.

Publikacja, której wydanie jest zasługą Marcela Černego i Petra Kalety jest godnym uwagi przyczynkiem do poznania dziejów i kultury najmniejszego narodu słowiańskiego. Niech słowa Hanuš Härtla (byłego przewodniczącego Společnosti přátel Lužice) będą dobrą wskazówką dla współautorów niniejszej publikacji:

„Každý, kto robí coś pożytecznego, coś dla innych, za darmo a zwłaszcza razem z innymi, sam także zyskuje.”³

Jan Morawiak (Opole)

³ „Každý, kdo dělá něco smysluplného, něco pro jiné, zadarmo a hlavně s jinými společně, získává vždy také sám”; *Stoletý most mezi Prahou a Budyšínem. Společnost přátel Lužice (1907-2007)*, s. 10.

Achim Nawka, *Z Radworja do swěta. Kalejdoskop mojego žiwjenja*, nakładem autora, Radwor 2007, ss. 192

Autor *Kalejdoskopu* urodził się 17 lutego 1916 roku w rodzinie radworskiego nauczyciela, w której katolicyzm i patriotyzm były podstawą egzystencji, a dobra serbszczyzna stanowiła język serca i umysłu. Edukację swa rozpoczął Achim Nawka w ludowej szkole pod okiem ojca – Michała Nawki (poety, nowelisty, językoznawcy i muzyka). Maturę zdał w Budziszynie, a studia lekarskie odbył w Wiedniu i Pradze, uzyskując w roku 1959 dyplom doktora nauk medycznych.

Pracował w Lipsku, Kamienicy i na Łużycach. Ożenił się z Łużyczanką Marią Brězanec, również lekarką. Wychowali pięcioro dzieci. Jako pisarz zadebiutował doktor Achim w roku 1965, publikując *Rodakowe dyrdomdejstwa*. Trzy lata temu wyszedł jego *Rodak na Lubinie*.

Omawiana autobiografia zawiera oczywiście przede wszystkim informacje osobiste, zawodowe i rodzinne. Dużo miejsca poświęcił autor przeżyciom wojennym. Informacje te są ciekawe, a ich przekaz wskazuje na rozwinięcie „żyłki” literackiej, ujawnionej w publikacjach z lat 60-tych. Jednocześnie Achim Nawka przypomina wydarzenia dziś już historyczne, widziane oczyma wrażliwego ich uczestnika albo obserwatora.

Jako dziecko działacza narodowego był późniejszy chirurg wcześniej wciągany do pomocy w pracy ojca. Rozprowadzał łużyckie gazety i zapamiętał, że między obiema wojnami światowymi „nie było w Radworiu domu serbskiego, w którym zabrakłoby gazety łużyckiej”. Dając temu świadectwo, stwierdza Achim Nawka, że „dziś radworczenie nie czytają już tak chętnie łużyckiej prasy.”

Podrosły Achim wstąpił do radworskiej „Hólciny”. Było to krótko tolerowane przez hitlerowców stowarzyszenie chłopięce organizowane przy parafiach łużyckich po zlikwidowaniu „Sokoła”. Pod pozorem imprez sportowych przeprowadzano tam różne nie tylko rozrywkowe akcje, ważne z punktu widzenia coraz bardziej szykanowanego ruchu narodowego.

W czasie kampanii polskiej, 23-letni Achim znalazł się w Polsce i był świadkiem brutalnego traktowania obywateli podbitego państwa. Starał się w miarę swych możliwości łagodzić przejawy germańskiego okrucieństwa..

Wojnę zakończył Achim Nawka w niewoli zachodnich aliantów. Na początku pobytu w obozie (gdzie spało się pod gołym niebem bez względu na pogodę) spotkał jeńca Łużyczanina, z którym zamienił parę zdań w ojczyściej mowie, kończąc rozmowę słowem „haj” („tak”). Wywołało to ostrą połajankę ze strony jeńca – Niemca, który niewinne słowo serbskie uznał za hitlerowskie hajlowanie.

Po powrocie do kraju Achim Nawka z bólem obserwował osłabianie serbskiego potencjału patriotycznego przez okupantów sowieckich i niemieckich wykonawców ich rozkazów. Znaleźli się też odszczepieńcy łużyccy, do których należał m.in. Kurt Krenc. W roku 1950 ten komunistyczny funkcjonariusz został wywindowany na stanowisko przewodniczącego „Domowiny”. Doktor Achim nie ma wątpliwości, że człowiek ten nigdy nie stał po stronie narodu łużyckiego i został „předsyda” w celu „doprowadzenia ludu łużyckiego do ateizmu i socjalizmu” opartego na wzorach sowieckich. Zapoczątkowało to rozłam w tej narodowej organizacji. Dlatego autor *Kalejdoskopu* nie bez racji pisze: „Jakżeż ohydny był pocałunek Neda¹ i Krenca. Z równym obrzydzeniem wspomina Achim Nawka oportunizm innego przedwojennego luminarza kultury łużyckiej, który aprobował wcielanie młodzieży serbskiej do ogólnoniemieckiego związku wzorowanego na Komsomole.

Autor *Kalejdoskopu* w opisach znanych mu faktów zachował dystans uwarunkowany nie tylko dojrzałością, ale też światopoglądem. Nie zajął jednak pozycji beznamietnego informatora. Tok narracji jest żywy, język barwny i jędrny, co sprawia, że książka Achima Nawki wzbogaca literaturę łużycką i może zaciekać także niemieckich i zagranicznych sorabofilów.

Zbigniew Kościów (Opole)

¹ Paweł Nedo był przewodniczącym „Domowiny” w latach 1933-1950. Według Jana Nuka przekazanie tej funkcji Krencowi było dla Neda wydarzeniem bolesnym. (J. Nuk, *Zawodne słowo ke kolokwijej*, „Rozhlad” 2009, čo. 2-3, s. 43.)

Beno Budar, *Tež ja mějach zbožo. Serbscy wojacy w 2. swětowej wójnje*, Ludowe nakładnistwo Domowina, Budyšin 2006, ss. 227.

Książka Bena Budara – jednego z najpłodniejszych łużyckich ludzi pióra – likwiduje część przysłowiowych „białych plam”, jakie pozostawiła komunistyczna cenzura. Publikacja zawiera 40 relacji byłych żołnierzy łużyckich wcielonych do hitlerowskiego wojska w latach 1938 – 1945. Były to roczniki 1909 – 1929. Według Budara „tysiące serbskich wojaków nigdy [z wojny] nie wróciły.” Ci, którym powrót był dany, przeważnie milczeli o swych przeżyciach nawet w rodzinnych kręgach. Szczególną „dyskrecję” zachowywali jeńcy zagarnięci przez armię radziecką, którym przy zwalnianiu z obozów nakazywano ostro przemilczanie warunków, w jakich wegetowali. Mieli jednak szczęście!

Wśród informatorów Budara znaleźli się w przewadze rolnicy rzemieślnicy łużyccy, ale nie zabrakło też reprezentantów inteligencji. W wojsku pełnili różne funkcje, ale w większości była to służba szeregowców. Uczestniczyli w bitwach niemal na wszystkich frontach. Mało, który nie doznał uszczerbku na zdrowiu. Wielu Łużyczan stwierdziło, że serbszczyzna pomogła im przetrwać podczas walk w Polsce, Rosji i na Ukrainie, a także w razie pobytu w radzieckich obozach jenieckich.

Duża liczba Łużyczan dostała się do niewoli sowieckiej przed kapitulacją Niemiec. Wykorzystywani byli do rozmaitych prac ciężkich, w morderczych warunkach bytowych poza Uralem. Tylko jeden informator stwierdził, że nie doznał w sowieckiej „jatkje” żadnej krzywdy. Pozostali podkreślali uszczerbki fizyczne i psychiczne.

Na odmianę w niewoli zachodnich aliantów jedynie pierwszych dniach można się było uskarżać na głód i chłód. Później bywało nawet tak nieźle, że jeńcy potrafili przekazywać rodzinom w okupowanych Niemczech paczki z kawą, cukrem i kakao. Zarabiali na to, pracując znośnych warunkach, głównie na roli u farmerów amerykańskich i angielskich.

Autor omawianej publikacji zatroszczył się o optymalny auten-

tyzm relacji także pod względem językowym, utrzymując nie tylko gwarowe zwroty łużyckie, ale też germanizmy. W części relacji zachował również wzmianki o tragicznych losach niektórych rodzin żołnierzy wyróżnionych przychylnością doli. Wartość książki Budara podkreślają też stosownie dobrane fotografie i komentarz autora – obiektywny i niepozbawiony emocji.

Zbigniew Kościów (Opole)

Międzynarodowa konferencja naukowa: Jan Skala (1889-1945) Działacz narodowy, publicysta i twórca, Opole 26 maja 2008 r.

Upływająca w tym roku 120 rocznica urodzin Jana Skali uczczona została na Opolszczyźnie szeregiem imprez organizowanych przez Stowarzyszenie Polsko – Serbołużyckie Pro Lusatia, Urząd Marszałkowski Województwa Opolskiego samorządy Domaszowic, Gogolina i Namysłowa, Muzeum Śląska Opolskiego, Bibliotekę Gminną w Gogolinie i Związek Serbów Łużyckich Domowina.

Pierwszą z nich była zorganizowana 26 maja 2009 r. w Instytucie Historii Uniwersytetu Opolskiego międzynarodowej konferencji naukowej, poświęconej biografii tego wielkiego Serbołużyczanina. Dlaczego właśnie w Opolu? Z przynajmniej trzech powodów: Po pierwsze, od 1925 r. ściśle współpracował ze Związkiem Polaków w Niemczech, walcząc o prawa nie tylko swych rodaków, ale także zamieszkujących w granicach ówczesnych Niemiec Polaków. Po drugie, na Opolszczyźnie spędził ostatnie miesiące życia i tutaj znalazł miejsce ostatecznego spoczynku. Po trzecie, to właśnie związany z opolską uczelnią naukowiec, prof. Leszek Kuberski był autorem jego biografii. O tym wszystkim przypominała, otwierając konferencję, prof. Anna Pobóg – Lenartowicz. Ze strony serbołużyckiej uczestników powitała wiceprzewodnicząca Domowiny Zala Cyżowa, a w imieniu Marszałka Województwa Opolskiego Józefa Sebesty, dyrektor Departamentu Kultury, Sportu i Turystyki w Urzędzie Marszałkowskim Województwa Opolskiego, Janusz Wójcik.

Konferencję rozpoczęło wystąpienie prof. dr hab. Sławomir Nicieji, jednego z twórców i trzykrotnego rektora opolskiego uniwersytetu, który w przyczynku *Leszek Kuberski, biograf Jana Skali* przedstawił przebieg kariery zawodowej opolskiego naukowca, ze szczególnym uwzględnieniem poszczególnych etapów jego pracy nad biografią Jana Skali, której był promotorem. Kolejny referat dotyczył już konkretnych aspektów życiorysu serbołużyckiego

publicyście. Jego wnuk Dr. phil. habil Peter Kroh w referacie: *Die sorbische Frage und Jan Skalas Antworten* skoncentrował się na kilku zagadnieniach, definiujących poglądy Skali odnośnie kwestii serbołużyckiej – m.in. jego udziale w tworzeniu ruchu „sokolego”, poglądach przedstawionych w broszurze *Wo serbskich prašenjach*, obronie Łużyckiego Seminarium w Pradze, walce o prawa swe go ludu na łamach „Kulturwehr” i walce z nazizmem. Tekst prof. Prof. Dietricha Scholze-Šořty: *Śmierć na Dolnym Śląsku. Tragizm serbołużyckiego pisarza Jana Skali (1889-1945)* dał z kolei syntetyczny przegląd aktywności życiowej Skali, jako publicyście, dziennikarza, ale również poety i prozaika. Pierwszą część obrad, prowadzoną przez dr Małgorzatę Świder, zamknął referat: „*Stary Šymko*” Jana Skali – *arcydzieło serbołużyckiej nowelistyki czy utwór na poły grafo mański?* dr Tomasz Derlatki z Uniwersytetu w Lipsku, w którym autor poddał krytycznej analizie wartość literacką tego utworu. Co ciekawe, pomimo, że większość uczestników stanowili historycy i studenci historii, to właśnie to wystąpienie wzbudziło najżywszą dyskusję.

Drugą część obrad rozpoczął prof. dr hab. Marek Masnyk, jeden z najwybitniejszych znawców dziejów ruchu polskiego w międzywojennych Niemczech, przedstawiając tło publicystycznej i politycznej działalności Skali w latach dwudziestych i trzydziestych, które stanowiło, związane pod polskim patronatem, porozumienie żyjących w Niemczech Polaków, Serbołużyczan, Fryzów, Duńczyków i Litwinów. W referacie: *Platforma wyborcza Związku Mniejszości Narodowych w republice weimarskiej* przedstawił kulisy powstania oraz aktywność wyborczą Związku Mniejszości Narodowych w Niemczech, z ramienia, którego Skala stawał w wyborcze szranki i którego organem teoretycznym kierował. Skala. Poza Polakami szczególnie stosunki łączyły Skalę z Czechami i narodami byłej Jugosławii. Tej problematyce poświęcone zostały dwa kolejne referaty. W pierwszym z nich, zatytułowanym: *Jan Skala a Czechy. Przyczynek do biografii*, znany czeski historyk, prof. Dan Gawrecki dał całościowy obraz kontaktów tego wielkiego njebjelčiana ze środowiskiem czeskim. Problematyka związków Skali z przedstawicielami Słowian Południowych była tematem referatu: *Kontakty Jana Skali*

ze *Słowianami Południowymi* autorstwa Piotra Pałysa. Z kolei dr Edmund Pjeh w referacie: *Publicistiska džětatwosć Jana Skali z čěžišcom nowiny „Serbski džěnik“ a časopis „Kulturwehr“*, zajął się dziennikarską sferą działalności Skali, koncentrując się na jego publicystyce zamieszczanej w kierowanych przez niego czasopismach: „Serbski džěnik” i „Kulturwehr”. Dwa ostatnie wystąpienia - Jana Morawiaka: *Namysłowski okres žyćia Jana Skali* i Magdaleny Pizarskiej-Przysiężnej: *Ochrona džědzictwa kulturowego – pamjeć o Janie Skali* omawiały ostatni okres życia Skali oraz okoliczności jego tragicznej śmierci.

Opolska konferencja była widocznym znakiem pamięci o wielkim Serbołużyczaninie. W sferze naukowej przyniosła nadspodziewanie interesujący plon, w postaci referatów podsumowujących dotychczasowy stan badań, ale także dających nowe spojrzenie na szereg aspektów. Zarysowana w referacie Petera Kroha propozycja problemowej biografii, krytyczna analiza dokonań prozatorskich, dokonana przez Tomasza Derlatkę, pierwsza synteza związków Skali z Czechami pióra Dana Gawreckiego, to tylko niektóre spośród nich.

Piotr Pałys (Opole)

NASI AUTORZY

Paweł **B e h r e n d t** – Uniwersytet Szczeciński

Goro Christoph **K i m u r a** – dr, Sophia University Tokyo

Zbigniew **K o ś c i ó w** – mgr, Stowarzyszenie Polsko – Serbołużyckie
Pro Lusatia

Jan **M o r a w i a k** – mgr, Stowarzyszenie Polsko – Serbołużyckie
Pro Lusatia

Piotr **P a ł y s** – dr, Stowarzyszenie Polsko – Serbołużyckie Pro
Lusatia

Ken **S a s a h a r a** – mgr, Reitaku University Tokyo

Měrko **Š o ě t a** – S c h o l z e - Budziszyn

Jaroslav **Š ů l a** – PhDr. Csc, Hradec Králové

Wojciech M. **W o c h n a** - mgr, Rokiciny - Kolonia